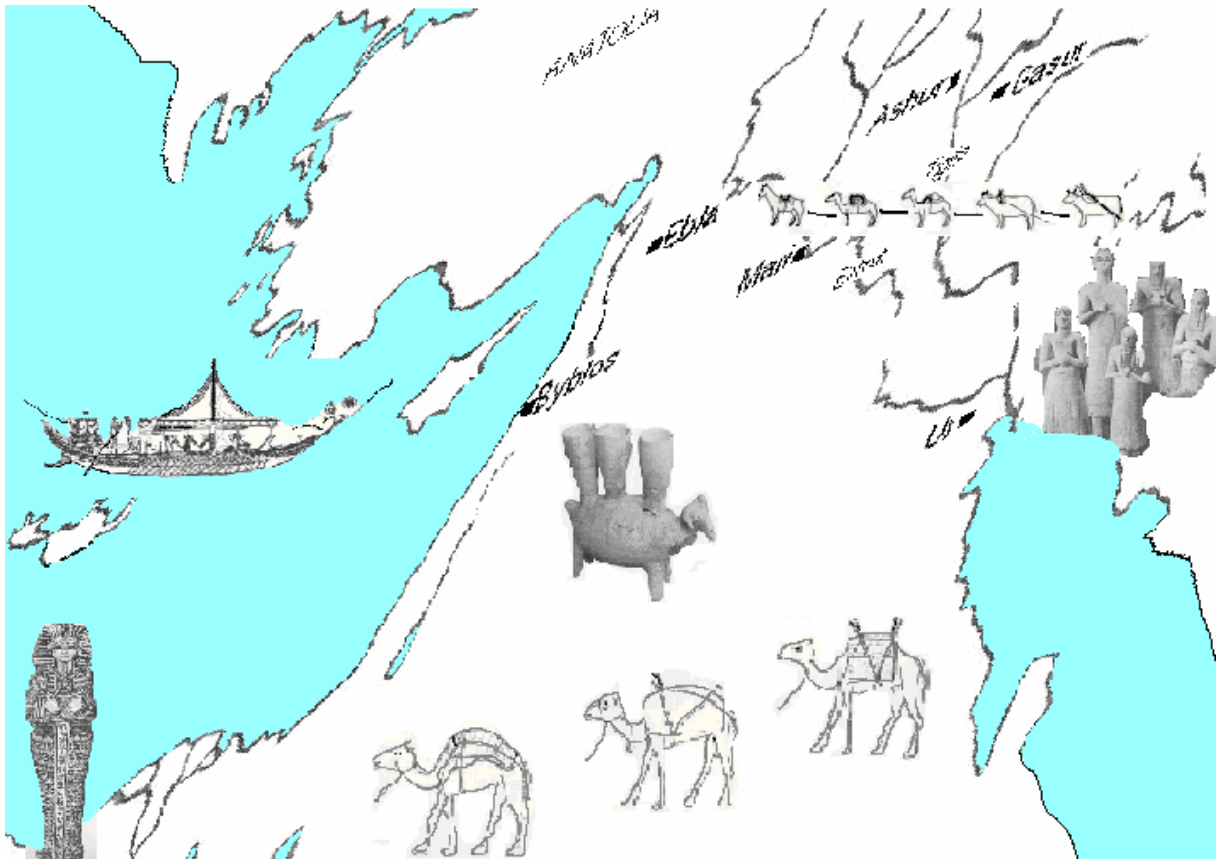

HANDELSBYEN EBLA

En studie av regional og interregional handel i
"Early"- og "Middle Bronze Age" i Midtøsten

av

Maryon Østhus

Masteroppgave i arkeologi

AHKR

Universitetet i Bergen

Mai 2009

Innhold

<i>Innhold</i>	<i>I</i>
<i>Figurliste</i>	<i>IV</i>
<i>Forord</i>	<i>V</i>
<i>Abstract</i>	<i>VI</i>
1 INTRODUKSJON	1
1.1 Innledning	1
1.2 Arkeologi i Syria og oppdagelsen av Tell Mardikh	2
1.3 Geografisk plassering og beskrivelse av tidsepoke	4
1.4 Ebla i en regional og interregional kontekst	7
Mesopotamia	8
Egypt	9
Sør-Levanten	9
Anatolia	10
Kreta	11
Kypros	11
1.5 Problemstilling	12
1.6 Oppgavens oppbygning	12
2 TEORETISK PERSPEKTIV OG METODISK TILNÆRMING	13
2.1 Teoretiske perspektiv	13
Handel og vareutveksling	13
Økonomiske modeller	14
Substantivistisk-økonomisk teori	15
Økonomiske nettverksteorier	18
Modeller for organisering av handel og produksjon	21
2.2 Metodiske tilnærminger	22
Landskap	22
Skriftlige kilder og arkeologi	24
2.3 Oppsummering	26
3 PRESENTASJON AV MATERIALET	26
3.1 Mardikh IIB1 (2400-2250 f.Kr.)	26
Arkitektur	26
Royal Palace G	27
Figuriner	29
Fragment fra egyptisk steinlokk	32
Sylindersegl og forseglinger	32
Keramikk	34
Tekstilredskaper	36
Lapis Lazuli	36
Treutskjæringer	36
Fragmenter av innlegg	37
De skriftlige kildene fra Ebla	37
3.2 Mardikh IIB2 (2250-2000 f.Kr.)	39
Arkitektur	39
Keramikk	40
3.3 Mardikh IIIA (2000-1750 f.Kr.)	40

Arkitektur	41
Fortress M	41
Temple N og Temple B1	41
Sanctuary B2	42
Temple D	42
Royal Palace E	43
Skulpturer	43
Doble kultbasseng med relieff	44
Gull og lapis lazuli	45
Sylindersegl	45
Flasker	45
Keramikk	46
Tekstilredskaper	46
3.4 Oppsummering	47
4 PRODUKSJON OG HANDEL I EBLA	48
4.1 Produksjonsrom	48
4.2 Produktene	49
Tekstiler	50
Olivenolje	51
Øl og vin	51
Tremøbler	51
Metallurgi	52
Steinarbeid	52
4.3 Produsentene/spesialistene	53
4.4 Handel	54
Lagerrom.	55
Keramikkens økonomiske betydning	55
Merket keramikk, tegn og segl.	56
4.5 Prestisjevarehandel i Ebla	58
4.6 Kommersiell handel	59
4.7 Langdistansehandel	59
4.8 Oppsummering	60
5 SENTRUM-PERIFERI I REGIONEN	61
5.1 Topografisk-geografisk plassering	61
Lokalt	61
Regionalt	62
Interregionalt	64
5.2 Pastorale nomader	64
Produktene	65
Organisering og Identitet	65
5.3 By/Ebla	66
5.4 Bønder	67
5.5 By, bønder, nomader	67
5.6 Ferdsel over land	68
Dyrene	68
Veiene	69
5.7 Oppsummering	70
6 EBLA I ET INTERREGIONALT PERSPEKTIV	71

6.1	Potensial for interregional handel	71
6.2	Middelhavet som handelsvei	73
	Egypt	74
	Kreta og Kypros	75
6.3	Langs Eufrat og Tigris	76
6.4	Levanten	79
6.5	Anatolia	79
6.6	Kamelkaravaner	80
6.7	Oppsummering	81
7	KONKLUSJON	82
8	LITTERATURLISTE	84

Figurliste

Figur 1:	Syria i midten/slutten av det tredje årtusen f.Kr.....	1
Figur 2:	Den årlige nedbørmengden i regionen.....	4
Figur 3:	Overblikk over Tell Mardikh	6
Figur 4:	Kronologitabell for Tell Mardikh.....	7
Figur 5:	Markedsøkonomisk modell	17
Figur 6:	”Penger”	18
Figur 7:	”World-system-modell”	19
Figur 8:	Grunnplanet til ”Royal Palace G”	27
Figur 9:	Rekonstruert fasade av ”Royal Palace G”	28
Figur 10:	Foto av ”Monumental Gateway”.....	29
Figur 11:	Parykk og hodeplagg	30
Figur 12:	Miniatyrhode	30
Figur 13:	Bullmann	31
Figur 14:	Trefigurin	31
Figur 15:	Fragment.....	32
Figur 16:	Sylinderseglavtrykk.....	33
Figur 17:	Sylinderseglavtrykk.....	34
Figur 18:	Keramikk	34
Figur 19:	Keramikk	35
Figur 20:	Rekonstruksjon av trehyllene i Ebla-arkivet	37
Figur 21:	”Temple D”	42
Figur 22:	Grunnplanet til ”Royal Palace E”.....	43
Figur 23:	Statue av Ibbit-Lim.....	44
Figur 24:	Dobbelt kultbasseng	44
Figur 25:	Gullarmbånd med lapis-lazuli	45
Figur 26:	Merket keramikk	56
Figur 27:	Nord-Syria samtidig med Ebla-arkivet	63
Figur 28:	Økonomisk trekant	67
Figur 29:	Pastoral-nomadiske migrasjonruter.....	68
Figur 30:	Handelsrute fra Mesopotamia til Middelhavet.....	69
Figur 31:	Handelsnettverket i Midtøsten, Mardikh IIB1-III A	71
Figur 32:	Handelsruter i Midtøsten	74

Forord

I samarbeid med min veileder Nils Anfinset hadde jeg klart for meg hva jeg skulle skrive om i 2006. Prosjektbeskrivelsen var ferdig i 2007. Med en fødselspermisjon som et studieavbrekk, begynte jeg på selve oppgaven august 2008. Mitt interessefelt, Midtøsten, har fulgt gjennom hele studiet ved Universitetet i Bergen. Dette er bakgrunnen for emnevalget i oppgavens emnevalg.

Jeg ønsker å takke Nils Anfinset for grundig og forståelig veiledning i oppgavens forløp. Takk til handelsmenn, produsenter og ledere av Early- og Middle Bronze Age i Midtøsten, uten disse menneskene kunne ikke oppgaven blitt til.

Jeg vil takke min kjære ektemann, Mathias Østhus. Takk for tålmodighet, frigjøring av tid, konstruktiv kritikk og redigeringshjelp. Tusen takk til mine to små stoltheter i livet, Gustav og Markus, takk for lek og latter.

Jeg vil også takke venner og øvrige familie, som har passet barn og hatt forståelse for at jeg har vært fraværende. En takk til korrekturleserne, for røde streker og oppmuntrende kommentarer. Takk til økonomistudent Elsa Lampe Larsen for nyttig samtale rundt økonomiske teorier. Til sist en takk til medstudenter, for lån av bøker og et bra kollegieskap.

Bergen, mai 2009

Maryon Østhus

Abstract

This thesis examines the exchange and trade networks Ebla was a part of. It discusses the degree of the exchange and gives an account of what kind of administration was needed for the processes of exchange.

Ebla (Tell Mardikh) was the name of the ancient Syrian city situated 55 km south from today's Aleppo. It lays in a fertile, agricultural territory, and in the midst of the trade route that went from Mesopotamia to Egypt. This strategic position gave Ebla the possibility to become an important part in the exchange network, both the local and inter-regional.

The archaeological material from Ebla indicates that there was communication, exchange and trade between Ebla and distant regions like Mesopotamia and Egypt, in addition to the closer cities. The objects reflect the social and economic stratigraphic society and the importance of exchange to keep the relationships stable. The objects produced by specialists in Ebla are exclusive and indicate a well-organised production. Lapis Lazuli, gold and other precious metals and stones were used in jewellery making and decorations meant for palaces and temples. The uncovering of the many rooms of Royal Palace G shows the elite's responsibility for and wishes to control the production, trade marking and storage. Even the architecture and the layout of the city itself emphasize a centralized state and a flow of ideas moving up from Mesopotamia in the same exchange network as for the objects.

The boundaries I set on time in the thesis, places the archaeological material in the transition between prehistory and history. The many documents and fragments of documents found in the archives of Ebla are very important for our understanding of Eblas place in the exchange system. The translations of these texts, I used supplementary to the archaeological findings. Together, these two elements will give a picture of the condition and the organisation of the trade in Ebla

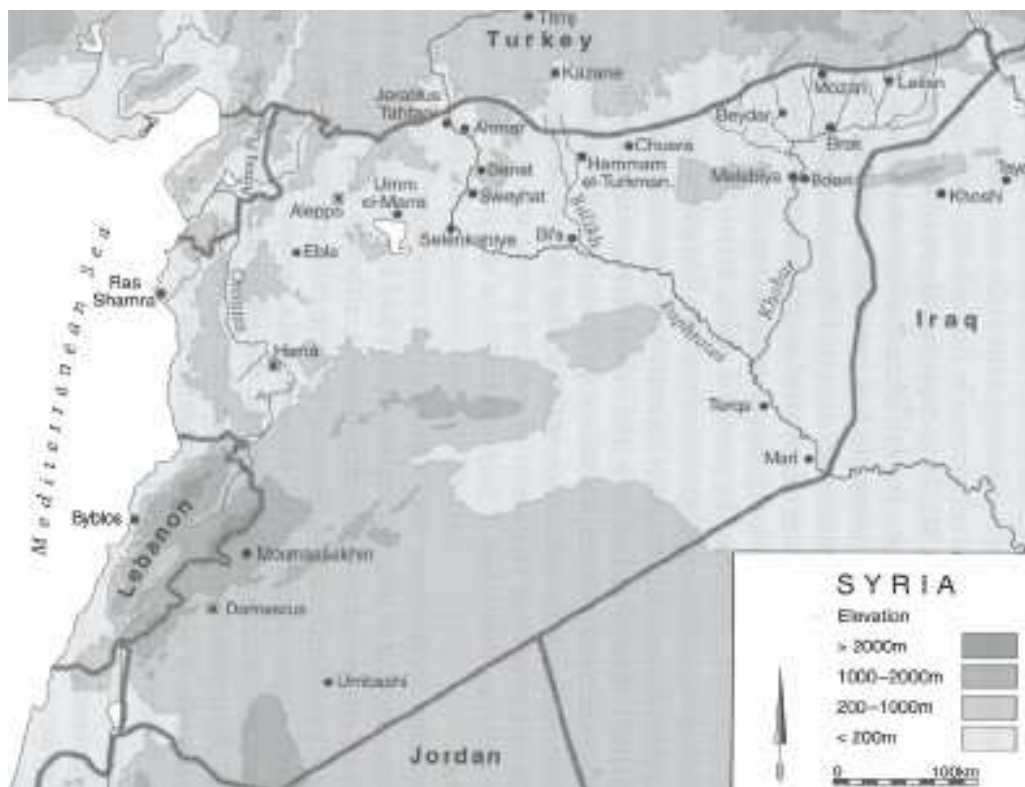
Archaeology uses many different theories and models to explain exchange in prehistory. The ones that are to be a part in this study will be the "world system theory", "central place theory", "port of trade", and Polanyi's three-divided economic theory.

The thesis will give an attempt to fit Ebla in one or several of these theories.

1 INTRODUKSJON

1.1 Innledning

Fra det tredje årtusen f.Kr. bestod Midtøsten av flere urbane sivilisasjoner med imponerende byggverk, skriftspråk, lovverk, spesialiserte håndverkere og omfattende handel - , både lokalt, regionalt og interregionalt. Den interregionale handelen ble mer organisert, og kontaktflaten ble større i bronsealderen. Syria spilte en viktig rolle i den økonomiske og kulturelle kontakten mellom regioner i forhistoriens Midtøsten. Syrias geografiske plassering gjorde dette til et knutepunkt for ruter mellom Mesopotamia, Middelhavet, Anatolia, Levanten og Egypt. Det forhistoriske Ebla, dagens Tell Mardikh, lå strategisk plassert i Syria, både med tanke på tilgjengelighet og kommunikasjon, og som et velegnet jordbruksområde. Den fruktbare jorden var den viktigste årsaken til at mennesker bosatte seg i dette området i utgangspunktet. Ebla ble sannsynligvis bosatt av amoritter, en vestsemittisk gruppe omkring 2400 f.Kr. (Burns 1992). Tekstene deres var på akkadisk kileskrift. Senere ble språket kalt for eblaittisk. Ebla er nevnt i flere økonomiske og religiøse tekster gjennom bronsealderen, både fra Mesopotamia, Anatolia, Levanten og Egypt.

Figur 1: Syria i midten/slutten av det tredje årtusen f.Kr. (Akkermans og Schwartz 2003, 234)

I ”Middle Bronze Age I”, fra rundt 2000 f.Kr., var Ebla en del av et voksende handelsnettverk, utviklet av blant annet Egypt, Mesopotamia og Anatolia. I denne perioden vokste omfanget av handelen, og man kan i større grad snakke om en organisert interregional handelsaktivitet. Handelsnettverket bestod av store deler av dagens Midtøsten allerede fra ”Early Bronze Age”. Ebla var en kompleks handelsby, utstyrt med palasser, templer og administrative bygninger av ulike slag. Både det arkeologiske og det skriftlige materialet fra Ebla gir indikasjoner på hvordan byen ble organisert, og innblikk i de sosiale, politiske og økonomiske forholdene i Nord-Syria. I min studie vil jeg ta for meg handelen som gikk til og fra Ebla, og hvilke mekanismer som styrte handelen i området. Senere i introduksjonskapitlet vil jeg ta med en beskrivelse av de ulike regionene som utgjør handelskonteksten til Ebla. Kjennskap til de ulike områdenes ressurser og handelsvirksomhet er viktig for forståelsen av Eblas fordeler og ulemper som handelspartner.

1.2 Arkeologi i Syria og oppdagelsen av Tell Mardikh

Arkeologiske utgravninger i Midtøsten begynte på midten av 1800-tallet. I begynnelsen var oppmerksomheten rettet mot Mesopotamia og Egypt. Syria ble nedprioritert fordi det ikke fantes store monumentale byggverk og skriftlige kilder. En av de aller første utgravningene i Syria på før-hellenistisk tid fokuserte på Assyriske funn, ledet av A.H. Layard fra det britiske museum.

Mot slutten av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet stod jernalderlokaliteter i Syria i fokus, mye på grunn av monumentale skulpturer som var synlig på overflaten. Utgravningene i Syria har i hovedsak vært ledet av tyske, engelske, franske, danske og amerikanske arkeologer. (Pettinato 1991). To store, tyske prosjekter ble ledet av Felix von Lushan og Max von Oppenheim. Det ene var Zincirli, sørøst i Tyrkia, og det andre var Tell Halaf, nær kilden i Khabur. I samme tidsrom hadde britene utgravning i jernalderbyen Karkemish, som ble ledet av Woolley og Lawrence.

Etter at det franske mandatet ble etablert i 1920, ble ”the Syrian Directorate- General of Antiquities” dannet. (Akkermans og Schwartz 2003, 10). Mange franske utgravninger fant sted på menneskelagde høydetrapp, kalt teller, som kunne identifiseres med kjente historiske områder og som var nevnt i skriftlige kilder; Qatna, Qadesh, Hadatu, Barsib, Ugarit og Mari. Ugarit og Mari har hatt mye å si for forståelsen av bronsealderen i Syria, og har vært under utgravning like til i dag. Utgravningene i Ugarit startet i 1929. Stedet har vært bebodd siden steinalderen, men hadde sin storhetstid i perioden 1600-1200 f.Kr. I denne byen ble det funnet

et tempelarkiv skrevet på et vest-semittisk språk. Utgravningene i Mari startet i 1933. Byen hadde sin storhetstid under Zimri-Lim, som var samtidig med Hammurabi av Babylon. I Zimri-Lims palass ble det funnet et arkiv skrevet på akkadisk. Store deler av tekstene beskriver relasjonene Mari hadde til de andre byene i Nord-Syria. (Matthiae 1980, 27).

Etter andre verdenskrig ble Syria en selvstendig stat, og alle arkeologiske utgravninger ble lagt under Syrias ledelse. Internasjonal deltagelse var imidlertid velkommen. De stratigrafiske teknikkene for utgravning ble utviklet i denne perioden i Midtøsten. I sin moderne form var det arkeologen Kathleen Kenyon som introduserte disse metodene.

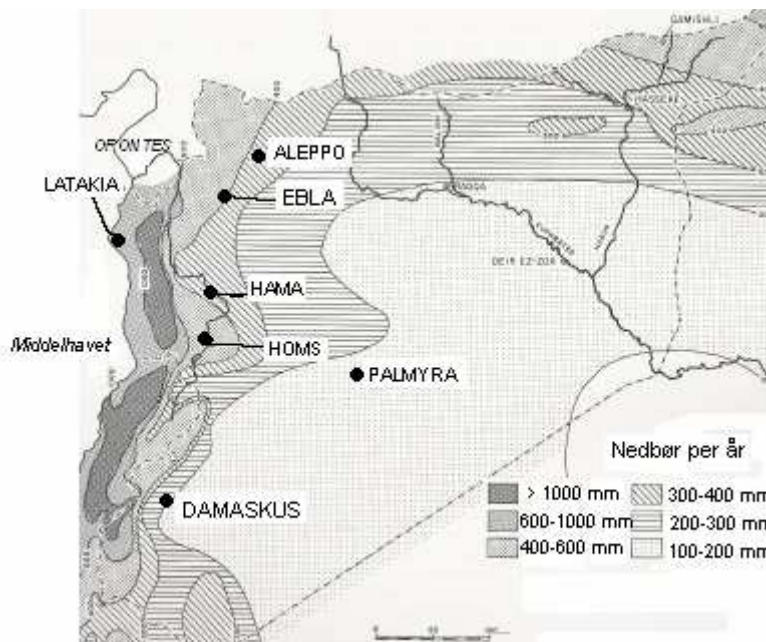
Arkeologisk forskning rundt handel har sjelden vært fokus for de mange utgravningene i Syria. Da det imidlertid ble funnet skriftlige kilder, med mengder av opplysninger rundt interregional kontakt i Midtøsten, endret dette seg.

Den italienske utgravningen av Tell Mardikh, ledet av Paolo Matthiae ble startet i 1964 og gav nye resultater fra lokaliteter i siste del av "Early Bronze Age" og "Middle Bronze Age". Tell Mardikh ble valgt ut på grunn av størrelsen og keramikkfragmentene, som var spredt over hele overflaten. Keramikken gav en omtrentlig datering på hva en kunne vente seg av utgravningsresultatene. Et rituelt basseng, som ble funnet noen år tidligere, var en god indikasjon på at den forhistoriske byen på Tell Mardikh var en utviklet urban kultur. I 1969 ble Tell Mardikh identifisert med den forhistoriske byen Ebla. Dette skjedde etter at det ble funnet en byste av en eblaittisk prins med innskrift. I 1974 ble det funnet et arkiv i "Royal Palace G" i Ebla (Bermant og Weitzman 1979). Dette funnet ble vidt kjent, også utenfor det akademiske miljøet, og er fremdeles det som Ebla er mest kjent for.

Arkeologi i Syria har vært en blanding av europeiske, amerikanske og lokale arkeologiske tradisjoner. Det er fortsatt et område av arkeologisk interesse for fremtidig forskning, blant annet innen bronsealderen. Forskningen rundt handel kan i fremtiden ta nye vendinger ved funn av flere arkiver, eller på grunn av resultater etter nye undersøkelser av pastoral-nomadiske strukturer.

1.3 Geografisk plassering og beskrivelse av tidsepoke

Tell Mardikh ligger 55 kilometer sørvest for Aleppo i et tørr-jordbruksområde på det vestsyriske plataået. Tellen ligger i et område som får mer enn 250 mm nedbør i året, og er en del av det vi kaller for "den fruktbare halvmåne". Området er fruktbart, uten behov for avansert teknologi for å kunne drive jordbruk. Et jordbruk basert på nedbør er prisgitt at det hvert år kommer tilstrekkelig nedbør for å få god avkastning, det finnes derfor ingen garanti for en innhøstning som dekker det årlige behovet for mat (Waetzoldt 1988). Det som imidlertid er interessant er at det ut fra kartet til E. Wirth i *Syrien, eine geographische Landeskunde* kan se ut som at Ebla befinner seg i en klimatiske sone med nedbør på 400-600 mm nedbør i året, eller akkurat på grensen mellom denne sonen og 300-400 mm nedbør i året. Andre kilder som Akkermans og Schwartz (2003), opererer med at Ebla ligger i et område med 200-400 mm nedbør i året. Disse klimatolesningene utgjør en forskjell av betydning for jordbruket rundt Tell Mardikh. Hvis Wirths avgrensningen av de klimatiske sonene er riktig, vil det bety en større jordbruksavkastning for Ebla. Ikke langt fra Ebla renner dessuten elven Nahr Qoueiq, en gren av elven Orontes, og Yarmouk som ble forsynt med nedbør fra fjellkjedene rundt Eblas steppelandskap (LaBianca 1990).

Figur 2: Den årlige nedbørmengden i regionen (Laget etter (Wirth 1971, 33))

Vest i Syria er geografien formet av parallelle fjellkjeder som strekker seg nord til sør. Den nordligste fjellkjeden er Amanus, som i dag ligger i den tyrkiske provinsen Hatay. Sør for Amanus er de to fjellkjedene Jebel Ansariyah og Jebel Zawayah. Mellom disse er en nedsenkning som kalles Ghab. Fjellpassasjene i dette området er fruktbare jordbruksområder og svært viktige for kommunikasjon mellom regionene.

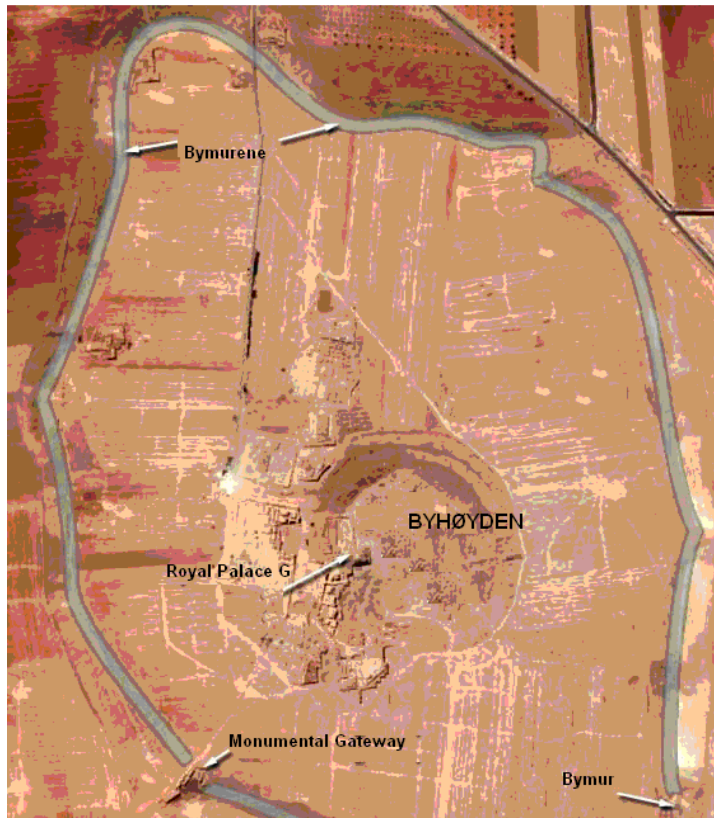
Gjennom Homs-passet går den mest fremkommelige kommunikasjonsruten mellom Middelhavet og Syrias innland. Middelhavets kystplatå er avgrenset av Libanon-, Jebel Ansariyah-, og Amanus-fjellene. Dette området har høy luftfuktighet, og har en nedbørsmengde på 600-1000 mm i året. Området egner seg godt for dyrking av oliven, fiken og druer. Plataet øst for dette er et mye tørrere område og kalles en steppe. En del nedbør fra middelhavsområdet blir stoppet i fjellene i vest. Likevel har området en nedbørsmengde på 200-400 mm i året. Her er det mulig å dyrke vinterhvete, oliven og druer. (Akkermans og Schwartz 2003, 4-5). Som nevnt tidligere er det her elvene Qoueiq og Orontes renner. Elvene forsyner området med vann, og har ved siden av Ebla gitt grunnlag for det urbane senteret Homs. Området sørvest for Aleppo, hvor Tell Mardikh ligger, er et kalksteinsplatå, som egner seg spesielt godt for dyrking av oliven.

Sør i Syria, litt nord for Damaskus, er det ørkensteppe. Selve Damaskus ligger ved en oase som er dannet av elven Barada, som har sitt opphav i Anti-Libanon. Sør for Damaskus ligger basaltplatået Hawran, og vest for dette ligger Jawlan (Golan). I nordøst, over elven Eufrat ligger det øvre mesopotamiske området, også kjent som Jezireh. Det kalles for "den arabiske øyen", på grunn av beliggenheten mellom de to store elvene Eufrat og Tigris. Dette området er ganske flatt og kalles halvørken med 200-600 mm nedbør i året. I sørøst finner vi det tørreste området i Syria. Dette er ørken, med en nedbør på under 200 mm i året. Det er ikke mulig å drive jordbruk i dette området uten irrigasjonssystem basert på grunnvannet, for eksempel fra kildene ved Palmyra og El Kowm. Dette området har et velegnet klima for et pastoral-nomadisk levesett.

På slutten av det tredje årtusen f.Kr. kom generelt mindre nedbør, avskogingen var et faktum og det ble en forandring i vannkretsløpet i Levanten. I følge Rosen (2007, 142-144) har forandringen i nedbørsmengde holdt seg ganske uforandret til i dag. Med dette trekker jeg den slutningen, at Ebla lå i et område som sannsynligvis var bedre egnet for jordbruk i Mardikh IIB1 enn i de senere periodene jeg skal ta for meg i dette studiet.

Fundamentet for rikdommen i Ebla var jordbruksproduktene. Uten jordbruksområdet ligger Syria i en ellers ressursfattig region. Det viktigste ressursgrunnlaget for handel ble derfor disse produktene, og om mulig å få kontroll over distribusjonen av ressurser fra andre regioner. Som nevnt tidligere formet den geografiske beliggenheten Ebla til et senter for viktige kommunikasjonslinjer. Rutene bandt sammen Mesopotamia og Libanon, ledet helt til

Middelhavet og knyttet Anatolia sammen med Levanten og Egypt. Den store interessen for å få innflytelse i området har utviklet seg til mange kriger i historien for å sikre seg kontroll over ressursene og forflytningen av dem. Eksempelvis var den militære kampanjen ledet av kong Sargon fra Mesopotamia mot de lokale kongene i Syria, et viktig ledd i å sikre seg strategiske punkter langs handelsruten fra Anatolia til Mesopotamia.

Figur 3: Overblikk over Tell Mardikh
(Laget etter bilde (<http://www.deeperstudy.org/link/ebla.html>))

Tell Mardikh har en utstrekning på 140 acres, som er det samme som 566 norske mål. (Pettinato 1991, 13).

Den er en nesten sirkulær med en flat, nedre bydel som omkranser den øvre bydelen, kalt byhøyden. Keramikken som er funnet i Tell Mardikh er grunnlaget for dateringen av de ulike periodene. Byen har vært bosatt med enkelte opphold, fra 3500 f.Kr. og like til det syvende århundre e.Kr.

Forskerne har ikke laget noen samlebetegnelse for de historiske periodene i Egypt, Syria og

Mesopotamia. I mesopotamisk og egyptisk kronologi har man delt periodene inn i dynastier. I Syria brukes "Chalcolithic", "Bronze" og "Iron"; "Early Bronze I, II, III, IV", "Middle Bronze I, II", "Late Bronze I, II", og "Iron I, II, III", slik er også kronologien for Sør-Levanten. Noen forskere bruker også betegnelsen en Syria-Palestinsk kultur, fordi det i noen perioder er snakk om en sammenfallende materiell kultur.

Tell Mardikh har sju lag med bosetning. Kronologien for Tell Mardikh er delt inn i lag fra Mardikh I, som sammenfaller med "Chalcolithic", 3500-3000 f.Kr. til Mardikh VII, som er den romerske/bysantinske perioden, 300-700 e.Kr. (Pettinato 1991). Den tidsperioden jeg vil ta for meg i dette studiet er Mardikh II B1, B2 og IIIA. Tidsspennet på 600 år inkluderer "Early Bronze IVA", "Early Bronze IVB" og "Middle Bronze I".

I syrisk terminologi blir perioden 2400-2000 f.Kr. også omtalt som ”Mature” og ”Late Protosyrian” og perioden 2000-1600 f.Kr. som ”Archaic” og ”Mature Old Syrian” (Matthiae 1980, 112).

Mardikh I	3500-2900 f.Kr	Chalcolithic	Protohistoric Period	
Mardikh IIA	2900-2400 f.Kr.	Early Bronze I-III	Early Protosyrian Period	Old Kingdom 2686 f.Kr.
Mardikh IIB1	2400-2250 f.Kr.	Early Bronze IVA	Mature Protosyrian Period	
Mardikh IIB2	2250-2000 f.Kr.	Early Bronze IVB	Late Protosyrian Period	Middle Kingdom 2133 f.Kr.
Mardikh IIIA	2000-1800 f.Kr.	Middle Bronze I	Archaic Old Syrian Period	
Mardikh IIIB	1800-1600 f.Kr.	Middle Bronze II	Mature Old Syrian Period	
Mardikh IVA	1600-1400 f.Kr.	Late Bronze I	Early Middle Syrian Period	New Kingdom 1567 f.Kr
Mardikh IVB	1400-1200 f.Kr.	Late Bronze II	Recent Middle Syrian Period	
Mardikh VA	1200-900 f.Kr.	Iron I	Neo-Syrian Period	
Mardikh VB	900-720 f.Kr.	Iron II		
Mardikh VC	720-535 f.Kr.	Iron III		
Mardikh VIA	535-325 f.Kr.		Persian Age	
Mardikh VIB	325-60 f.Kr.		Hellenistic Age	
Mardikh VII	300-700 e.Kr.		Late Roman & Byzantine Age	

Figur 4: Kronologitabell for Tell Mardikh
(Laget etter (Matthiae 1980, 52; Bermant og Weitzman 1979, 200)

1.4 Ebla i en regional og interregional kontekst

Det dukket opp en mengde hierarkiske politiske stater i Syria i ”Early Bronze IV”, med varierende mengde av makt lokalt og regionalt. Det er en vanlig oppfatning at denne urbaniseringen av Syria skjedde nesten tusen år etter urbaniseringen av Mesopotamia. Noen århundrer etter Syrias urbanisering prøvde en akkadisk konge å skape et Midtøstenimperium bestående av Syria og det nyetablerte Sør-Mesopotamia (Akkermanns og Schwartz 2003, 233). Han lyktes med å etablere noen kontrollpunkter i Syria, men å beholde makten i et område med en slik avstand fra staten var problematisk. Mot slutten av det tredje årtusen f.Kr. gjennomgikk de urbane sivilisasjonene i Syria en økonomisk krise, og det oppstod flere nomadiske grupper i området. Mye av forklaringen ligger i klimaforandringene og befolkningsveksten. Tross forandringene fortsatte Ebla som en urban sivilisasjon også i det andre årtusen f.Kr. og ble ikke fraflyttet. Regionene i Midtøsten hadde stor økonomisk og

kulturell påvirkning på hverandre, under kommer en beskrivelse av Eblas samtidige regionale naboer.

Mesopotamia

Mesopotamia gjennomgikk viktige politiske forandringer i "Early Bronze IVA"- "Middle Bronze I". Det tradisjonelle, sumeriske konseptet med bystaten ble utfordret av statsgrunnleggere. Dette resulterte i større og mer omfattende politiske enheter som akkaderne og det tredje dynastiet i Ur. (Gates 2003, 52). Sammen med disse forandringene kom nytenkning innen arkitektur og et annet syn på det kongelige. Kongene i Mesopotamia var nært knyttet til det guddommelige, og kongens autoritet var gitt av gud. Også kona og barna til kongen hadde en viss makt, og kontrollerte enkelte områder. Nytt land var målet for erobringstokter som kongen arrangerte for å utvide sin makt. Fra Agade-perioden, 2340-2159 f.Kr. eksisterer det flere avbildninger, som viser at kongen satt på betydelig rikdom (Kristiansen og Larsson 2005, 63). I tillegg til rikdom og makt, var det også viktig at kongen hadde visdom og kunnskap til å tale alle språk. Språkkyndighet hos eliten var en fordel i de mesopotamiske byene, hvor det var stor interesse for handel og kommunikasjon med andre områder. Dette gjenspeiles i det arkeologiske materialet fra Mesopotamia, for eksempel ble store deler av lapis lazuli fra Afghanistan importert til Mesopotamia, hvor det så ble transportert videre. Mesopotamia var fattig på naturressurser, og materialene stein, metall og tømmer ble importert. Denne mangelen på ressurser kan ha vært drivkraften bak å etablere kolonier i Syria på slutten av Uruk-perioden (Mark 1998, 9). Mari ble trolig etablert i denne perioden, og ble både en viktig handelspartner og konkurrent for Ebla (Pettinato 1991). Flere andre byer langs Euftrat og Tigris etablerte freds- og handelsavtaler med Ebla i "Early Bronze IVA, B" og "Middle Bronze I".

Mesopotamias jordbruksområder ble forsynt med vann fra Eufrats sideelver. Dette var grunnlaget for bosetning og produksjon som igjen førte til handel. Elvene Euftrat og Tigris ble brukt som handelsveier. Lasteskip fraktet en mengde varer, som korn, kyr, fisk, melk, grønnsaker, olje, ull, stein, skinn og mennesker. Kart over elver og kanaler er dokumentert i kileskrift fra "Old Babylonian". (Bass 1995, 1421). Kunnskap om elvene var viktig for å vite når det var gunstig å ta i bruk de ulike vannveiene. Handelen med den persiske Gulf var den viktigste. Handelsvarene fra dette området var kopper, gull, lapis lazuli, perler og elfenben. Uttak av kopper til handel går trolig helt tilbake til Hafitperioden seint i det fjerde årtusen f.Kr. i Oman. (Crawford 1998, 136). Dette er perioden da det ser ut til at man foretar import av kopper til Mesopotamia. Indikasjonen på denne tidligste kopperproduksjonen finner vi i

graver nær uttaksstedet. I det tredje årtusen f.Kr. er det også direkte indikasjoner på kopperproduksjon i Maysar 2. Her er det funnet redskaper for bearbeiding av kopper i flere av byggene. Fra Mesopotamia ble det eksportert sølv, olje, tekstiler og bygg til den persiske Gulf. Handelen med Gulfen var viktig for Mesopotamia i en videre handel med blant annet Syria og Egypt. Import av lapis lazuli til disse områdene gikk trolig via Mesopotamia (Mark 1997, 38). Denne handelen kan imidlertid ha tatt to forskjellige ruter, den ene gjennom Nord- og Sør-Levanten, og den andre ut den persiske Gulf, rundt den arabiske halvøyen og opp Rødehavet til Egypt. Mot 1800-tallet f.Kr. gikk handelen fra å være under sentralisert byråkratisk kontroll til å komme i hendene på rike borgere.

Egypt

”The Old” og ”The Middle Kongdom” i Egypt strekker seg fra 2686 til 1567 f.Kr. I denne perioden var landet styrt av en sterk, sentral stat. I løpet av mellomkongedømmet ble det egyptiske språket mer avansert. Litteratur, kunst og håndverk florerte, spesielt innen skulpturforming og smykkekunst. Det er imidlertid vanskelig å dokumentere byer fra denne perioden, fordi husene var bygget av soltørret leire. De forvitret og ble begravd av sand (Gates 2003, 78). Det har dessuten vært fokus på de synlige og robuste pyramidene. Egypts handelskontakt med andre regioner er godt dokumentert, og det er blant annet kjent at egypterne hentet ut turkis i stor skala fra Sinai i mellomkongedømmet (Kuhrt 1995). Egypts viktigste handelsrelasjon synes å ha vært med Syria. I tillegg til å følge handelsruten gjennom Sør-Levanten, hadde de direkte kontakt sjøveien med Syria. Nildalen og områdene rundt var et rikt jordbruksområde, det fantes også stein- og gullressurser, (kalkstein, sandstein, granitt, og kvartsitt). Tekster fra Egypt forteller at tømmer til skipsbygging og sølv var ressurser som ble importert fra Byblos (Marfoe 1987, 27). Tømmer var mangelvare i Egypt og en av de tidligste importerte var furu- og sedertrær fra Libanon (Bleiberg 1995, 1373). Ibenholt ble fraktet fra sub-Sahara i Afrika, og lapis lazuli ble som nevnt tidligere importert fra Afghanistan. Kopper til bronsefremstilling og ulike oljer ble brakt fra Anatolia og Kypros. Ferdiglagde produkter, som for eksempel våpen, ble importert fra både Syria og Middelhavet. Importvarene fra Syria skal jeg komme tilbake til i kapittel seks.

Sør-Levanten

Sør-Levanten gikk gjennom forandringer i ”Early Bronze Age”. Byene ble fraflyttet og mange gikk over til en pastoral-nomadisk økonomi. Dette kan ha vært en tilpasning til miljøet i området, som en reaksjon på matmangel. I ”Sedentarization and Nomadization”, skriver Øystein LaBianca (1990) om matsystem og om forandringene og tilpasningene som er

nødvendige i forhold til disse. I "Middle Bronze Age" ble byene store igjen, og hver bestod av en velorganisert administrasjon og en sterk leder. Urbaniseringen kom til uttrykk gjennom utvikling innen keramikk, bronseredskaper, våpen, segl, tekster, festningsverk, tredoble portveier, monumental arkitektur og handel med andre regioner. (Ilan 1995, 297). Det er uenighet om Egypts rolle i Sør-Levanten i "Middle"- og "Early Bronze Age". Noen forskere mener det var en løs handelsforbindelse og ikke en politisk forbindelse som gav Egypt kontroll over byene i Sør-Levanten (Weinstein 1975).

Nomadene i Sør-Levanten var en stor og viktig del av det økonomiske og kulturelle bildet. De deltok i handel både med byer i Syria og med Egypt. De religiøse uttrykkene i Sør-Levanten eller Kanaan gjennom bronsealderen var de samme som i Syria. Dette er et av likhetstrekkene som gjør at det kan være fruktbart å snakke om "Syro-Palestine" (Van der Toorn 1995, 2043). I forbindelse med navn på forskjellige guder og de tilhørende byene, er det referert til "Dagan kananaum" i en skriftlig kilde fra Ebla (Matthiae 1980, 187). Dette har blitt tolket som Dagan av Kanaan, og er årsaken til at mange arkeologer refererer til Kanaan fra og med bronsealderen. Tidsavgrænsingen i min studie om Ebla, 2400-1800 f.Kr. tilsvarer omtrent "Early Bronze IV" til "Middle Bronze I" i Sør-Levanten (Dever 1995, 282; Ilan 1995, 297). Byene Hazor og Laish er samtidige med Ebla, og blir nevnt i tekster fra Mari. Hazor har en strategisk beliggenhet i forlengelsen av handelsveien som går gjennom Ebla og videre gjennom Sør-Levanten til Egypt, og har blitt beskrevet som en "port of trade" i et regionalt handelsnettverk. "Port of trade" ligner på betegnelsen "gateway" som D. Ilan (1995, 305) gir på Hazor, basert på Kotter (1986) og Knapps (1989) kriterier for rangeringen av sentre plasserer han Hazor i kategorien "gateway" av første orden i et handelssystem.

Anatolia

I "Middle Bronze Age" fikk man en del kulturelle endringer i Anatolia, selv om det mange steder var en uforandret materiell kultur. Samtidig med Ebla utviklet Anatolia handelskontakten med Mesopotamia. Det eksisterte også en handelstilknypning til Syria i Mardikh IIB1 og 2 og Mardikh IIIA. Handelsmenn fra Syria etablerte handelsnettverk i Anatolia. De assyriske handelsmennene hadde med seg blant annet assyrisk kileskrift på leirtavler, som er de eldste bevarte skriftene fra Anatolia. Det største handelssenteret i Anatolia var Kanesh, ved Kayseri i Kappadokia i dagens Tyrkia (Mellaart 1978, 48). Utgravninger i byen viser at området for handel, karum eller bazaar, var en 500 meter bred plass rundt en byhøyde. Foruten denne byen var det andre store handelssentre som Hattusas,

Alishar og Acemhüyük. Disse byene ble styrt av ”prinser” som også var i konflikt med hverandre (Roaf 1990).

Tinn og tekstiler ble blant annet fraktet med eselkaravaner fra Ashur ved Tigris til Anatolia. Man tror at tinn ble fraktet fra det iranske plataet eller fra Afghanistan. Fra Anatolia ble det fraktet gull og sølv inn i Syria. Deler av varene som ble fraktet inn i Syria var et ledd i en videre handel med Middelhavet, og østover til Mesopotamia og Indusdalen. I tekstkilder fra Kanesh ble det dokumentert import og eksport (Kristiansen og Larsson 2005, 91), og i noen av dem er det detaljerte beskrivelser av forskjellige varepriser i sølv, blant annet kostet en slave omtrent 40 shekel sølv. (Mellaart 1978, 51).

Kreta

”Pre-palass”-perioden, ”Early Minoan I” til og med ”Middle Minoan IA”, varte fra 3100-1925 f.Kr. (Biers 1980, 25), og dekker tidsperiodene i dette studie. Sannsynligvis var det en såkalt prestehersker som styrte, fordi templer og palasser ikke var delte enheter slik som i Midtøsten. For å opprettholde vareproduksjonen for palasset og eliten har Kreta spilt en sentral rolle i handelen over Middelhavet. Kontakten med Midtøsten viser seg blant annet i de minoiske veggmaleriene i Egypt (Biers 1980). Flere fresker på Kreta assosieres med lederskap i Egypt, Anatolia og Mesopotamia (Kristiansen og Larsson 2005). Bernard Knapp (1995) foreslår en sammenheng mellom utviklingen av de minoiske palassene rundt 2000 f.Kr. og kontakten over havet til Midtøsten. Funksjonelle trekk i palassene, samt tekniske og stilistiske aspekter var sammenfallende i de to regionene. Dette indikerer en kontakt med Midtøsten som resulterte i forandring og utvikling. Sannsynligvis gikk mesteparten av kontakten over havet mellom stater, fordi transport over Middelhavet krevde store ressurser for å gjennomføres, både i form av handelsvarer og mannskap.

Kypros

Kypros er den øya i Middelhavet som ligger nærmest Asia, og har flest beviser for kontakt med Midtøsten. Kypros ligger 95 kilometer fra Syria, 70 kilometer fra Tyrkia og 400 kilometer fra Egypt. (Knapp 1994, 271). Flere importerte varer i ”Middle Bronze Age” til Levanten og Egypt hadde sitt opphav i havnebyer nord på Kypros, som i Lapithos, Evreman og Palealona. Kontroll over handel og kopperproduksjon flyttet seg så fra nordkysten til østkysten av Kypros og ble sentrert i Enkomi. Kileskrift fra Mari så tidlig som det 19. århundre f.Kr. forteller om minst én plass på Kypros, Alashiyan, hvor kopper ble hentet. I Klavdhia på Kypros ble det funnet en mugge datert til 2000-1800 f.Kr, som ved bruk av

kjemiske analyser ble opphavsbestemt til Egypt (Malmgren 2003, 72). Den importerte keramikken fra Egypt er for det meste produsert i Tell el-Dab'a, (Maguire 1995). Tellen har land- og sjø- tilknytning til Levanten og Sinai, og virket trolig som et senter for handel med Kanaan, Syria og øyene i Middelhavet (Bietak 1995).

1.5 Problemstilling

Utgangspunktet for denne oppgaven er det empiriske materialet og de skriftlige kildene som kan fortelle noe om handel til og fra Ebla, og om hvordan handelen ble organisert. Hvilke former for handel forekom og hvor omfattende var den? Eblas beliggenhet langs en tidlig etablert handelsrute, administreringen av byen, og størrelsen på Tell Mardikh indikerer at Ebla hadde en viktig rolle i et handelsnettverk. Hovedmålsetningen min er å skissere hvilke rolle Ebla hadde i handelen lokalt, regionalt og interregionalt? Hvor stort var handelsnettverket som Ebla var en del av, når var det snakk om en direkte handel og når tok man i bruk mellommenn? Teoretiske handelsmodeller vil bli brukt for å forklare organisering av handel, Eblas posisjon som handelsby, og hvilke økonomiske systemer som lå til grunn for handelen.

1.6 Oppgavens oppbygning

I det neste kapitlet vil det bli gjort rede for ulike handelsteorier som kan være aktuelle å bruke i studiet av den økonomiske virksomheten i Ebla. Foruten det arkeologiske materialet, vil det bli brukt to metoder som det vil bli redegjort for her; landskap og bruk av tekstkilder. Det tredje kapitlet vil være en gjennomgang av det aktuelle, arkeologiske materialet fra Ebla i periodene Mardikh IIB1, IIB2 og IIIA. Det fjerde kapitlet vil omhandle produksjonen og handelen i Ebla. Det femte kapitlet skal være en analyse av Eblas plass i sentrum-periferiforholdet i regionen. Det sjette kapitlet skal gi et interregionalt perspektiv på handelsrelasjonene i Midtøsten, og kapittel sju presenterer konkluderende kommentarer omkring Eblas plass i handelsnettverket i "Early Bronze IVA"- "Middle Bronze I".

2 TEORETISK PERSPEKTIV OG METODISK TILNÆRMING

2.1 Teoretiske perspektiv

I dette kapitlet vil det bli presentert teoretiske perspektiv som ligger til grunn for min forståelse av Eblas handelsvirksomhet. Handelen tar ulike former og disse kan beskrives ved bruk av ulike handelsmodeller. Tilslutt vil det bli tatt stilling til hvilke modeller som best kan brukes om handelsvirksomheten i Ebla.

Handel og vareutveksling

I arkeologi brukes ofte ordet vareutveksling i stedet for handel. Dette er fordi ordet handel bærer med seg en forståelse av moderne, profittsøkende, kommersiell handel. I arkeologi er det oftest ikke snakk om pengehandel, men etter hvert som man tar i bruk et skriftsystem, ser man også en utvikling i retning av at enkelte varer får en fast verdi, for eksempel sølv. I boken *Gaven* (1954) skiller Mauss mellom gavebytte, som et grunnlag for sosiale relasjoner, og kommersiell handel, som er profitthandel som fører til sosial oppløsning. Sammen med handelsbegrepet, kommer også forståelsen av en markedsøkonomi hvor hver vare blir styrt av markedet, etterspørsel og tilbud. Det har imidlertid vært uenighet i om det har vært en slik type økonomi i forhistorien. "Middle Bronze Age" i Syria ligger i et grensetilfelle når det gjelder graden av markedsøkonomisk handel. Selv om det ikke er funnet mynter fra denne perioden, finnes det varer som kan ha hatt en standardverdi: sølvringer, andre edle metaller, og eventuelt også tekstiler. Markedsøkonomi og kommersiell handel i Ebla, vil bli utdypet i kapittel fire. Begrepet "handel" vil bli brukt i stedet for vareutveksling i denne oppgaven, som dekker alle former for vareutveksling der en vare skifter eier. Det går et skille mellom et forhistorisk og et historisk samfunn i denne tidsperioden, og et skriftsystem etableres i Midtøsten. Parallelt med denne overgangen får man en utvikling og forandring av handelsformen, og man kan virkelig begynne å snakke om et interregionalt handelsnettverk. I dette studiet vil den interregionale handelen i Midtøsten i bronsealderen bli sammenlignet med et "world system".

Handel har vært et hyppig forskningsområde i arkeologi. Dette fordi en ikke-lokal gjenstand er lett gjenkjennelig i det arkeologiske materialet. Gjenstander kan bli sporet tilbake til opphavssted gjennom kjemiske analyser, "fingerprint" (Yoffee 1981, 14), og geografiske undersøkelser av den naturlige distribusjonen til gjenstandsmaterialet. Selv om man kan

identifisere opphavet til gjenstandene, så finnes det likevel mange muligheter for hvordan varene har havnet i den nye konteksten.

Handel har også vært en viktig del i studier om samfunnsorganisering, fordi det har en innvirkning på den indre strukturen i et samfunn. Mengden av varer og organisering av handel, eksempelvis i Ebla, sier noe om hvordan økonomien er oppbygd, og om byens maktposisjon. Et omløp av varer, fører til nye former for arbeid og arbeidsdeling, som for eksempel nye spesialister. Norman Yoffee (1995, 1390) beskriver handel i *The Economy of Ancient Western Asia* slik: "Trade therefore, functioned both as a reflection of organized institutional principles and as an important institution that required organization". Handel er et naturlig resultat av en organisert institusjon, men er også i seg selv en institusjon som behøver organisering. Handel og organisering hører altså nøye sammen, om det så gjelder privat eller statlig. I Eblas tilfelle, får man flere indikasjoner i det arkeologiske materialet på hvordan forholdet mellom handel og handelsorganiseringen artet seg. Det er sannsynlig at storparten av handelen ble organisert fra palasset og eliten.

Økonomiske modeller

Generelt er det to syn på forhistoriske, økonomiske samfunn. Det ene er en substantivistisk synsvinkel (Olsen 1997), som sier at fortidens mennesker har handlet på et helt annet grunnlag enn menneskene i de moderne økonomiske systemene, og er usammenlignbare. Det er en vanlig oppfatning at økonomien forandret seg betraktelig etter den industrielle revolusjonen. Den økonomiske historikeren Rostow (1978) mener at de ikke-industrielle, økonomiske systemene derfor ikke kan analyseres på samme måte som de industrialiserte systemene. Den andre synsvinkelen er formalistisk, som tar utgangspunkt i moderne økonomiske teorier for å forstå forhistoriske samfunn, som for eksempel "world system theory" og sentrum-periferi. Senere i kapitlet vil jeg se nærmere på om, og hvordan man kan bruke analyseverktøyet "world system theory", som i utgangspunktet er beregnet på kapitalistiske samfunn etter 1600 e.Kr.

Marxistiske forskere følger generelt klassifiseringen av økonomisk utvikling som er: primitiv-, forhistorisk-, føydalsk-, og kapitalistisk utvikling. (Dark 1995, 123). De ser på den økonomiske utviklingen som et resultat av konflikt og ikke av samarbeid. Denne klassifiseringen er i bunn og grunn evolusjonistisk. Økonomiske modeller for handel, med opphav i andre fagdisipliner enn arkeologi, har blitt brukt i forskning på handel i forhistoriske samfunn. Spesielt gjelder det den substantivistisk-økonomiske teorien til Polanyi og

Immanuel Wallersteins formalistiske ”world system theory”. Begge teoriene er kritisert for å være mangelfulle i arkeologisk sammenheng, og har blitt utvidet og videreutviklet for å forbedre teoriens nytteverdi i forhistorisk sammenligning.

Substantivistisk-økonomisk teori

I en artikkel fra *Trade and Markets in the early Empires* (1957), presenterte Karl Polanyi sin tredeling, som forklarer økonomisk organisering: resiprositet, redistribusjon og markedsutveksling. Denne artikkelen var en reaksjon på trenden om å tilegne ikke-vestlige samfunn konsepter fra vestlig økonomi (Earle 1977). Denne inndelingen gir imidlertid ikke rom for ikke-kapitalistisk kommersiell handel (Smith 2004, 4), som har vært grunnlaget for kritikken av denne modellen. Polanyi mente at tidlige statsøkonomier ikke var kapitalistiske, og derfor må de ha vært basert på resiprositet og redistribusjon. Bare noen få aksepterer fremdeles Polanyis beskrivelse av forhistoriske, økonomiske verdenssystemer (Smith 2004), og mener at forhistoriske økonomiske systemer kan være kommersielle. Modellen er modifisert og brukt av flere arkeologer og antropologer. Deler av modellen vil også være aktuell for meg å bruke som en generell forklaring på organisering av handelen i Ebla.

Resiprositet

Resiprok handel er forflytning av gjenstander eller tjenester, basert på et krav om at gaven blir gjensvart, med en gave av lik eller større verdi. En resiprok økonomi er ofte beskrevet som gaveutveksling. (Dark 1995, 131).

På bakgrunn av etnografiske studier fra Midtøsten mener man at da man fikk rangerte statssystemer i bronsealderen, ledet det til nye eliter og en ny sosial og økonomisk kompleksitet (Kristiansen og Larsson 2005). Man fikk dyktige, spesialiserte håndverkere og ansatte hos eliten. Resiprositet har naturligvis også forekommet i bronsealderen, men på et lavere nivå enn tidligere. Elementer av resiprok økonomi kan også eksistere parallelt med andre økonomiske systemer. Gavebytte kan være viktig for å knytte allianser og relasjoner i tillegg til det kommersielle handelsnettverket. Økonomiske systemer som bare bruker gaver av et spesielt materiale i et spesielt varebytte, for eksempel eksotiske skjell som medgift, kaller man gjerne for prestisjevarehandel (Dark 1995, 126). Dette er en form for handel som også forekom i Ebla både i alliansebygging og maktdemonstrasjon. Det har imidlertid hovedsaklig eksistert mellom stater.

Andre prestisjevarer kan være gjenstander av edle steiner eller metaller, som gull og lapis lazuli. All gavebytte i resiproke økonomiske systemer skjer i sosiale situasjoner, og er ikke bare en del av et økonomisk system, men også av en sosial relasjon. Mauss' diskusjon omkring gavens natur poengterer at prestisjevarer har en "spirituell mening" (Mauss 1954, 10). En slik type gavebytte er med på å skape allianser og vennskapsbånd som er strategiske i forhold til makt, forsvar, og et økonomisk byttenettverk som er mer utviklet. Personer med tilgang til flere ressurser, eller som har monopol på tilgangen, får økonomiske fordeler (Dark 1995, 126). Disse vil videre få en fordel i prestisjehandelen, som trigger en oppadstigende velstand. Resiprok handel i Ebla var sannsynligvis en tilleggshandel. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittel 4.

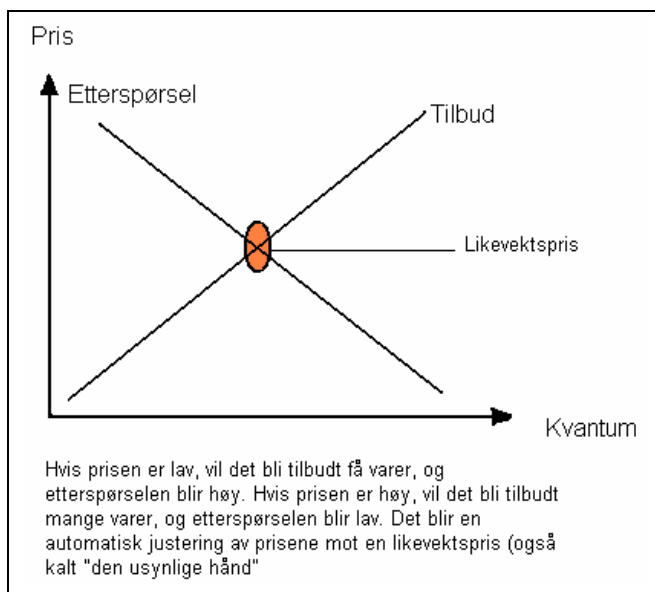
Redistribusjon

Redistribusjon er basert på innsamlingen av ressurser til en sentral plass, person eller gruppe, og deres distribusjon til andre. Redistributiv økonomi inneholder som oftest en form for skatt eller innsamling av ressurser, og eksisterer ofte parallelt med resiprositet (Dark 1995, 126). I følge Polanyi er kjennetegnet på redistribusjon en sentralisert organisering. "Redistribution designates appropriational movements towards a center and out of it again (...)" (Polanyi 1957, 250). Han mener videre at redistribusjon består av mange aktiviteter, inkludert store innsamlinger og lagring av varer hos staten. Slike systemer plasserer økonomiske og sosiale fordeler i hendene på eliten og administrasjonen. Viktige ressurser som korn kan være en verdifull gode i tider med dårlige avlinger. I tillegg til å være en redning, kan staten også bruke redistribusjon til å manipulere befolkningen. Redistribusjon utelukker imidlertid ikke tilstedeværelsen av fri handel og selvstendige handelsgrupper i et parallelt økonomisk system (Larsen 1987). Lokal handel i Ebla ble trolig utført av mindre familiebedrifter, som både produserte og solgte varene sine.

I det tredje årtusen f.Kr. i Mesopotamia ble handel med andre regioner utført av profesjonelle handelsmenn som var knyttet til palassets ledelse, med kongen som øverste sjef (Trigger 2003, 342). Med den nye formen for politisk sentralisert styre som oppstår i bronsealderen, er det naturlig å tro at den sentrale autoriteten samlet deler, kanskje de fleste av ressursene for så å redistribuere dem. Denne mekanismen vil jeg bruke som utgangspunkt for å studere handelen i Ebla.

Markedsøkonomi

I 1776 skrev den britiske økonom Adam Smith *Wealth of Nations*. I dette verket definerer han blant annet mekanismene i en markedsøkonomi. I en markedsøkonomi er det tilbud og etterspørsel som bestemmer prisen. I følge Smith (1776) er det flere forutsetninger for at en markedsøkonomi skal gjelde, blant annet at ingen bestemmer og kontrollerer pris og mengde av varer, og at det er fri konkurranse. En slik økonomi inkluderer vår egen og det meste av middelalderens europeiske samfunn. Det er imidlertid sjeldent at man har hundre prosent markedsøkonomi, også i dag regulerer staten deler av økonomien, i form av for eksempel skatter, kvoter og tilskudd. En markeds-utvekslings-teori kan være aktuell å bruke i analysen om handel i Ebla. Markedsbasert økonomi er ingen motsetning til redistribusjonsmodellen og kan eksistere parallelt med andre økonomiske systemer. For eksempel deltok staten Ebla i handel med andre stater, og de selvstendige handelsmennene fra Ebla innledet handel med selvstendige handelsmenn fra andre regioner. Hvis den interregionale handel økte, vil det også være sannsynlig at man i større grad fikk en markedsbasert økonomi.

Figur 5: Markedsøkonomisk modell

En forutsetning for at en pris kan bli satt på en vare, er at det finnes en forståelse og enighet om hvilke verdi et produkt har i et annet produkt. Omregning av ulike varer og ressurser til en vekt i sølv finnes det i flere skriftlige kilder fra Midtøsten i "Early"- og "Middle Bronze Age", også fra Ebla. (Earle 1987; Mellaart 1978; Pettinato 1981). Tekstiler har trolig blitt brukt som "penger" i store deler av Midtøsten i bronsealderen. Man tror at tekstiler og sølv nettopp ble brukt med en

standardverdi i handel i Ebla (Pettinato 1981). Skriftlige kilder fra "Old Akkadian" til "Old Babylonian" beskriver at man laget ringer av verdifullt metall. Dette kan ha vært for lagring av metall, men kan også ha vært brukt som en verdienhet i handel. Slike sølvringer og sølvspiraler er funnet i Mesopotamia (Snell 1995, 1489). De såkalte "balanserte regnskapene fra Umma", sannsynligvis hovedsetet for handel i "Ur III", gir en indikasjon på denne situasjonen. Det er årlige bokføringer av likeverdien i sølv og penger som har sirkulert blant

Figur 6: "Penger" i form av sølvringer og spiraler fra Mesopotamia (Snell 1995, 1487)

handelsmennene (Larsen 1987, 48). Dette viser videre at handelsmennene i Mesopotamia bare hadde en ganske begrenset mulighet til private investeringer. Den handelen som var finansiert på grunnlag av private investeringer var små familiebedrifter. Dette var en viktig del av den daglige handelen i Ebla. Likevel ble det meste av handelen ut av byen styrt av staten.

Økonomiske nettverksteorier

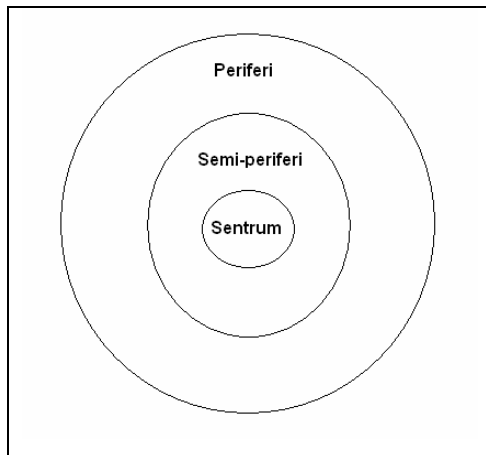
World System Theory

I 1974 utviklet Immanuel Wallerstein (1974) teorien "world system theory". Teorien forener politikk, økonomi og geografi, og viser utviklingen av komplekse samfunn på en bred interregional skala (Stein 1999, 27). Dette er grunnen til at "world system theory" også er en populær teori å bruke i arkeologisk forskning. Spesielt prosessuelle og marxistiske arkeologer så et stort potensial i "world system theory". Den er hovedsakelig tatt i bruk for å forklare mekanismene som styrer handelsnettverket i forhistoriske økonomiske samfunn. Den viser seg imidlertid å være mangelfull på dette bruksområdet. Modellen blir blant annet kritisert for å utelate handel av prestisjevarer (Hall 1999). Noen forskere argumenterer for kontinuitet fra forhistoriske handelsnettverk til moderne "world system". En kan da bruke Wallersteins beskrivelser direkte på forhistorien. Argumentene for kontinuitet i "world-system"-prinsippene, hviler generelt på data fra Mesopotamia eller Mesoamerika (Stein 1999, 28).

Wallerstein forklarer i sin teori "world system theory", at verdensøkonomien er kapitalistisk, og setter et skille på starten av et slikt verdenssystem etter 1600 e.Kr. Det økonomiske verdenssystemet trenger nødvendigvis ikke innbefatte "hele verden", "world system theory" brukes også om mindre økonomiske nettverk.. (Wallerstein 1974).

"World system theory" tar utgangspunkt i at dominante kulturer i sentrum av en region er forsynt av varer og arbeidskraft fra de mer perifere områdene. Mellom sentrum og periferi ligger et område med semi-periferi, som er et mellomledd i handelen. Dette mellomleddet kan for eksempel være nomader. En handel med periferi og semi-periferi kan enten være en gjensidig, symbiotisk handel, eller en handel hvor sentrum har klare definerte fordeler. "World system theory" tar utgangspunkt i et ujevnt handelsforhold hvor sentrum har fordelene og utnytter periferien (Kohl 1987). "Det er et "world system"(...) fordi det er større enn en politisk enhet, og fordi det er en verdensøkonomi, fordi den grunnleggende

forbindelsen mellom systemets ulike deler er økonomisk, selv om det til en viss grad er forsterket av kulturelle forbindelser (...)" (Wallerstein 1974, 25).

Figur 7: "World-system-modell"

I artikkelen "*Capital imperialism and exploitation in ancient world systems*" argumenterer Ekholm og Friedman (1982) for at det fantes en form for kapitalisme og verdensøkonomisk system i forhistorien. Senteret eller sentrene samlet inn ressurser fra periferien, produserte ferdige produkter og distribuerte dem i handel. Slik som i de moderne "world system" var grunnlaget for en slik posisjon makt og kontroll over de lokale ressursene. Sannsynligvis hadde et "world system" i slutten av det tredje årtusen og i

begynnelsen av det andre årtusen f.Kr. ikke bare ett dominant kjerneområde, det kan derimot ha bestått av flere overlappende kjerneområder, et nettverk av sentre som kom direkte eller indirekte i kontakt med hverandre. Hver kjerne dominerte sitt eget omkringliggende landområde. Egypts relasjon med Nubia, kysten av Levanten og Sinai-halvøya, er et eksempel på et slikt regionalisert "world system" (Kohl 1987, 16). Kontakten mellom kjerneområdene har hovedsakelig vært mellom elitegrupper eller herskeren/staten.

Et kjerneområde kan også deles inn i et sentrum, en periferi og en semi-periferi. Sentrum av samfunnet er området for tro og verdier, og symbolene som styrer disse. Det er også stedet for aktiviteter og institusjoner (Shils 1975). Man kan kalle det for en miniatyrverden hvor handel er en viktig del.

Det er vanligvis tatt for gitt at komplekse samfunn er en del av et kjerne-periferiforhold. Sentre som de urbane byene i tidlig dynastisk periode i Mesopotamia, 2900-2400 f.Kr. var allerede da et knutepunkt for kompleks, industriell produksjon. Denne produksjonen har trolig vært basert på råmaterialer og halvferdige produkter hentet fra periferien, som også produserte for sentrene i nettverket (Stein 1999, 28). Kjerneområder ligger ofte i områder med store ressurser. I slike områder trenger ikke kjernen å ha en veldig utviklet eksterntfokusert handel. Dette fordi varer ender opp i dette kjerneområdet uten særlige anstrengelser fra kjerneområdet, fordi ressursene er interessante for det eksterne handelsnettverket (Kohl

1987). I Eblas tilfelle ligger byen i et område med et stort vareomløp, på grunn av de mange handelsrutene fra de ulike regionene som passerer Ebla.

Forskjellen mellom de forhistoriske og de moderne "world systems" har hovedsakelig basert seg på at de forhistoriske, økonomiske systemene var betydelig mindre. Disse "world systems" eksisterte så side om side. B.K. Gills og A.G. Frank (1991) vil imidlertid sette opphavet til ett samlet "central world system" tilbake til 2700 f.Kr i Midtøsten.

Port of trade

"Port of trade" er et politisk nøytralt sted hvor representanter fra forskjellige byer, gjerne rivaler kan møtes for å kontrollere handelen mellom områdene. (Polanyi 1963). En "Port of trade" er ofte lagt til strategiske handelsruter for langdistansehandel. Slike sentre var det mange av i Midtøsten i "Middle Bronze Age". Ebla, Byblos, Acco, Hazor, og Gezer er eksempler på byer som kan ha hatt en slik funksjon. Disse byene var havneområder eller lå langs karavaneruter fra Mesopotamia til Egypt. "Ports of trade" kan være vanskelig å skille fra sentralplasser. Konseptet med "port of trade", er mest kjent gjennom *Dark Age Economics* (1982) av Richard Hodges, som identifiserer slike plasser i Europa. Han poengterer at utenlandske handelsmenn besøker en "port of trade" for en kort periode eller sesongbestemt. Videre forklarer han at enkelte "ports of trade" ikke bare er et møtested for handelsmenn utenfra, men at det er et etablert handelssystem med lokal produksjon. Når handelen på et slikt sted minket, kunne det enten bli forlatt eller det kunne fortsette å fungere innenfor den regionale økonomien. Da som en sentralplass, hvor handelen ble styrt av staten/kongen. (Hodges 1982, 52). "Port of trade" er svært beskrivende på Ebla. Ved å først eksistere som "port of trade", kan Ebla ha utvidet sine interregionale handelskontakter, og blitt en mer aktiv stat i å sende ut egne handelsmenn til fjerne områder.

Sentralplassteori

Det var den tyske kulturgeografen Christaller som introduserte sentralplassteorien på 1930-tallet. Byene han studerte kunne beskrives som sentre i større regioner, der ulike sentrale funksjoner ble utført. Nyarkeologer på 1960-tallet tok i bruk denne modellen for analyser av arkeologisk materiale. (Johnson 1972). Det har vært mye kritikk rettet mot bruken av denne teorien i arkeologi, blant annet på grunnlag av hvordan Christaller kom frem til sin teori på. Analysen hans baserte seg på antallet og fordelingen av telefonsamtaler til og fra byer. Ved å telle opp telefonsamtalene, fikk han en oversikt over større og mindre sentralplasser, og de omkringliggende områdene.

I følge Christallers markedsprinsipp har sentralplasser av samme størrelser også samme avstand fra hverandre, og tjener en omkringliggende sekskantet region. Denne modellen ble lagt stor vekt på i prosessualismen da arkeologien var preget av naturvitenskapene, og man ønsket å bruke de samme vitenskapelige fremgangsmåtene. Det kan imidlertid fort bli en modell for modellens skyld, og den kan overse andre viktige faktorer som spiller inn i et handelsnettverk. Teorien er fremdeles i bruk, blant annet har Renfrew (1984) lagt til ”dominance” til sentralplassteorien. Hvert senter trenger ikke å ha et eget territorium eller ha like store territorier. Noen sentre er mer dominerende enn andre. For å modifisere denne tilnærmingen enda mer, har Grant (1986) lagt til begrepet topografiske trekk. Dette begrepet skal hjelpe en å forstå hvordan en sentralplass blir til, for eksempel var distribusjonen av ressursene knyttet til valg av bosetning. Dette fører til at modellen blir mindre skjematisk, og mer anvendelig i arkeologisk forskning. Eblas typografiske trekk er viktige i den forbindelsen, og vil bli tatt opp igjen i kapittel fem. Sentralplassteorien vil også bli brukt i denne studien, som forklaring på en redistributiv økonomi i Ebla.

Modeller for organisering av handel og produksjon

I studiet av Ebla vil jeg se på organisering av handel og produksjon i forhold til distribusjonen av varer til og fra byen. Brumfiel og Earle (1987) har samlet flere arkeologiske studier av spesialisering og utveksling i komplekse samfunn i *Specialization, exchange, and complex societies*. Spesialisering forutsettes av økonomiske forskjeller i samfunnet. For at noen skal kunne produsere prestisjevarer for eliten og til handel, må det være noen som dekker behovet deres for mat. I et redistributivt system, må arbeidskraft frigjøres til produksjon, og jordbruksvarene kontrolleres av eliten. Slik vedvarer de økonomiske forskjellene. Spesialistene kan også være uavhengige som produserer varer og tjenester etter etterspørsel. De som derimot er tilknyttet herskeren, eliten eller en statlig institusjon, får behovene sine dekket, og har en bindende kontrakt. (Brumfiel & Earle 1987). Særlig er fulltidsspesialisering avhengig av et jordbruksoverskudd og et stabilt handelssystem som sikrer tilgangen på råmaterialer.

2.2 Metodiske tilnærminger

Landskap

Et landskap er et geografisk område og et samspill mellom natur og kultur. Et landskap påvirker mennesker, og blir påvirket av mennesker. Landskapsforskning er et studium av rom hvor mennesket altså har beveget seg og virket (Ashmore og Knapp 2003).

Romlige undersøkelser fra begynnelsen av 1900-tallet ble forbundet med bebyggelsehistorie. Husene og bosetningene var det viktigste i landskapsforståelsen. Under prosessualismen forekom forskningen ofte under betegnelsen ”spatial analysis”, med nøkkelordene ”space” og ”site” i systemteoretiske modeller. Kart over distribusjonen av lokaliteter og artefakter var viktige redskaper i denne analysen. I boken ”spatial analysis in archaeology” presenterte Hodder og Orton (1976) eksempler på bruken av disse redskapene for romlig distribusjon. Dette ligger til grunn for mange sentrale forskningsområder i arkeologi, slik som handel, diffusjon og kultur. I den postprosessuelle trenden som fulgte fikk nye romlige analyser gjennomslag, og fokuset ble flyttet til de mentale og symbolske aspektene i landskapet (Brink og Green 2008, 109). Utover det funksjonelle og rasjonelle er menneskets plass i landskapet også preget av ulike trosoppfatninger, livssyn og perspektiv (Steadman 2005, 291). Både de funksjonelle, rasjonelle og symbolske betraktningene er viktige for å forstå det forhistoriske landskapet.

De funksjonelle/rasjonelle betraktningene rundt landskapet som Ebla er en del av, er viktig for å forstå hvorfor handelen lyktes. Valg av bosted basert på for eksempel tilgangen til ferskvann, ville planter og dyr, jordbruksområde, tilgang til handelsruter og at det er et militært beskyttet område er rasjonelle og funksjonelle betraktninger. Jeg påstår at alle disse elementene trolig var til stede i Ebla, og at de både formet Tell Mardikh og var noe menneskene tilførte landskapet.

De symbolske elementene var absolutt tilsted i Tell Mardikh. Elvene og kildene som omgav Ebla hadde ikke bare en funksjonell betydning, men også en symbolsk verdi, som livgivende kilde til fruktbarhet og en guddommelig nærhet. Tilhørighet til et område grunnfestet i et symbolsk landskap, deles ofte i to modeller i arkeologi og antropologi som virker inn på bosetningsmønsteret og kontinuiteten på en boplass. Det ene er ”slektskap og forfedrenes

land”, det andre er konseptet om ”hellige plasser”. (Steadman 2005). Dette kaller J. Thomas (2001) ”sinnets metafysiske romfølelse”. Identifisering av hellige plasser er ikke lett, grunnene for at noen områder ble omtalt som var mange og forskjellige. Et åpent landskap kan ha vært nok til å gi assosiasjoner til det hellige.

Eiendomsfølelse knyttet til land og ressurser nedarves gjennom ætter og slekter (Earle 1991, 73). En følelse av eierskap gjør at generasjonene bosetter seg, beskytter og respekterer lokaliteten. I det tredje årtusen f.Kr. var det tradisjon for å tilbe forfedre som guder i Syria (Porter 2002). En av grunnene til utviklingen av teller i Midtøsten kan ha vært ønsket om å bosette seg ved forfedrenes graver, for å videreføre praksisen med forfedredyrking. Under flere hus i Ebla er det funnet graver, som sannsynligvis er slektsgraver og viser kontinuitet på boplassen. Gravene sier noe om den symbolske landskapsforståelsen og eiendomsoppfatningen i Ebla. En plassering av forfedrene på boplassen identifiserer lokaliteten som slektens eiendom og sikrer en videre beskyttelse og velsignelse av plassen for etterkommerne.

Territorial tilknytning kan man studere i flere nåtidige jeger-sankergrupper, som for eksempel aboriginalsamfunn i Australia og blant Ju’Hoansi folket i Kalihariørkenen i Afrika (Steadman 2005). Sammen med landskap brukes ofte begrepet ”drømmetid”, som er aboriginalernes beretning om hvordan landskapet ble til (Morphy 1995). Topografiske og monumentale uttrykk i landskapet, som for eksempel steiner, elver, åser og lignende var viktig for forståelsen av landskapet i forhistorien (Thomas 2001). En kosmisk tolkning av landskapet resulterer ofte i at enkelte elementer i landskapet blir viktig. Mange forhistoriske samfunn markerte for eksempel at det var en forskjell mellom det som var innenfor, og det som var utenfor boplassen. Muren rundt Ebla er et eksempel på et monument i landskapet som kan ha hatt både en funksjonell og symbolsk betydning. Bymuren var satt opp for å beskytte byen fra fiender, men kanskje også for å markere et skille mellom innenfor og utenfor, mellom det kjente, trygge og nære og det ukjente, ville og farlige.

Bystatene ble sjelden til i geografisk isolerte områder i de tidlige sivilisasjonene. Petra og Palmyra fra senere perioder, er eksempler på byer i isolerte områder. (Trigger 2003). Disse byene ble imidlertid etablert langs handelsruter, og var prisgitt handelsaktiviteten til kamelkaravanene gjennom ørkenen. Hvis byene lå tett, var de også ofte mindre og delte

mange kulturelle og religiøse trekk. Landskapet byene lå i, og ressursene i området, var viktig for hvordan byens videre utvikling og posisjon i regionen ble.

Landskapet i Midtøsten er preget av teller, hvor hver ny bosetning er lagt rett over den gamle. En hver landskapsanalyse bruker tilgangen til naturlige ressurser som et kriterium for bosetningsvalg. Også bosetningsvalg på grunnlag av politisk-økonomiske strukturer, forsvarsmuligheter og tilgang til handelsruter, er viktige for et realistisk og funksjonelt landskap. Etter post-prosessualismens bevisstgjøring av det mentale landskapet, har denne dimensjonen også blitt viktig i forståelsen av bosetningsvalg og hele landskapsbildet i Midtøsten. Det realistiske og funksjonelle landskapet blir likevel det viktigste i forståelsen av Tell Mardikh's beliggenhet.

Skriftlige kilder og arkeologi

Arkeologi i Midtøsten har fra starten av vært knyttet opp mot skriftlige kilder. Tekst fra Mesopotamia var blant det første materialet som fikk oppmerksomhet fra europeiske oppdagelsesreisende. Utgravninger fra 1840- og 1850-tallet avdekket en mengde tavler og monumentale inskripsjoner, som ledet til identifikasjon av til da ukjente folkegrupper som Elamitter, Ugaritter, Hurrere, og Sumerere (Zimansky 2005). Teksten var til hjelp i utviklingen av kronologi, og kunne gi svar på mange spørsmål som arkeologien tidligere ikke kunne besvare.

På slutten av det 19. århundre og tidlig i det 20. århundre e.Kr., hadde det imidlertid utviklet seg en arkeologisk metode, som gav arkeologi legitimitet som fagdisiplin. Den arkeologiske forskningen i Midtøsten rettet seg nå mot jordbrukets utvikling og starten på statsorganiserte, komplekse samfunn.

Midtøsten har dermed blitt et område hvor samhandling mellom filologisk og arkeologisk forskning er svært viktig. Man kan ikke komme utenom den ene eller den andre tilnærmingen. Allerede i det andre årtusen f.Kr. eksisterte det fire skriftsystemer i Midtøsten: hettittene i nord brukte det hettittiske, piktografiske skriftspråket, egypterne i sør skrev hieroglyfer. I vest ble minoisk-mykensk skrevet, og i øst ble det brukt sumerisk kileskrift. (Naveh 1975). Mange tekster har overlevd fra de tidligste statsorganiserte byene, både i Egypt, Mesopotamia og Syria. Disse inneholder handels- og administrative dokumenter, personlige brev, historiske avhandlinger og propaganda, kongelige proklamasjoner, religiøse ritualer, myter, guddommelig litteratur, undervisningsmateriale, og samlinger av praktiske råd. I begynnelsen

var disse tekstene korte og sjeldne, men fra det tredje årtusen f.Kr. ble tekstene lengre. Mange tekster ble også skrevet som underholdning, i tillegg til at de hadde en praktisk og religiøs funksjon (Trigger 2003).

Tilstedeværelsen av tekster kan oppfattes som en stor ulempe for mange arkeologer. De kan gi begrensninger i de arkeologiske analysene og tolkningene (Andrén 1997). Ved bruk av tekst som kilde i arkeologien må man derfor sette seg inn i hvilken type tekst det er og hva som er forfatterens mål. Dette er en oppgave som umulig kan gjøres fullstendig objektivt, men man utfører en form for kildekritisk lesning slik som historikerne gjør. Likevel leser hver historiker forskjellige ting inn i fortiden. Dette gjelder selvsagt også arkeologiske analyser. Et annet problem som gjelder de eldste tekstene, er at de er svært vanskelig å oversette. Noen av språkene har en oppbygning som enda ikke er fullstendig dekodet. Misforståelse i fortolkning er størst når skriftlig informasjon er nedskrevet av en utenforstående (Trigger 2003, 58).

Derfor er tekstene som ble funnet i Tell Mardikh, og som også kan tolkes som gjenstander brukt i regnskap, en pålitelig kilde i større grad. Jeg mener det er usannsynlig at de økonomiske tekstene ble manipulert, for eksempel for å vise større mengde import av metaller eller lignende. De økonomiske tekstene var ikke skrevet for utenforstående, men ble lagret som viktige, beskrivende dokumenter. Administrasjonen hadde trolig ingen interesse av å presentere Ebla som en større og mektigere handelsstat enn den i virkeligheten var, særlig ikke i dokumenter som skulle lagres og ikke leses.

Hvordan tekstene er funnet, er svært varierende. Ved flere tilfeller er det funnet tavler som er deler av et bibliotek, eller et arkiv, som for eksempel arkivene i Ebla. I Ebla er det også funnet statuer og fresker med tekst. (Matthiae 1979). Tekstene kan brukes i relative dateringer. Økonomiske tekster er for eksempel noen ganger datert til år, måned og dag. Daterbare tavler kan brukes slik som mynter brukes, for senere arkeologiske kontekster. De kan minimum stadfeste en "terminus post quem" (Zimansky 2005, 315). Man kan altså finne det stratigrafiske laget og gjenstandene som er sammen med teksten sin maksimale alder. Gjenstandene kan imidlertid være fra nyere lag. Tekster på statuer av mektige personer, gir en god indikasjon på posisjonen til ulike personligheter. De kan også gi en tidsavgrensning på herskeres regjeringstid.

Det viktigste for utvalget av tekster i denne studien, er at tekstene demonstrerer handelen lokalt og regionalt, og viser omfanget av kontakt Ebla hadde med naboregionene. Jeg vil se på

de tekstene som tar for seg den økonomiske og politiske delen av denne kontakten. Man må være ekstra kritisk i bruken av de eksterne kildene fra for eksempel Mesopotamia og Egypt. Syria og Eblas posisjon kan ha vært mektigere enn det de eksterne, skriftlige kildene tilsier. Konger fra Mesopotamia på krigertokt i Syria, kan ha ønsket å fremstå som helter i sitt kongedømme, og av den grunn lagt til noen ekstra bragder fra ferdene.

2.3 Oppsummering

De ulike handelsteoriene som er presentert i dette kapitlet, representerer ulike innfallsvinkler til handel. Teoriene som er valgt for å belyse handelen i Ebla har mange fellestrekk, og trenger ikke stå hver for seg. Det vil bli lagt vekt på Ebla som et handelsknutepunkt, et sentrum og en samlende plass. I tillegg til at det økonomiske samfunnet var resiprokt og redistributivt, vil jeg påstå at det eksisterte en markedsøkonomi og en kommersiell handel i ”Early”- og ”Middle Bronze Age” i Ebla.

En forståelse av landskapet i Ebla gir grunnlag for å kunne si noe om hvorfor denne byen ble så viktig i et handelsnettverk. Bruken av skriftlige kilder er vanskelig å komme utenom i denne perioden i Midtøsten, og disse kildene beriker materialet til analysen.

3 PRESENTASJON AV MATERIALET

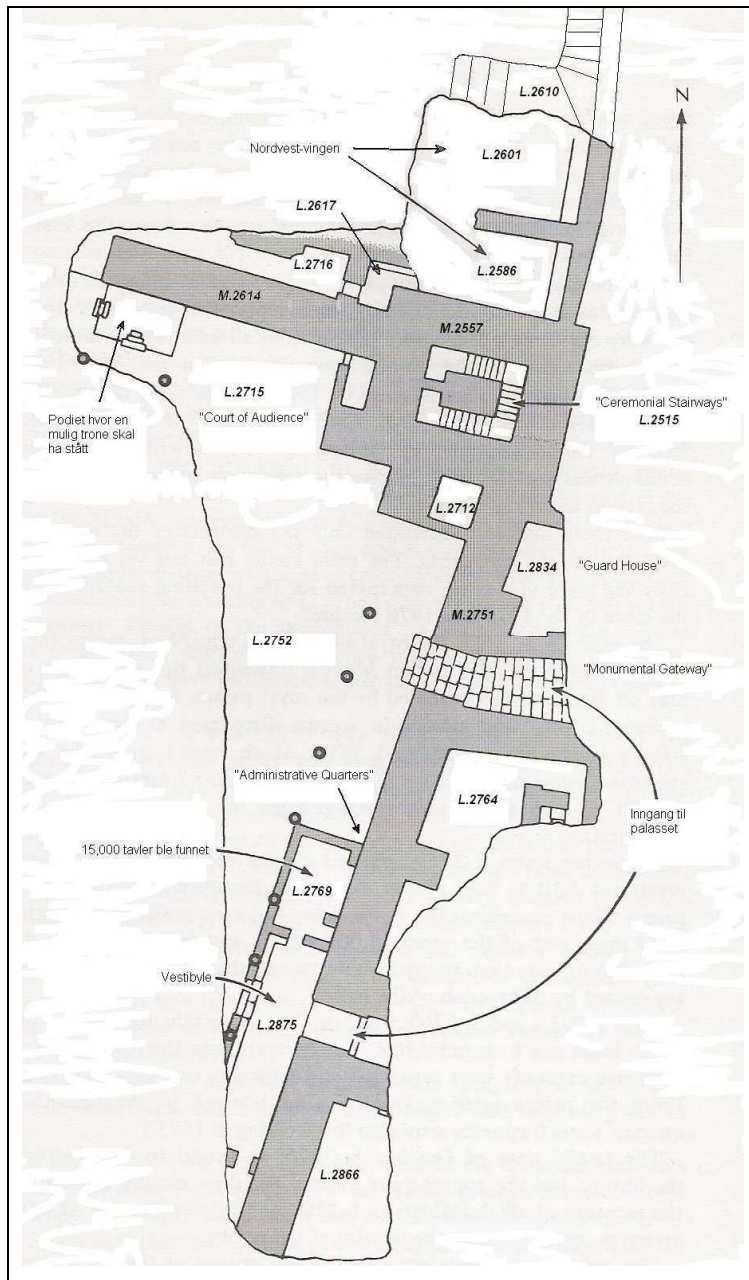
3.1 Mardikh IIB1 (2400-2250 f.Kr.)

Eblas første urbane tid går under betegnelsen Mardikh IIB1. Det var en by av betydelig størrelse, bestående av et sirkulært byplan med byhøyden (akropolis) i sentrum, hvor de administrative bygningene var plassert. Byhøyden var omgitt av en nedre bydel som igjen var omkranset av en mur med fire porter (Akkermans og Schwartz 2003; Matthiae 1980; Pettinato 1991; Pettinato 1981; Weiss 1985;)

Arkitektur

Arkitekturen i ”Royal Palace G” er den best bevarte og kan langt på vei rekonstrueres. På grunnlag av bedre bevarte byer i området, har en likevel fått en forståelse av hvordan de andre konstruksjonene i Ebla så ut. Eksempelvis bestod bymuren av massive vegger, oppbygd av steiner i ulike størrelser, og et tårn med fire sider. Den nedre bydelen bestod av mange enkle private hus, bygget i leireblokker og uten steinfundament. I byhøydens skråning var det templer. Bare ”Temple N” ble sikkert lokalisert, datert til perioden Mardikh IIIB. Min studie

er avgrenset til materiale fra Mardikh IIB1- IIIA, og derfor vil ikke dette tempelet bli inkludert. (Matthiae 1980).

Figur 8: Grunnplanen til "Royal Palace G"
(Laget etter (Matthiae 1980, 70; Pettinato 1981, 33))

Royal Palace G

Det kongelige palasset fra Mardikh IIB1 er det viktigste utgravningsobjektet fra perioden. Det som til nå er utgravd er nord- og østsiden av "Court of Audience", tårnet med "the Ceremonial Stairways" hvor de to fasadene av "Court" møtes, "Monumental Gateway", en liten del av "Guard House" og en kort seksjon av "Administrative Quarters". (Matthiae 1980, 65).

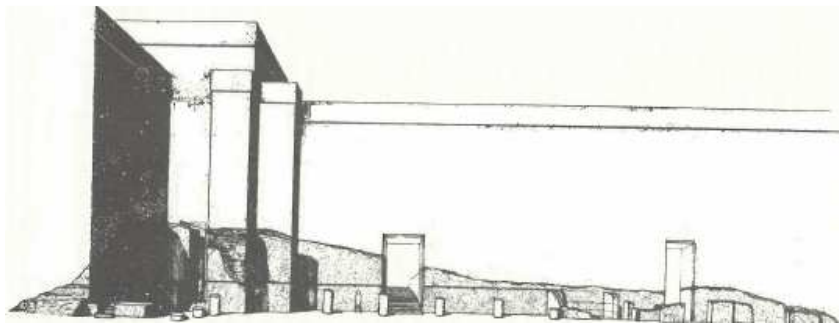
Court of Audience

Først trodde man at "Court of Audience", L.2715 og L.2752 var en offentlig, innendørs hall. Etter hvert ble det klart at det var en åpen plass på utsiden av "Royal Palace G", og de ulike delene av palasset ble brakt sammen av denne åpne plassen. Nord- og vestsiden var søylesatt. Den nord-sørgående siden målte 50 meter og den øst-vestgående 27 meter. De to

fasadene er bygget på lave steinmurer med massive leirblokker. Søylegangene var rundt fem meter lang, og var støttet av trestolper som var festet i hull i bakken. "Court of Audience" var trolig ikke avgrenset av søyler på den ene siden, men av private hus i overgangen til den nedre bydelen. (Matthiae 1980, 68-69).

Langs sidene av "Court of Audience" var det flere dører. En smal dør på nordsiden ledet inn til et rom bak nordfasaden, L.2716. I østenden av søylegangen i nord var det en smal, høy dør som ledet inn mot "Ceremonial Stairways" inne i et firesidet tårn. Under søylene i nord, mot den nordre fasaden, var det en trapp som førte opp til en forhøyning. Midt på denne strukturen var det en fordypning, som kan ha vært feste for en trone. I "Court of Audience" var det flere brønner og sisterner, blant annet en brønn som fikk vann fra en liten kanal under bakken. Vannet fra denne kanalen var regnvann fra en sisterne ved "Ceremonial Stairway".

Det var vanskelig å beregne den originale utstrekningen av "Court of Audience", fordi hellene var forstyrret i nord. Skadene kan være forårsaket av erosjon eller av opprydning i ruinene etter ødeleggelsen av "Royal Palace G". Det fantes heller ikke noe sikkert grunnlag for å rekonstruere høyden til søylene. På hovedfasadene, M.2614 og M.2751, var det imidlertid en sammenhengende linje, og rett under denne var det regulære hull. Disse sporene indikerer at der var taket festet.

Figur 9: Rekonstruert fasade av "Royal Palace G"
(Matthiae 1980, 81)

Ceremonial Stairways
I skjæringspunktet mellom de to fasadene i "Court of Audience" stod et tårn. Tårnet var rundt 10 meter høyt og gjennom det går "Ceremonial Stairways",

bestående av fire fløyer bygget rundt en rektangulær stolpe. Trinnene var dekket av treplater med mosaikkbiter, muligens av skjell. Treplatene og mosaikkbiterne var ikke bevart, men den dekorative designen har blitt rekonstruert ut fra avtrykket i leiren etter de forkullede platene. "Ceremonial Stairways" førte enten til andre etasje i palasset eller til palassets haller, øst for rommene bak østfasaden av "Court of Audience".

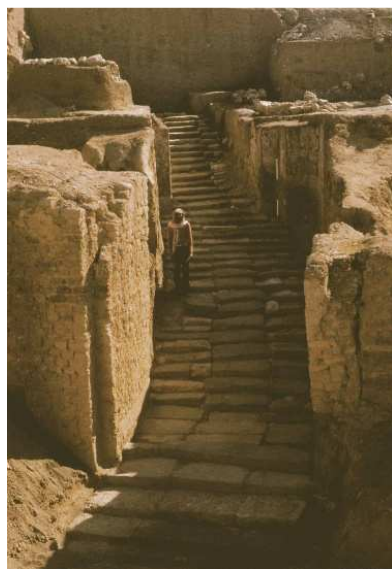
Nordvest-vingen

Nordvest-vingen av "Royal Palace G" var en seksjon av bygninger nord for M.2557, bestående av blant annet to lange rom, L.2586 og L.2601. Nord for dette var en trappeoppgang som begynte langs rom L.2601 og som fortsatte opp mot toppen av byhøyden, hvor "Temple D" lå. Nord for M.2614 var det en korridor, L.2716 og en passasje, L.2617. Ut

fra plasseringen av rommene og veggene i dette området, er det sannsynlig at palasset hadde flere etasjer, i hvert fall to. (Matthiae 1980, 74).

Monumental Gateway

På østfasaden til "Court of Audience" lå "Monumental Gateway", som startet ved bymuren.. Dette var ikke bare det viktigste portrommet til "Royal Palace G", men kanskje også selve hovedinngangen til byhøyden som helhet.

Figur 10: Foto av "Monumental Gateway"
<http://w3.uniroma1.it/eblaproso/default.aspx>

Guard House

En dør i veggen i "Monumental Gateway", gav tilgang til "Guard House" som bestod av minst to rom. I inngangspartiet til "Guard House" var en krukke satt ned i dørkarmen. Den nedre delen av døren var formet etter krukken, som befant seg delvis innenfor og delvis utenfor hvis døren var lukket. I det ene rommet ble det funnet en krukke til oppbevaring av korn og en benk.

Administrative Quarters

"Administrative Quarters" lå sør for "Monumental Gateway". Denne plassen bestod av noen mindre rom utenfor selve palasset og noen større rom på innsiden. Utenfor lå blant annet vestibyle L.2875, som hadde inngang gjennom søylerekken i "Court of Audience". Inne i selve palasset ble det identifisert en korridor med tre store rom etter hverandre. Det ene rommet, L.2764 var utstyrt med benker langs veggene, den ene benken var dekorert med ornamentikk. Det ble også funnet deler av en trapp i dette rommet, som sannsynligvis førte til et loft. Den åpne plassen i sør, L.2866, var over ti meter lang.

Figuriner

I "Royal Palace G" er det funnet flere figuriner som er datert til første halvdel av Mardikh IIB1. Enkelte av figurinene var trolig sammensatte, og av disse, med unntak av "bullman", ble det kun funnet fragmenter. Et miniatyrhode og et hodeplagg som passer nøyaktig sammen, var sannsynligvis deler av en slik sammensatt figurin. Hodeplagget ble funnet i L.2764 og miniatyrhodet ble funnet i L.2913, begge var laget i kalkstein. I pannen og foran ørene var det fremdeles spor etter bitumen til feste for hodeplagget. Hodeplagget har en tykk, flettet kant rundt bremmen som ender i en liten dusk. På innsiden av hodeplagget var det også rester etter

bitumen. (Weiss 1985, 167). Øyehulene og øyenbrynene var dypt utskjært og kan ha hatt innlagte øyne, eksempelvis i lapis lazuli.

Figur 11: Parykk og hodeplagg fra "Administrative Quarters" (http://digilander.libero.it/jimdigriz/jor_syr/ebla.html)

Figur 12: Miniaturhode fra "Administrative Quarters" (Weiss 1985, 168)

Fra den andre sammensatte figurinen jeg vil ta med, var det bare en parykk som ble bevart. Parykken var laget i tre deler og limt sammen med bitumen. Den var laget i grå-grønn stein, og var nesten i naturlig størrelse. (Weiss 1985, 166). På innsiden av parykken var det borrehull som har gjort det mulig å feste parykken med nagler til et eventuelt hode. Fragmenter fra to forskjellige hoder ble funnet i "Royal Palace G", og har blitt relatert til denne parykken. Gullflak i ulike former og "plagg" i elfenben som ligner den tradisjonelle, forhistoriske mesopotamiske drakten ble også funnet her, og kan ha vært deler av samme figurin. Det finnes derimot ingen spor etter materialet som kroppen var laget av, verken parykkens eller miniatyrhodets. I "Royal Palace G" ble det funnet flere lignende steinparykker.

Den tredje sammensatte figurinen jeg vil beskrive ble så godt som helt restaurert. Det var bare kjernen som ikke ble funnet. Denne figurinen blir kalt "bullman" fordi den ligner en okse med menneskehode og skjegg. Figurinen gir imidlertid assosiasjoner til en personifisert løve med oksehorn. Løver og okser brukes ofte i samme kontekst på ulike avbildninger fra Ebla, eksempelvis på sylindrasegl fra Mardikh IIB1. Blant delene av "bullman" som ble funnet har man ansiktet, noen fremben, deler av bakbena, hornene og ett øre, alt var formet i gullflak. Det ble også funnet fremre og bakre plate med krøller og bølgende skjegg, og en man, alt i svartgrå steatitt. På samme måte som på miniatyrhodet var øyehulene og øyenbrynene dypt utskjært, og har sannsynligvis hatt et innlegg i ett eller annet materiale.

Figur 13: Bullmann
fra "Royal Palace G" (Roaf 1990, 87)

"Bullman" og miniatyrhodet har enten vært enkeltstående objekter, eller de kan ha vært deler av for eksempel et møbel. Parykken i nesten naturlig størrelse har trolig vært en del av en statue som for eksempel har stått i et inngangsparti. Slik som en rekke andre figuriner, har de trolig vært knyttet til noe seremonielt. Kroppene eller kjernene til de sammensatte figurinene ble ikke funnet og har trolig blitt laget i forgjengelig materiale, for eksempel av tre.

Utenom disse sammensatte figurinene vil jeg trekke frem to andre figuriner, nemlig en liten okse i kalkstein og en trefigur. Oksen er 3,3 centimeter høy og 2,3 centimeter lang, og ble funnet i L.2913. Den kan ha vært en del av interiøret fra den innerste gårdsplassen i "Administrative Quarters" eller den kan ha vært festet til en rituell stav. Det finnes lignende figuriner som er bedre bevart, men av dårligere kvalitet, disse har hatt hull for nagler i bunnen. Teknikken for å produsere slike dyrefiguriner er generelt inspirert av de protohistoriske dyrefigurinene fra Uruk, denne lille figurinen fra Ebla har imidlertid bare én ikonografisk og stilistisk parallell: en kalv som ble funnet i "Royal Cemetery" i Ur. (Weiss 1985, 169).

Figur 14: Trefigurin
fra nordvest-vingen i "Royal Palace G" (Rehak 1995, XIII).

Trefigurinen er funnet i L.2601. Den har skjegg, holder en øks inntil brystet og har på seg en stor kappe og en stor turban. Øksen og turbanen var symboler på kongemakt og/eller guddommer. Den store kappen er et typisk element fra en klesdrakt fra tidlig dynastisk Mesopotamia, og turbanen har en typologi som er typisk for Mardikh IIB1-kulturen. Det er funnet flere slike trefiguriner i Ebla, og de var trolig elementer på ornamenterte møbler (Matthiae 1979, XVII).

Figur 15: Fragment fra egyptisk steinlokk (Weiss 1985, 170)

Fragment fra egyptisk steinlokk

Et fragment av et steinlokk i kalsitt, av egyptisk opphav ble funnet i "Royal Palace G". Det måler 16,7 centimeter i diameter og tilhører en typisk egyptisk krukke for oppbevaring av salve. Hieroglyfene på lokket er oversatt til: "Pepi I (...), King of Upper and Lower Egypt, son of Hathor, the ruler of Dendra, Pepi" (Weiss 1985, 170).

Sylindersegl og forseglinger

Sylindersegl og forseglinger ble funnet på gulvene i "Royal Palace G" i form av over hundre bullaer. En bulla er en leireklump som er formet enten som en skive eller som et hjul og er stemplet med et segl (Collon 1990, 11). Når leiren er tørr kan ikke forseglingen bli brutt uten å ødelegge bullaen. Mange av bullaene fra palasset i Ebla har sylindersegl-stempel og mange er av svært god kvalitet. Et stort antall bullaer ble funnet i lager L.2716. Et mindre antall ble funnet i passasjeåpningen L.2617. Det ble også funnet bullaer i "Administrative Quarters" i rom L.2769 og rom L.2764.

Bullaene fra Tell Mardikh var varierte i form, og kan deles inn i tre hovedgrupper (Matthiae 1980, 85). Den første gruppen var bullaer til forsegling av mugger: en tykk leire ble strukket over munningen. Den andre gruppen var til forsegling av kurver og treesker. Det ble funnet mange slike bullaer i lageret bak nordfasaden i "Court of Audience". En tredje gruppe bullaer skulle forsegle krukker som var lukket på den tradisjonelle måten: med et tøyestykke som ble festet med et tau rundt krukkens hals. Leiren ble lagt over tau og tøy på krukkens skulder som en garanti for innholdet i krukken. Sylindersegl er viktige indikatorer på eierskap og administrativ kontroll i denne perioden. De administrative oppgavene i Ebla må ha vært mange, en av dem var produksjon av segl som trolig var forbeholdt eliten. Det ble også funnet en del seglavtrykk på keramikkrucker. Mazzoni (1988) mener at sylinderseglene ble brukt for å merke hva krukkene inneholdt og hvor innholdet kom fra. Den sentrale administrasjonen i Ebla har sannsynligvis merket varer fra områdene omkring, lagret dem i palassets lagerrom, for så å eksportere dem videre enten til byens befolkning eller til andre byer (Akkermans og Schwartz 2003, 242).

I Ebla var seglavtrykkene til forsegling av krukker forskjellige fra de som var brukt for å markere keramikken under produksjon, etter størrelse eller kvalitet (Magness-Gardiner 1987, 62) Noen av seglene har kileinnskrift, som blant annet identifiserer høytrangerende tjenestemenn i Eblas administrative system. Størstedelen av de identifiserbare avtrykkene på forseglede krukker tilhører to tjenestemenn, og forseglingene finnes bare i palassets kontekst. Disse sylindarseglene er datert til Mardikh IIB1 og bekreftet av skriftlige kilder. Seglene har vist seg å ha tilhørt Rein-Ada og Iptura, to høytstående tjenestemenn i Ibbi-Sipishs administrative system som var nevnt flere ganger i de daterte, økonomiske tekstene (Matthiae 1980, 86).

Figur 16: Sylindarseglavtrykk fra "Royal Palace G" (Weiss 1985, 92)

restaurere nesten hele dekoren på 15 sylindarsegl, mens fra resten av seglene i Tell Mardikh er det bare funnet enkelte fragmenter.

Den sentrale figuren på seglene fra Mardikh IIB1 tolkes som en kvinnelig guddom. Hun kjennetegnes ved to horn som går horisontalt, og et skjørt med store folder. På flere avbildninger holder hun to løver etter nakken, og på enkelte fremstillinger holder hun en okse i forbenet eller en løve opp ned.

Motivene på seglene hadde likhetstrekk med motiver fra Mesopotamia, for eksempel avbildning av dyr og mennesker sammen. Ebla hadde likevel sine lokale versjoner som "cow-woman" og "gudinnen over ville dyr" (Akkermans og Schwartz 2003, 241; Matthiae 1980, 86). Selv om antallet bullaer er stort, har det ikke blitt funnet mange av de tilhørende sylindarseglene. Det har imidlertid vært mulig å

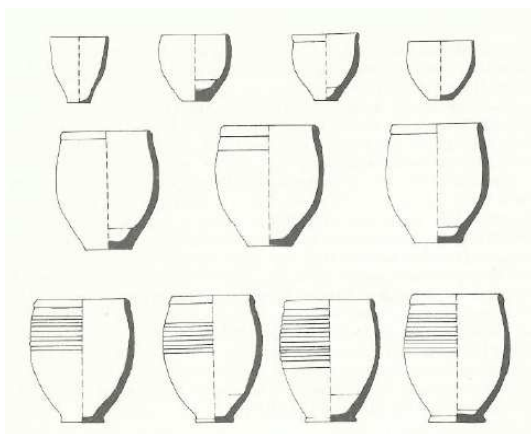

Figur 17: Sylindarseglavtrykk fra "Royal Palace G" (Matthiae 1980, 88)

"Bullman" var også representert på seglavtrykkene fra Mardikh IIB1. Den har en nedre del som en okse, overkropp som et menneske og menneskeansikt med oksehorn og okseører. Den "nakne helten" var ofte avbildet knelende fremfor en måne, med armene løftet opp mens han holdt et sirkulært symbol over hodet. Dette symbolet var satt sammen av fire kvadranter: to løvehoder og to menneskehoder (Matthiae 1980, 87).

Det ble funnet ni bullaer fra denne perioden i et lagerrom i "Royal Palace G". Avtrykkene på to typer keramikk representerer ulike distribusjonsmønstre i det syriske området. Dråpeformete krukker med bølger er funnet i Sentral-Syria fra Ebla til Hama, mens dråpeformete "tripor"-krukker har vært begrenset til Nord-Syria. Stilen som er brukt på dette sylindarseglet tilhører "crude" (Mazzoni 1984, 488). Motivene er mennesker og dyr tett i tett, og geometriske mønstre danner rosetter som er en del av den protosyriske tradisjonen.

Keramikk

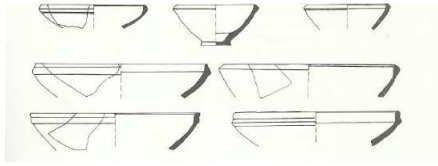

Figur 18: Keramikk fra Mardikh IIB1 (Matthiae 1980, 96)

Keramikken fra Mardikh IIB1 var en del av en keramikktradisjon i Vest-Syria, som oppstod i midten av det tredje årtusen f.Kr. (Matthiae 1980, 95-100; Akkermans & Schwartz 2003, 242-243). Denne keramikken karakteriseres ved delikate begre med tynne vegger, som ofte var dekorert med horisontale rifler. Keramikken var masseprodusert og standardisert på dreieskive med en "off the hump"-teknikk. Utvalget av denne keramikken i "Royal Palace G" bestod av

små begre til vin eller lignende, store boller med fortykket rand og ring rundt bunnen, lagringskrukker med furer langs randen, krukker med utovervendt rand, halvkuleformede boller dekorert med horisontale linjer, kjent som "Reserved Slip Ware", dråpeformede "Hole-mouth"-krukker, håndlagde matlagingskar og store håndlagde krukker med vertikale bølgebånd. Blant de dråpeformede krukene, ble det funnet én som var utstyrt med en rørformet sil. Denne Vest-Syriske keramikken har også regionale forskjeller. Én variant er fra

Hama-regionen, en annen fra kysten, i tillegg til en variant fra nord, som inkluderer Aleppo og Eufratdalen.

Figur 19: Keramikk fra Mardikh IIB1 (Matthiae 1980, 97)

Det ble også funnet en håndlagd, mellomstor krukke med smal hals og avrundet munning i "Royal Palace G".

Denne typen krukker var uten tvil beregnet til flytende væske, muligens til lagring av olje eller vin. Flere eksemplarer ble funnet i palassets lagerrom i nordvestvingen.

Krukker beregnet til kornlagring ble funnet i et av rommene i "Guard House" i "Royal Palace G". Den ene var satt inn i en benk som var bygget inntil veggen. Krukkene var dråpeformet med stor munning. En annen krukke var sammentrykt til oval form med utsvingende rand. Krukker av denne typen ble trolig brukt til å bære og lagre vann i. Som nevnt tidligere ble en slik krukke også funnet i dørkarmen til "Guard House" i palasset.

Importkeramikk fra Eufrat

Det er en del keramikkeksemplarer som skiller seg ut fra det typiske keramikktutvalget i Mardikh IIB1. I rom L.2712 ble det funnet små krukker, blant annet en av typen "Smearred-Wash Ware" (Matthiae 1977, 100). En grå mugge, to grønnaktige krukker og flere metalliske kar funnet i L.2712, L.2913, L.3532, L.3466 og L.2913 (Mazzoni 1988, 85), ble identifisert som importkeramikk fra Eufratområdet, både på morfologisk og typologisk grunnlag. Denne keramikken var generelt metallisk og med "Smearred Wash" dekorasjoner. Denne kombinasjonen var ikke en del av den lokale keramikken fra Ebla i denne perioden.

Importkeramikk fra Amuq, Ugarit og Anatolia

Flere krukker fra Amuq-regionen ble funnet i Ebla. Leiretypen og formen på disse krukkene gjør keramikk fra Amuq-regionen lett gjenkjennelig. En enslig kopp med hank kan ha sitt opphav i Ugarit-området. Leiren og formen var forskjellig fra keramikken i Ebla (Mazzoni 1988, 85). Det ble funnet noen få fragmenter av "Khirbet Kerak Ware" som også identifiseres med importkeramikk i "Royal Palace G", to datert til "Early Bronze III" og fire til "Early Bronze IV". (Mazzoni 1988, 87; Matthiae 1980, 102). Andre importerte keramikkarer var det vanskeligere å identifisere opphavsstedet til. En "Everted Rim Platter" kan ha kommet fra Transjordan, en annen krukke ligner typer fra Sacir-regionen og Eufrat.

Tekstilredskaper

Det er funnet flere tekstilredskaper i Ebla, både spinnehjul, nåler og andre tekstilredskaper. De fleste av dem ble funnet i "Royal Palace G", og er datert til 2400-2300 f.Kr. Spinnehjulene var laget av bein og stein, og den store variasjonen i diameter og vekt indikerer at ulike typer garn ble produsert, fra helt fine tråder til grov garn. I "Royal Palace G" ble det funnet 31 spinnehjul, 11 fra kontekster utenfor palasset. Spinnehjulene som ble funnet samlet utenfor palassets kontekst, var mer varierende i størrelse enn de fra palasset. Synålene som er funnet varierer i tykkelse og lengde. Disse ble funnet både i "Royal Palace G" og utenfor palasset. Veveredskaper, såkalte "pin beaters" ble også funnet både i og utenfor "Royal Palace G"-kontekst. Disse kunne også brukes i produksjon av kurver. (Peyronel 2003).

Lapis Lazuli

Hele 22 kilo ikke-bearbeidede biter av lapis lazuli ble funnet i L. 2913 i "Royal Palace G". De er datert til 2400-2300 f.Kr. De kan ha vært lagret i etasjen over som ble ødelagt under brannen. Vekten av hver enkelt blokk varierer, mer enn en tredjedel av blokkene var på 500 gram, som omtrent samstemmer med vekten som ble brukt for distribusjon av edelt materiale fra gruvene i Afghanistan (Pinnock 1988, 169). Dette indikerer at lapis lazuli ble inndelt i en kjent standardvekt, brukt i handel av råmaterialer. Lapis lazuli ble trolig brukt som dekorative innlegg, trolig også som øyne på figurinene fra "Royal Palace G".

Treutskjæringer

De forkullede treutskjæringer som ble funnet i rom L.2601 i "Royal Palace G" viser at denne bygningen var rikt utsmykket. Trefragmentenes plassering på gulvet gjorde det mulig å rekonstruere hvordan de dekorerte møblene har sett ut. Den ene samlingen av fragmenter utgjorde en bordplate formet av tre plater, holdt sammen av nagler. Rundt bordplaten var det utskjært dekor med inspirasjon fra tidlig dynastisk seglarbeid fra Mesopotamia. Blant annet var figurene "naked hero" og "bullman" representert på disse dekorasjonene. En separat firkantet del på to centimeter var festet til den nedre overflaten av bordplaten, dette er tolket som at noe har vært trukket over bordplaten og holdt sammen av nagler, kanskje kostbart metall eller et tekstil.

Den andre samlingen av fragmenter var et slags sidepanel med en kant på toppen som ikke var dekorert, men som hadde en ornamentert bunn. Disse fragmentene var sannsynligvis deler av en stol. (Matthiae 1980, 89). På den ene kortsiden ble det funnet deler av dekorasjoner.

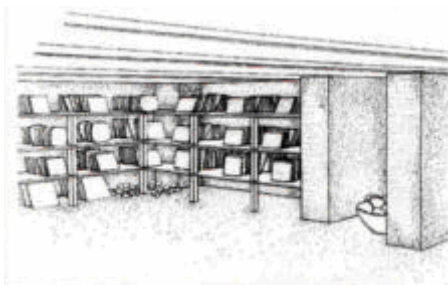
Fragmenter av innlegg

Det ble funnet flere fragmenter av innlegg i stein som har tilhørt dekorative friser.

Fragmentene var små, men er gjenkjent som krigerscener eller andre ”historiske” motiver med figurer som konger, guddommer, hodene fra fiender og okser. Det er uklart om dyremotivene var ment som en pastoral kontekst eller om det var overnaturlige vesener, slik som ”bullman”. Innleggene fra Ebla var laget i kalkstein eller i alabast med noen graveringer i lapis lazuli, noen av innleggene var sannsynligvis deler av møbler.

De skriftlige kildene fra Ebla

I årene 1974-75 fant arkeologer arkivene i Ebla. De inneholdt administrative tekster, hovedsakelig av økonomisk art. Dette var ikke bare den første skriften funnet i Ebla, men det var i tillegg et språk som forskerne ikke kjente fullstendig. Det var et lokalt semittisk språk og det første kjente dokumenterte, semittiske språket i området (Akkermans og Schwartz 2003). Et slikt omfattende administrativt bibliotek gav informasjon om hvordan handelen ble organisert, og indikerte at handelen ble administrert av staten. Tekstene var delt inn i ulike kategorier som omhandlet forskjellige seksjoner i Eblas administrasjon, for eksempel tekstilhandel, jordbruk, skatt, mytiske fortellinger og litterære tekster. Bibliotekets hovedvekt lå på bokføring av import og eksport (Pettinato 1981, 202). De administrative tekstene om jordbruk ble ikke tatt vare på mer enn ett år i arkivet, mens handels- og finansielle tekster ble tatt vare på i flere generasjoner (Matthiae 1980, 179). Tekstilhandelen fremstår som svært viktig for byens økonomi. Hvor omfattende denne handelen var vet man ikke helt, men flere handelstekster omtaler tekstiler. Foruten tekstene fra Ebla, finnes det dokumenter fra Mesopotamia som omhandler tekstilhandelen i Ebla.

Figur 20: Rekonstruksjon av trehyllene i Ebla-arkivet (Pettinato 1991, 53)

Størstedelen av tavlene ble funnet under søylegangen øst i ”Court of Audience”, i rommene L.2712 og L.2769 (Matthiae 1980, 151). I det første rommet var det 1000 tavler og fragmenter av tavler, som lå blandet med murveggene som hadde falt i brannen i ”Royal Palace G” rundt 2250 f.Kr. På grunn av merkene i veggene vet man både størrelsen og høyden på hyllene, som tavlene stod i. I det andre

rommet ble de neste 15000 tavlene og fragmentene funnet. Størstedelen av tavlene ble funnet

langs veggene i nord og øst. Lengre ute i rommet hadde tavler seilt ut av hyllene og blitt blandet da veggene raste sammen. Nøye utgravning av hver enkelt tavle og delene av veggene gjorde det mulig å rekonstruere lagringssystemet. Under søylegangen i øst var det et tredje rom hvor det ble funnet 450 tavler med kileskrift. Dette rommet hadde ingen hyller for oppbevaring av dokumenter, men hadde noen benker langs veggene.

Man kan dele tekstene inn i fire ulike kategorier (Pettinato 1981, 44-47). Den første er økonomiske og administrative tekster. Dette var for eksempel rasjoneringslister for hofffamilier eller handelsreisende. Mange av tekstene omhandler jordbruk, produksjon, interregional handel og referanser til geografiske plasser. Den andre gruppen er historiske og historisk-juridiske tekster. Herunder kan det nevnes hoffvedtekter, kunngjøringer, statlige saker, lister over byer underlagt Ebla og tjenernes arbeidsoppgaver. Den tredje kategorien er leksikalske tekster. Disse viser Ebla som et kulturelt senter, og består blant annet av lister over dyr, yrker, personlige navn, objekter i stein, metall og tre, og grammatiske tekster. Den siste typen er litterære tekster. Her finnes for eksempel myter som kaster lys over den religiøse ideologien i Midtøsten i det tredje årtusen f.Kr., episke fortellinger, hymner til guddommer, ritualer, besvergelses og ordtak. Jeg kommer hovedsakelig til å bruke eksempler fra de to første kategoriene i den videre analysen.

Mari og Ebla

Mari var en av de byene som ble flest ganger nevnt i de skriftlige kildene fra Ebla (Michalowski 1985, 298). Flere tekster fra arkivet i Ebla gir en beskrivelse av det turbulente forholdet mellom Mari og Ebla (Archi og Biga 2003). I et brev fra kongen i Mari til kongen i Ebla, listes det opp en rekke seirer over byer langs Eufrat. Brevet virker truende, og det ender med at Ebla betaler en skatt til Mari for å beholde freden. Fra tekstene i Mardikh IIB1 blir forholdet mellom byene beskrevet som konkurrerende og flere avtaler blir inngått. Grensen mellom Mari og Eblas innflytelsesområde gikk trolig mellom Emar og Tuttul.

Ekteskapsallianser

I en av tekstene giftet kong Ebrum bort sin datter Tishelim til kongen av Emar, en by med en viktig geografisk posisjon i skjæringspunktet mellom Balih og Eufrat (Pettinato 1981, 96). I en annen tekst ble en prinsesse brud til kongen av Luban, en by som enda ikke er lokalisert. Dette er de første nedskrevne ekteskapsalliansene og viser hvor viktig det var for Eblas konger å knytte blodsband for å beholde sterke politiske allianser.

Eblas utstrekning

Et av dokumentene har en liste over 17 landområder. På slutten av teksten kommer det klart fram at disse 17 lokalitetene er landområder som er underlagt kongen av Ebla. De 289 byene som er en del av de geografiske kunngjøringene er for det meste lokalisert i dagens Syria og Israel. I følge Pettinato (1986) dreier det seg blant annet om byene Hazor, Lakish, Megiddo, Gaza, Dor, Salim og Joppa (Salim oppfattes som det eldste belegg for Jerusalem, som i Bibelen kalles for Salem) (Rian 1978, 18). Det er også nevnt byer fra Mesopotamia, blant annet Ur. Disse byene var sannsynligvis ikke en del av Eblas kongedømme, men var viktige handelskontakter for byen.

Arkivet fra Mardikh IIB1 har gitt svar på mange spørsmål om handelsrelasjonene i Syria og videre kontakt med andre regioner. Tekstene er et tillegg til det arkeologiske materialet jeg vil benytte meg av i denne studien.

3.2 Mardikh IIB2 (2250-2000 f.Kr.)

Ødeleggelsen av Mardikh IIB1-bosetningen forstyrret ikke fortsettelsen av okkupasjonen. Overgangen fra Mardikh IIB1 til Mardikh IIB2 er markert ved denne ødeleggelsen, men det var ingen brudd i det kulturelle materialet. Dette indikerer at hendelsen hovedsakelig rammet eliten og pallassadministrasjonen, og at Ebla ikke ble forlatt etter palassbrannen.

Arkitektur

Bosetningen i denne perioden hadde samme utstrekning som i Mardikh IIB1. Sikre spor etter Mardikh IIB2-bosetningen har blitt identifisert i "Sector N" nord for byhøyden, i "Sector A" ved porten i sørvest og i "Sector B" og "Sector C" sørvest for byhøyden. Byens urbane utseende ble imidlertid forandret etter palassets ødeleggelse. Det ødelagte området var ikke mulig å bruke og ble forlatt. "Royal Palace G" ble ikke gjenreist. Beliggenheten til palasset fra Mardikh IIB2 er vanskelig å plassere, noen tekster fra denne perioden nevner tre palasser i området. Palassbygningene har trolig vært spredt over flere områder på byhøyden. Under "Palace E" fra Mardikh IIIA er det funnet et lag pakket med aske og keramikk fra Mardikh IIB2, man vet imidlertid ikke med sikkerhet om dette var et av palassene. (Matthiae 1980, 106).

Keramikk

Det er funnet keramikk fra Mardikh IIB2 i festningsvollen rundt bosetningsgrensene fra Mardikh IIIA. Jord fra det ødelagte Mardikh IIB2 ble brukt i oppføringen av Mardikh IIIA-strukturer, og har forstyrret Mardikh IIB2-laget. Det er likevel mulig å få en oversikt over keramikken i IIB2, som korresponderer med keramikken fra Amuq J og med Hama J4 og J1. Keramikken fra denne perioden følger tradisjonen fra Mardikh IIB1. Den er hovedsakelig representert ved "Painted Simple Ware". Den mest vanlige typen var drikkebegrene, som i denne perioden også ble dekorert med bølger i svart farge. Keramikken var lik den i Mardikh IIB1, men det var en betydelig utvikling, spesielt i form. Det mest karakteristiske og hyppige elementet for Mardikh IIB2-keramikk, var de klokkeformede begrene. Det var en reduksjon av "Simple Ware"-keramikk. (Matthiae 1980, 108).

Smearred Wash Ware

I Mardikh IIB2 ble det produsert "Smearred Wash Ware", en betegnelse brukt for store og mellomstore ovale vaser, med rand laget på dreieskive og med en vid, flat bunn. Krukkene var dekorert med brunrød farge som var smurt utover (Matthiae 1980, 110). "Reserved Slip Ware" var ikke så vanlig i denne perioden.

Slutten på Mardikh IIB2-bosetningen var en stor brann, som man kan finne spor etter i alle bevarte lag av Mardikh IIB2. Dette gjelder både det materialet som ble funnet på sin originale plass og det som ble flyttet på.

3.3 Mardikh IIIA (2000-1750 f.Kr.)

Både i den nedre bydelen og på byhøyden var bygningene i Mardikh IIIA lagt rett over de ødelagte lagene av tettpakket kull fra Mardikh IIB2 (Matthiae 1980, 112). Det var ingen spor etter en forlatt bosetning i Mardikh IIB2. Den ødelagte byen har sannsynligvis blitt gjenoppbygd med det samme. Det er et klart brudd mellom kulturen i Mardikh IIB1-2 og Mardikh IIIA-B, og byens utforming ble forandret. Trolig ble Ebla bosatt av en "ny" gruppe mennesker. Det er usannsynlig at hele byens befolkning flyttet, men sannsynligvis ble statsorganet og kongen skiftet ut. Det finnes flere teorier på hvem som overtok statsstyret i Ebla etter dette slaget, en av mulighetene er kongedømmet Mari (Archi og Biga 2003). Dette var den nærmeste byen, som hadde en reell mulighet til å overvinne Ebla. I årtiene rundt 2000 f.Kr. var hele den proto-syriske kulturen involvert i kriger som ødelagte mange lokaliteter og

satte utviklingen av byene tilbake. Ødeleggelsen av Mardikh IIIA var trolig et ledd i disse hendelsene.

Arkitektur

Som Mardikh IIB1 og 2 bestod også Mardikh IIIA av bymur, byhøyde og nedre bydel. Disse tre delene var bygget over de korresponderende delene av Ebla fra "Early Bronze IVA-B", og hadde samme funksjon. Som nevnt over ble byens utforming og fremtoning forandret. Helt nye bygg ble reist over Mardikh IIB2, blant annet byportene, "Temple D" og "Temple N". "Royal Palace E" ble muligens bygget over ruinene av ett av palassene fra Mardikh IIB2. Grunnplanet av bosetningen ble bestemt av byhøyden, plassert midt på Tell Mardikh. En person som kom inn i Ebla ville først gått den lange passasjen, "Monumental Gateway", og orienteringen av portene gjorde at byhøyden var det første en tilreisende fikk øye på.

Alle templer og hellige bygninger fra Mardikh IIIA, unntatt "Temple D", er funnet ved foten av byhøyden: "Temple N", "Temple B1", "Temple C" og "Sanctuary B2" (Matthiae 1980, 115). Palasset var avskåret fra den nedre bydelen, men minst ett av rommene lå utover byhøydens skråning.

Fortress M

Ikke langt fra byporten i sørøst var "Fortress M", med et grunnplan på 12.50 meter x 27 meter. Bygget har blitt tolket som et våpenlager (Matthiae 1980, 123). Seksjonen i nord var inndelt i seks rektangulære rom som lå to og to. I sørenden var en vestibyle som ledet til en trapp, som trolig originalt gikk opp til en terrasse. De seks rommene hadde ikke dører, men var tilgjengelig via stiger fra terrassen over, som man kom til gjennom trappene fra den nedre bydelen. I dette bygget ble det funnet en bullae med avtrykk i "Mature Old Syrian"-stil. På gulvet i et av rommene var det funnet et pæreformet septer i polert kalkstein. I rommet under trappen ble det funnet to hoder fra bronsespyd karakteristisk for "Middle Bronze Age II"; på det ene var det risset inn et personlig navn.

Temple N og Temple B1

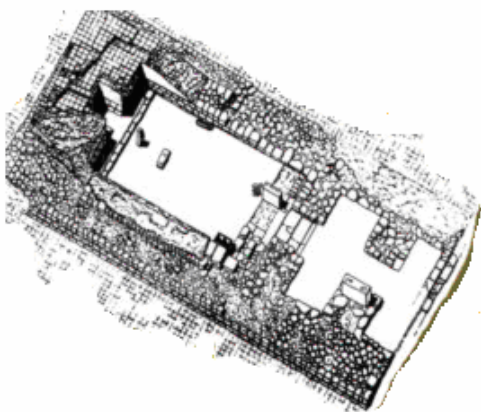
"Temple N" var det største tempelet, men hadde bare ett rom. I det sørvestre hjørnet stod to store basaltstøtter, og midt i rommet stod en tredje steinstøtte med den ene siden beskåret til en slags sjakt. Man vet dessverre ikke noe om tempelets utvendige fasade. "Temple B1" hadde lik oppbygning, men var mindre enn "Temple N". Inngangen målte samme bredde som hovedrommet, og via trapper kom man inn i hovedrommet. (Matthiae 1980, 126).

Sanctuary B2

”Sanctuary B2”, sør i ”Sektor B”, var trolig er en slags kultbygning, og var avgrenset av en åpen plass utenfor ”Temple B1”. Det har en annen utforming enn templene med bare ett rom. En stor del av bygningen i sør ble borte på grunn av erosjon i den nedre bydelen. Til tross for at man ikke har en rekonstruksjon av hele bygningen, er det sannsynlig at byggets inngang var ved den korte trappegangen, hvor det stod en søyle på hver side. Rett bak fasaden var en gårdsplass som grenset til et rom i nord. I dette rommet var det en slags benk, hvor to store basaltmortere var innebygd. I tilknytning til ”Sanctuary B2” var det en serie av hulrom og smale tunneler i fjellet, flere ble brukt som graver. Ved den åpne plassen nord for ”Sanctuary B2”, mellom dette bygget og ”Temple B1”, var det tunneler som var dekket av store heller, derfor er det mulig at det var en kontakt mellom ”Temple B1” og ”Sanctuary B2”, og at hele komplekset var bundet sammen av sjaktgraver. (Matthiae 1980, 130).

I ”Sanctuary B2” ble det funnet godt bevarte, ”in situ” gjenstander, som har blitt tolket som rituelle redskaper. Sannsynligvis har rommene vært knyttet til spesielle, kultiske funksjoner, muligens ofringer, og var ikke dedikert til en guddom.

Temple D

**Figur 21: ”Temple D”
fra Mardikh IIIA (Pettinato 1991, 27)**

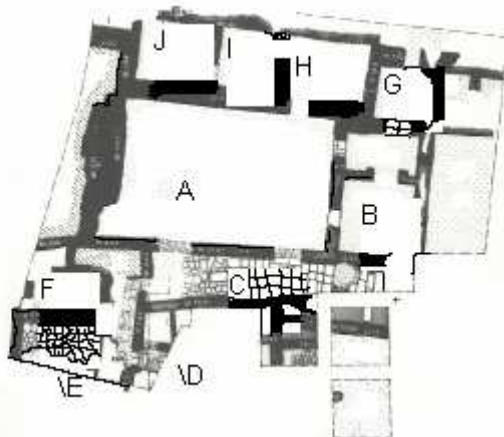
holder et beger i høyre hånd, bak dem står noen personer tolket som tjenere. Det ble også funnet en stor basaltblokk, med en liggende løve på to av sidene. Den har sannsynligvis dekorert inngangspartiet til hovedrommet. Fundamentet til ”Temple D” går tilbake til begynnelsen av Mardikh IIIA, og den første gulvleggingen kan settes i sammenheng med denne fasen. (Matthiae 1980, 132).

”Temple D” skriver seg fra Mardikh IIIA-B, og er det eneste tempelet som ligger på byhøyden. Tempelet var trolig dedikert til Eblas beskyttende guddom. I hovedrommet stod det en lav benk langs den ene veggen, og det ble funnet et dobbelt kalksteinsbasseng datert til rundt 1850 f.Kr. Tre av sidene var inngravert i relieff. Sannsynligvis skal den ene avbildningen forestille et rituell måltid (Weiss 1985, 241).

Motivet er en konge og en dronning som begge

Royal Palace E

A.	L. 156
B.	L. 724, 759
C.	L. 1645
D.	L. 748
E.	L. 745
F.	L. 463
G.	L. 718
H.	L. 154
I.	L. 153
J.	L. 152

Figur 22: Grunnplanet til "Royal Palace E"
(Laget etter (Matthiae 1980, 133))

(Matthiae 1980, 132). Palasset er sentrert rundt en 15 meter bred gårdsplass, L.156, som lå inntil en dobbel vegg i vest. I nord og øst var plassen omkranset av en serie små rom som samlet seg som en slags søylehall i sør. Palasset har vært av betydelig størrelse og hatt detaljerte utforminger.

I nordvingen lå rommene L.724 og L.759, som begge kommuniserte med den åpne plassen. Sør for galleriet L.1645, var det flere rom som ligger 2,10 meter under gipsgulvet til galleriet. De to områdene har kontakt med hverandre gjennom en korridor som går fra L.748 til galleriet L.1645. Sørvest i feltet var det terrassestrukturer, men nivåforskjellene var mindre mellom rom L.745 i sør og rom L.463 i nord.

Den konstruksjonsmessige utformingen av palasset var varierende. Nordvingen og seksjonene som grenset til den på østsiden hadde ikke noe fundament, men hadde steinblokker i bunnen. Gulvene var laget i gips på et kalksteinsunderlag, og over dette var det et lag med brostein. Det var polerte kalksteinsheller i døråpningen og to dørstolper i basalt. Arkitekturen for Mardikh IIIA og IIIB har en egenartet stil, og bygningene i Ebla i disse to periodene står nært hverandre i teknikk, type og romlig distribusjon.

Skulpturer

Det meste av den kunstneriske produksjonen i Mardikh IIIA og B tilhører Mardikh IIIA (Matthiae 1980, 134). Både typologisk og funksjonelt indikerer det meste av skulpturarbeidet en egenartet, lokal produksjon i Ebla. Statuen av kongen i Ebla, Ibbit-Lim, var en stående

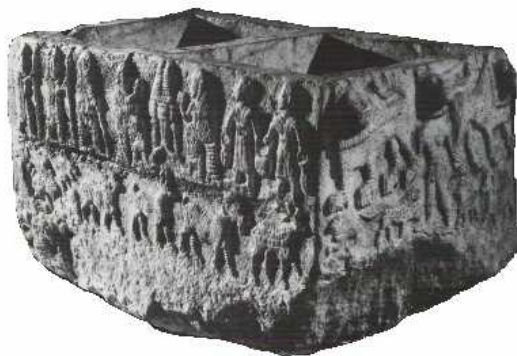
Mardikh IIIA bevarte byens struktur, antall porter, plassering av templene og byhøydens kjerne, men hovedbygningen palasset ble forskjøvet. Dette palasset har blitt identifisert nord på byhøyden, men det er bare en liten del av det som er synlig. Undersøkelsene er fra nordvingen av "Royal Palace E".

basaltfigur med innskrift. Det var denne statuen som førte til identifikasjonen av Tell Mardikh som Ebla (Pettinato 1991, 20). Statuen var vanskelig å datere fordi den var forholdsvis dårlig bevart og ble funnet utenfor kontekst. På grunn av stilistiske elementer og de skriftlige kildene ble den likevel datert til slutten av Mardikh IIB2/begynnelsen av Mardikh IIIA (Pettinato 1991, 18). En hodeløs statue av en konge som holder en offerkopp ble funnet ustratifisert, men datert til Mardikh IIIA (Matthiae 1980, 135). Denne statuen har noen likhetstrekk med relieff fra Mardikh IIIA. Det formelle uttrykket til de to statuene ligner hverandre.

Figur 23: Statue av Ibbit-Lim med kileskrift (Pettinato 1991, 18)

Doble kultbasseng med relieff

Figur 24: Dobbelt kultbasseng med relieff (Weiss 1985, 242)

Som nevnt tidligere ble det funnet et kalksteinsbasseng i "Temple D". Et av motivene, den såkalte "nakne helten" var et populært motiv i Mesopotamia (Weiss 1985, 243). Bassenget ble datert på grunn av stilistiske trekk på klesdraktene, typen av stirrup-krukker som tjenerne bar og designen på offerbordet hvor banketten ble servert. Motivet korresponderte med konvensjonene av kappadokisk seglarbeid fra Kültepe II, med keramikk fra Byblos og med flere syriske og kappadokiske design. (Matthiae 1980, 136).

Fragmenter fra minst fem lignende basseng ble funnet i Ebla, alle i eller ved templer. Bassengene har to rom og relieff langs sidene. Utvalget av tema på kalksteinsbassengene har uten tvil utgått fra en tidlig dynastisk og akkadisk tradisjon i Mesopotamia. Den nakne helten med et utstående skjegg, monsteret og kanskje også sammenstøtet mellom løve og okse er eksempler på slike motiv. Den samme doble bassengtypen, som er ukjent på andre lokaliteter, er kjent i form av miniatyrobjekter fra Nippur, som også indikerer en kontakt med Mesopotamia. Det vanligste var at tre av de ytre sidene på bassengene var dekorert. Dette var tilfellet for basaltbassenget i "Temple B1" og kalksteinsbassenget i "Temple D". Bassenget fra "Temple N" var derimot utsmykket med relieff langs alle fire sidene (Matthiae 1980, 136).

Gull og lapis lazuli

I "Hypogeum Q 78A" fra den såkalte "Tomb of the Princess", ble det funnet flere smykker i gull (Weiss 1985, 237). De er datert til 1825-1750 f.Kr. og går så vidt innenfor tidsavgrensningen av dette studiet. Et av smykkene var et 10 centimeter langt halsbånd, bestående av 21 granatepleformede gullperler, ametystperler og et rektangulært midtstykke med lapis lazuli-innlegg. Armbåndet som var funnet i denne graven var 5,5 centimeter i diameter, og bestod av gullkuler festet til et gullbånd. Et ringformet ornament i gull ble tolket

Figur 25: Gullarmbånd med lapis-lazuli fra "Tomb of the Princess"
(http://digilander.libero.it/jimdigriz/jor_syr/ebla.html)

som en nesering, fordi det bare var ett eksemplar av den, den var laget av en tykk gullfolie, dekorert med granulert diamantmønster.

Granuleringsteknikken er

dokumentert allerede fra det tredje

årtusen f.Kr., man smeltet gull i pulverisert kull og laget små kuler. Kunsten besto i å smelte granulene inn i ringen uten å forandre formen. Tilsvarende granulerte smykker ble funnet i Byblos og i Gaza. (Weiss 1985, 237). Det ble også funnet en 17,3 centimeter lang gullnål, som var laget i ett stykke. Den øvre delen var vridd, og hadde en åttearmet stjerne på toppen.

Sylindersegl

Alle seglene som kan dateres til Mardikh IIIA tilhørte en ensrettet stilistisk klasse datert til 1900-tallet f.Kr. Seglene var korte og med regelmessige mønstre av gjentakende figurer.

Disse sylinderseglene har noen ikonografiske likheter med relieffene på de doble kultbassengene fra Mardikh IIIA. Lignende sylindersegl har blitt funnet andre steder i Nord-Syria og Anatolia. Trolig var det et nordsyrisk produkt som kom inn i Anatolia i en periode med intensiv kontakt. (Matthiae 1980, 137).

Flasker

Rundt 70 kar av keramikk ble funnet i "Tomb of the Princess", inkludert import fra Middelhavskysten og Alalakh-regionen. I tillegg til dette ble det funnet to steinflasker. Den ene var i sardonyx, en type agat og den andre var laget av en hvit stein. Flaskene hadde tykk kropp, lange sylinderske hals, den ytre flaten var polert, og på innsiden var det spor etter et

roteringsredskap. Sannsynligvis var de produsert med metallflasker som modeller, kjent fra Byblos og Kanesh i Anatolia. (Weiss 1985, 238).

Keramikk

Keramikken i Mardikh IIIA var et klart brudd med keramikken fra Mardikh IIB1 og 2. I begynnelsen av Mardikh IIIA var det en skarp nedgang i det tekniske nivået og i kvaliteten på råstoffet. Keramikken ble grovere, mindre brent og utvalget ble innskrenket.

Keramikkfunnene fra Mardikh IIIA var dominert av formen ”carinated”, særlig på kar med flat bunn og på mugger. Nesten alle karene fra denne perioden ble laget på dreieskive, og Mardikh IIB1- og IIB2-keramikken forsvant. De eneste trekkene fra denne keramikken som ble videreført i Mardikh IIIA var bølgedekoren. På slutten av Mardikh IIB2 ble bølgedekoren brukt på små beholdere. Den mest hyppige keramikkformen i Syria fra Mardikh IIIA, som fortsetter med økende frikvens i Mardikh IIIB var det karakteristiske, åpne begeret. Flere av disse har en utoverbøyd rand med riller. (Akkermans & Schwartz 2003, 291-294).

De store krukkene var ofte dekorert med horisontalt, bølgete kam-mønster. De samme trekkene var vanlig på keramikk tidlig i det andre årtusen f.Kr. i Sør-Levanten. Annen karakteristisk keramikk fra perioden var lave kar med vrent rand og konkav kropp øverst, ”carinated” mugger med kornete riller langs randen, ”carinated” bikoniske, finslige keramikkvaser kalt ”Gublite bowls”. Også krukker med høy hals og svakt vrent rand og store åpne kar med innrisset dekor øverst på karet var typisk for denne perioden.

”Common Painted Ware” var også en del av keramikken i Mardikh IIIA. Denne keramikktypen kjennetegnes av mugger med runde kropper, horisontale bånd med trekantmønster, trekløvermunninger og vridde håndtak.

Tekstilredskaper

Spinnehjulene som ble datert til 2000-1600 f.Kr. var ikke så varierende i størrelse som de datert til 2400-2300 f.Kr. Dette indikerer at det ble produsert tekstiler, vevet med finere tråder i Mardikh IIIA enn i Mardikh IIB1. Fra Mardikh IIIA ble de fleste spinnehjulene funnet utenfor palasskontekst. Det er funnet to vevlodd i Ebla, begge datert til 1900-1700 f.Kr. og funnet i ”Royal Palace E”. (Peyronel 2003).

3.4 Oppsummering

I Mardikh IIB1 står "Royal Palace G" i fokus. Materialet indikerer en sentrering av handelsvirksomheten til palasset. Det arkeologiske materialet som belyser handelen i denne perioden ble funnet i palassets kontekst. De ulike rommene i palasset og distribusjonen av gjenstandene i disse rommene blir viktig i de neste kapitlene. Tekstene jeg har valgt å ta med skal gi et bilde av størrelsen og omfanget på handelsaktiviteten. De skriftlige kildene samsvarer med de indikasjonene det arkeologiske materialet gir. Materialet fra Mardikh IIB2 er en fortsettelse av materialet fra Mardikh IIB1. Få gjenstander er datert til Mardikh IIB2; "Royal Palace G" ble ødelagt og et nytt palass ble bygget, men dette var fordelt på flere bygninger. Utgravningene har ikke gitt noen klarhet i hvor palassene lå.

I overgangen til Mardikh IIIA får vi et klart brudd i den materielle kulturen. "Royal Palace E" og nye templer blir bygget opp. Mye av det arkeologiske materialet i denne perioden ble funnet i en palass- eller tempelkontekst, men i motsetning til Mardikh IIB1 ble også gjenstander funnet utenfor disse bygningene, eksempelvis ble segl og tekstilredskaper funnet utenfor palasset. Det er mulig at overgangen mellom Mardikh IIB1-IIB2 og Mardikh IIIA også markerer et skifte i måten handelen ble organisert på. Den palass-sentrerte, redistributive handelen kan ha blitt mindre i Mardikh IIIA. Ebla har muligens utviklet seg mot en større grad av markedsbasert handelsøkonomi med større frihet for selvstendige handelsmenn. I neste kapittel, vil det bli sett nærmere på organiseringen av produksjon og handel i Ebla.

4 PRODUKSJON OG HANDEL I EBLA

I dette kapitlet vil det bli gitt en beskrivelse av produksjon og handel i Ebla. Det arkeologiske materialet og de skriftlige kildene vil hovedsakelig være fra Ebla og Mesopotamia. Metaller ble importert i store mengder til Ebla og ble brukt i lokal produksjon. Størrelsen på metallimporten ble blant annet dokumentert i arkivet fra Mardikh IIB1. Jordbruksoverskuddet ble omformet til produkter som også kunne inngå i prestisjehandel. Keramikk og segl som ble funnet i "Royal Palace G" viser at merking av varene var viktig. Omtrent 80 prosent av dokumentene fra Ebla omhandler handelstransaksjoner. Dette viser hvor stor denne aktiviteten var i en statlig kontekst. Videre vil viktigheten av prestisjevarehandelen, og graden av markedsøkonomi og kommersiell handel bli beskrevet.

4.1 Produksjonsrom

Produksjonen som fant sted i Ebla var allsidig. Sannsynligvis har det eksistert en mengde produksjonsverksteder i byen, både for produksjon av hverdagsartikler og produksjon av eksklusive varer. Flere av verkstedene tilhørte trolig kongen og eliten. I tillegg til de mange verkstedene i byen har produksjonen også foregått inne i selve palasset, både i "Royal Palace G" (Mardikh IIB1) og "Royal Palace E" (Mardikh IIIA). Flere av rommene i palassene har spor etter produksjon. I rom L. 2913 i "Royal Palace G" ble det funnet blokker av lapis lazuli. Ferdigproduserte gjenstander med lapis lazuli-innlegg ble også funnet i Ebla, og ble sannsynligvis produsert lokalt, og dette rommet kan ha vært et av stedene. L.2913 i "Administrative Quarters", hvor blokkene med mer enn 22 kilogram lapis lazuli ble funnet, trenger ikke nødvendigvis å ha vært et verksted. Lapis lazuli kan ha vært lagret i dette rommet for videre distribusjon. Blokkene så ut til å ha blitt inndelt i standarddeler (Archi 1988), gjennomsnittet på hver del var omtrent 500 gram (Pinnock 1988, 108). I "Administrative Quarters" ble det også funnet parykker, andre deler av figuriner, som for eksempel øyne, smykkedeler og dekor til esker og annet, alt i lapis lazuli. Dette gir oss en indikasjon på rikdommen som fantes i "Royal Palace G". Produksjon av gjenstander i lapis lazuli ble sannsynligvis utført av lokale håndverkere, noe de ubearbeidede blokkene indikerer. Det ble også funnet artefakter med lapis lazuli fra Mardikh IIIA, blant annet et gullbelagt smykkesett med lapis lazuli-innlegg fra "Tomb of the princess". Dette settet kan ha blitt produsert lokalt i Ebla, men har likhetstrekk med senere smykker fra Megiddo og Ajjûl (Lilyquist 1993, 44). Generelt har smykkene fra Ebla i Mardikh IIIA og IIB større likheter med smykker fra Byblos, Egypt og Mesopotamia, enn med smykker fra Kreta og Anatolia. Dette gir en

indikasjon på omfanget av den interregionale kontakten, og mellom hvilke områder det var en diffusjon av teknikker og stiler innen smykkekunst.

I "Royal Palace G" ble det funnet to møllerom, L.3914 og L.3135. Rommene var utstyrt med benker langs veggene, og flere kvernsteiner og mortere var fremdeles "in situ". Hulrommene i gulvene kan ha vært til avfall eller til oppbevaring under produksjonen. Prøver av karboniserte matrester indikerer at plassen var brukt til kornarbeid og produksjon av mel eller lignende produkter (Dolce 1988). Brød var en viktig husholdningsvare både som hverdagskost og til selskapslivet i palasset, og ble sannsynligvis produsert her. Fra et økonomisk og administrativ dokument i Ebla, får vi vite at det ble delt ut matrasjoner til hofffamilier og andre med en statsfunksjon. (Pettinato 1981, 44). En slik husholdningspakke bestod av brød, øl, vin, olje, og kjøtt fra sau og gris. Også matpakker til budbringere fra Ebla og maten som ble ofret i templene, ble dokumentert og administrert fra "Royal Palace G". Sannsynligvis ble ikke bare brød produsert i palasset, men også de øvrige matvarene som var en del av matrasjonene. Til tross for at det ikke har blitt funnet sikre spor etter produksjon av for eksempel øl, vin eller olje i palassetets rom, var trolig også disse varene produsert her.

Ved hjelp av kartlegging av keramikken i "Royal Palace G" kan man få en oversikt over de ulike funksjonene som keramikktutstyret i Ebla hadde. En kan så danne seg et bilde av hva de ulike rommene har blitt brukt til. Med utgangspunkt i keramikk typisk for mattilberedning, oppbevaring og lagring av eksklusive, flytende varer, kan man danne seg et bilde av hva de ulike rommene har blitt brukt til. Tolkningen av bruksområdet til de ulike karene er utfordrende. Ved analogistudier kan man imidlertid få ideer om keramikksens bruksområder. Blant Merakevet i Kenya er keramikksens bruksområder detaljert definert (Welbourn 1984, 18). I mange kulturer har de ulike karene forskjellige symbolske betydninger knyttet til bruken (Haaland 2007). Det er ikke usannsynlig at også dette var tilfellet i Eblas matproduksjon.

4.2 Produktene

Jordbruksproduktene var uten tvil de viktigste for handelen i Ebla. Produktene var grunnlaget for den lokale og regionale handelen. Varene som ble produsert i Ebla var trolig av høy kvalitet, og jordbruket ser ut til å være nøye overvåket av staten, og produksjonen utført av dyktige spesialister. Dessverre blir det organiske materialet fra forhistorien sjelden bevart og produksjon og handel med ull og andre jordbruksprodukter er vanskelig å dokumentere

(Larsen 1987). Import av blant annet metaller var en nødvendighet for produksjonen i Ebla, dette ble organisert av staten.

Tekstiler

En av de viktigste varegruppene fra Ebla var tekstiler. Til denne produksjonen ble det for det meste brukt ull og lin. I økonomiske tekster fra arkivene i Mardikh IIB1 ble tekstilproduksjonen godt dokumentert. Skriftene forteller at det ble produsert så mye tekstiler, at det ikke var tilstrekkelig med den ullen som ble produsert innenfor Eblas territorium (Pettinato 1981, 202). Regnskap over antall sauer importert fra andre byer, vitner om at det måtte kjøpes ull utenfra. Et av dokumentene som omhandler tekstilproduksjonen bekrefter at det fantes et produksjonssted for tekstiler i byen. Dette er oppført som "house of wool", men er ikke lokalisert (Pettinato 1981, 165). Tekstilproduktene fra Ebla var trolig høykvalitetstekstiler. Ifølge økonomiske tekster fra Mesopotamia ble tekstiler fremdeles produsert i Ebla i Mardikh IIB2, i det andre Lagash-dynastiet (Matthiae 1980, 179). Produksjonsmekanismene for tekstiler er fremdeles ukjent, men ved hjelp av komparative studier kan det tenkes at produksjonen var under palassets kontroll. Et økonomisk dokument fra arkivene i Mari beskriver antall og navn på arbeiderne, som arbeidet med tekstilproduksjon organisert under palasset (Larsen 1987).

Det er funnet redskaper for tekstilproduksjon både innenfor og utenfor palasset i både Mardikh IIB1 og Mardikh IIIA. Spinnehjulene som ble funnet i "Royal Palace G" var for finere tråder enn spinnehjulene funnet i andre kontekster. (Peyronel 2003). Tekstilproduksjonen som fant sted inne i palasset i denne perioden var trolig kun for den mest "delikate" produksjonen. Produksjon av tekstiler med tynne tråder var muligens tiltenkt produksjon av klesplagg til prestisjevarenettverket. I Mardikh IIIA var det generelt vevet med finere tråder både i "Royal Palace E" og utenfor palasset, enn det var i Mardikh IIB1. De fleste tekstilredskapene fra Mardikh IIIA ble imidlertid funnet i andre kontekster enn palasset. Dette kan tyde på at færre produksjonsverksteder blir lagt til selve palasset i Mardikh IIIA.

Det finnes også spor etter bruk av tekstiler i palasset. For eksempel trebordet med utskjæringer fra "Royal Palace G". Dette hadde sannsynligvis et tekstil trukket over bordplaten, festet med nagler. Bruken av tekstil som en del av møbelet gjør det desto mer eksklusivt og spesielt.

Olivenolje

I et økonomisk dokument fra arkivet ble det satt opp en liste over antall oliventrær i de ulike landsbyene, og hvem som hadde ansvaret for de forskjellige trærne (Pettinato 1981, 161). Dette indikerer at olivenoljeproduksjonen var viktig for staten. Selve produksjonen av oljen finner man ikke bevis for akkurat i palasset, men deler av lagringen tror man er knyttet til "Royal Palace G". Flere keramikkrukker i palassets lagre var sannsynligvis for oppbevaring av oljer. Det er likevel ikke funnet på langt nær så mange oljekrukker i "Royal Palace G" som tekstene om oljelagring tilsier. Et av dokumentene fra Mardikh IIB1 forteller om palassets oljerikdom: Til sammen 7000 oljekrukker i landsbyene, 4000 oljekrukker i byen, utenfor palasset, og 600 oljekrukker i selve "Royal Palace G". Det kan virke som om lagring av olje i palasset kun var for hoffets eget bruk, og at resten av oljen for videre handelstransport var lagret utenfor palasset, og til og med utenfor selve byen. Palasset var ikke nødvendigvis det fysiske setet for redistribusjon, men det teoretiske (Mazzoni 1988, 92).

Øl og vin

I tillegg til å lage brød av hvete og bygg brukte man bygg i ølbrygging (Davidovic 1988, 202). Selv om det ikke er funnet tekster om ølbrygging i Ebla, er det sannsynlig at det ble produsert øl. Dette fordi det ble dyrket mer bygg og malt enn det som trengtes for matproduksjon og for elitens matrasjoner. Det finnes også en tekst fra et noe senere Ebla som listet opp flere øltyper (Bermant og Weitzman 1979, 159). Et av navnene var "Ebla", i tillegg til at dette ølet trolig ble brygget i Ebla, var det kanskje også et kjent produkt utenfor Eblas territorium, noe navnet indikerer. Tekster som omhandler vin er det flere av, det nevnes blant annet 300 tønner med vin som skulle sendes til en guvernør i territoriet (Pettinato 1981, 160). Øl og vin var viktige elementer i rituelle kontekster og i alliansebygging mellom eliten (Dietler og Hayden 2001). Drikkevarer kan ha blitt brukt som gaver for å holde statens vasaller og guvernører fornøyde. Det er funnet blant annet mugger og drikkebegre i keramikk i "Royal Palace G". En av krukene hadde en sil festet til kroppen, som ble brukt til fjerning av bunngrums. Det har trolig også eksistert drikkeutstyr i metall i palasset.

Tremøbler

Møbler med utskjæringer og tredekorasjoner ble produsert i Ebla. Flere forkullede trestykker fra møbler kan rekonstrueres. Et bord og en stol ble funnet i L.2601 i "Royal Palace G". Som nevnt tidligere hadde bordet sannsynligvis et tekstildekke på bordplaten. Møblene tolkes som svært eksklusive på grunn av de mange detaljene, utskjæringene og motivene. I tillegg til trebitene fra møblene finnes det en økonomisk tekst fra Nippur fra det tredje dynastiet i Ur,

som var samtidig med Mardikh IIB2. I teksten var det oppført at det ble mottatt et verdifullt møbel fra Ebla (Matthiae 1980, 181).

Metallurgi

På grunnlag av den store mengden av metallimport som er dokumentert i arkivet fra Mardikh IIB1, kan man trekke den slutningen at metall var en viktig ressurs i produksjonen.

Gjenstander av metallene gull, sølv, to typer kobber, tinn, bly og bronse ble produsert. Dette var en produksjon med høye kostnader, eksempelvis tapt voks-metoden (Gilman 1991) for støping av våpen, redskaper, figurer og lignende. Det ble også produsert hårbånd, belter øreringer, armbånd, smykker og nåler, ulike variasjoner av kar, drikkebegre, ølkrus og fat av metall.

Det er sannsynlig at produksjonen av gull- og sølvgjenstander, og fremstilling av bronse har vært under palassets kontroll. Smedene i Ebla hadde også tilegnet seg kunnskap om både kalde og varme metoder for arbeid i metall (Pettinato 1991, 82). Arkivene avslører at store mengder gull og sølv, i form av skatt til staten ble til ferdige produkter (Matthiae 1980, 182). Få av de produserte gjenstandene i metall fra Ebla har blitt funnet. ”Bullman” fra Mardikh IIB1 var det eneste eksemplet på en figurin fra Ebla hvor gullplatene ble bevart. I tillegg til ”bullman” indikerer gullsmykkene datert til Mardikh IIIA, hvor stor rikdommen i Ebla var. Funn av metaller kan være gunstig i et forsøk på å bevise handelskontakt. Gjennom kjemiske analyser og ”lead-isotope”-analyser kan man finne uttaksstedet for metallene kopper, sølv, bly og gull (McGreehan Liritzis 1996, 128). Prøvene gir imidlertid ikke et sikkert bevis. Det er mange elementer som kan forstyrre resultatene, for eksempel kan metallet være en blanding av mineraler fra ulike uttaksområder.

Steinarbeid

Steinobjektene ble lokalprodusert av både lokal og importert stein. Flere statuer ble laget til ære for guder eller konger og reist i templene eller palassene. Mytiske historier og hendelser ble skjært ut i stein og brukt som dekorasjoner i templene og palassene, eksempelvis som på bysten av Ibbit-Lim (Matthiae 1980, 134). Denne statuen dateres til Mardikh IIIA, litt senere enn 2000 f.Kr. og har blitt dedikert til gudinnen Ishtar i ”Temple D”. Relieffene som har dekorert de kultiske steinbassengene er også datert til Mardikh IIIA, og hovedtema som gikk igjen på bassengene i denne perioden var måltider (Matthiae 1979, II-IX). Disse motivene reflekterer trolig praksisen med festmåltider for eliten i alliansebygging, hvor alkoholholdige drikker var en rituell del av måltidet.

4.3 Produsentene/spesialistene

I økonomiske urbane samfunn utvikles spesialiserte nisjer. De ulike nisjene eller produsentene, må deretter drive handel med hverandre for å få alle de produktene de trenger. Hvis produsentene er ansatt av eliten, må eliten skaffe seg et matoverskudd som betaling til sine arbeidere. Dette medfører at eliten eller staten må ha en redistribuerende økonomi. I en by som Ebla var det både selvstendige og tilknyttede spesialister. Spesialistene som ikke var knyttet til palasset i Ebla, solgte selv sine varer. Disse varene var trolig knyttet opp mot et markedsøkonomisk system.

Selvstendige spesialister produserte varer og tjenester, som alle fikk tilgang til gjennom handel. Slik produksjon var motivert av to faktorer som kunne øke etterspørselen for produktene i markedet. Den ene faktoren var effektivitet, dette minket produksjonskostnadene og prisen på råvarene i omløp, og økte den potensielle etterspørselen etter produktet. Den andre faktoren var standardisering, dette økte muligheten for å kjenne igjen verdien til gjenstanden i handelsnettverket. Standardisering var karakteristisk for storskalaproduksjon utført av uavhengige spesialister, fordi det gav en verdigaranti og senket handels- og produksjonskostnadene. (Earle 2002, 128).

Den standardiserte keramikken, som er en del av det arkeologiske materialet i Ebla, var sannsynligvis produsert av de selvstendige håndverkerne i byen. Denne keramikken ble også brukt av eliten og palasset, i tillegg til den mer eksklusive keramikken. Blant produsentene utenfor statsadministrasjonens kontekst, er det vanskelig å skille de selvstendige og de tilknyttede spesialistene. Produksjonsverksted som var fysisk tilknyttet selve palasset var selvsagt under statens kontroll. Spesialister tilknyttet eliten var primært bygget på at en "patron" skulle ha sikker og forutsigbar tilgang på varer. Patronen distribuerte varene og tjenestene som klienten lagde, typiske varer generelt var våpen og prestisjeobjekter. Effektivitet og standardisering var ikke viktig for tilknyttede spesialister. Objektene var derimot veldig individuelle og detaljerte. Sannsynligvis var det ikke mulig for "vanlige" folk å få tak i disse varene. (Earle 2002, 129).

Det var mange håndverkere som var tilknyttet "Royal Palace G". I et av ebladokumentene finnes en liste over mange forskjellige arbeidere som jobbet i eller for palasset (Archi 1988; Pettinato 1981, 115). De som er relativt sikkert oversatt er: bahar = pottemakere, shitim = skulptører, nagar = møbelsnekkere, simug og kudim = metallarbeidere, tug du og tug nu tag =

tekstilarbeidere, lu gish shim = parfymemakere, muhaldim = bakere, og kikken = møllere. I tillegg var det oppført 200 andre navn på spesialiseringer med usikkerhet rundt tolkningen. Ved å telle opp mengden av lønninger og rasjoneringer fra palasset, kan man finne ut omtrent hvor mange som jobbet som produsenter for staten. De viktige spesialistene metallmedene, skulptørene, møbelsnekkerne, veverne og prestene var tilknyttet palasset. Varene og tjenestene deres ble kontrollert og distribuert i handelsnettverket under palassets administrasjon. Antall arbeidere ved palasset, ”gurush” (mann), og ”geme” (kvinne)” ble listet opp i dokumentene. De fleste kvinnene var for eksempel ansatt i matproduksjonen og tok daglig imot matrasjoner fra staten, hele 385 kvinner er nevnt som møllere, 45 jobbet for kongen, og 340 i andre oppgaver (Pettinato 1981, 115).

En del av tekstene omhandler håndverkere som har tekstiloppgaver gitt av det administrative senteret i Ebla. I et av tilfellene ble det gjort regnskap for 100 individer. I følge tekstene ble det utbetalt månedlig lønn i sølv eller gull til ansatte ved ”Royal Palace G”. Den sosiale statusen til en tilknyttet spesialist kunne nok variere mye. Trolig jobbet de dyktigste håndverkerne i palasset. Disse hadde sannsynligvis en høyere status enn de som jobbet for staten, men i verksteder utenfor palasset. Det var trolig også statusforskjeller på grunnlag av hvor viktig håndverksproduktet var for eliten. Slaver jobbet sannsynligvis også i produksjonen ved palasset, disse kom sannsynligvis til hoffet i Ebla som gaver fra andre byer, eller som handelsobjekter. Funksjonærene i den sentrale administrasjonen kunne få en lønn på 10 shekel sølv, og noen ganger verdien i gull. Mellom 1 og 6 shekel sølv var vanlig å betale en ”gurush”. Det blir også nevnt utbetalinger i tekstiler og metallobjekter til arbeiderne (Davidovic 1988, 200-203). Et slikt utvalg og antall spesialister som produserte for palasset krevde et stort overskudd av varer, kontrollert av palassets administrasjon. Daglig ble det utdelt matrasjoner til spesialistene som bestod av brød, mel, øl, olje og kjøtt. Det faktum at lønninger ble gitt i metaller, indikerer bruken av metaller som ”penger”, og kan være en av grunnene til at det er få metallobjekter i det arkeologiske materialet fra Tell Mardikh.

4.4 Handel

Det kommer klart frem av det arkeologiske materialet at det ble drevet handel i Ebla. Mange av gjenstandene fra palasset kan relateres til handel. Det er sannsynlig at det også ble drevet handel uavhengig av staten. Det er imidlertid vanskelig å spore dette i det arkeologiske materialet fordi handelsvarene ble konsumert og ikke lagret i stort kvantum. Uavhengige handelsmenn hadde ikke en omfattende administrasjon, dokumentasjon eller merking av varene sine, i motsetning til handelen som var tilknyttet palasset og staten som ble nøye

dokumentert. I ”Royal Palace G” er det funnet et produksjons- og dokumentasjonsrom for leirtavler. Det var et lite rom med 450 leirtavler, øst i ”Court og Audience”. Dette rommet hadde ingen hyllesystemer for oppbevaring av dokumentene, men det var installert benker langs sidene.

Dokumentasjonen var nødvendig for en slik omfattende handel som staten organiserte. Det var nødvendig å holde regnskap over den offisielle handelen mellom stater. Den uoffisielle handelen derimot, baserte seg trolig på handelsmenn som solgte varene sine i et markedsøkonomisk system, enten i Ebla eller i en annen region. En markedsøkonomisk handel er basert på fri konkurranse, og man trenger ikke å betale for å delta i dette markedet. Personene fra Ebla som blir omtalt i dokumenter fra andre byer i regionen, trenger ikke å ha vært utsendinger fra staten i Ebla. Det kan imidlertid ha vært handelsmenn, som forsøkte å organisere handel med andre selvstendige handelsmenn i regionen. Trolig var ”ports of trade” markeds plasser i et markedsøkonomisk system. Det er imidlertid uvisst om eliten i disse byene tjente på denne handelen i form av skattelegging av handelsmennene, eller generelt fikk en fordel fordi varene ble sentrert i byen. Ebla kan tidvis ha eksistert som ”port of trade”.

Lagerrom.

I ”Southern Storehouse” er det funnet forkullede rester etter grønnsaker, korn og oliven. Benkene og installasjonene i noen av rommene var trolig for større lagringskrukker. Utstrekningen av dette huset var på 83 kvadratmeter og det kunne romme 280 krukker med provianter (Dolce 1988, 38). Den store mengden husholdningsvarer som ble lagret i palasset viser omfanget av handelen. Varene var trolig tiltenkt direkte handel med andre stater, for eksempel gjennom allianser og/eller som lønn og provianter for eliten og palassetts arbeidere. I tillegg var en del av varene matrasjoner til spesialistene utenfor palasset. Som nevnt tidligere ble mengder av statens handelsvarer lagret i lagerhus utenfor palasset, også i andre landsbyer. Sammen med de økonomiske dokumentene som redegjør for mengden av varer under palassetts kontroll, får man en forståelse av hvor stor betydning handelen hadde for palasset og for byen.

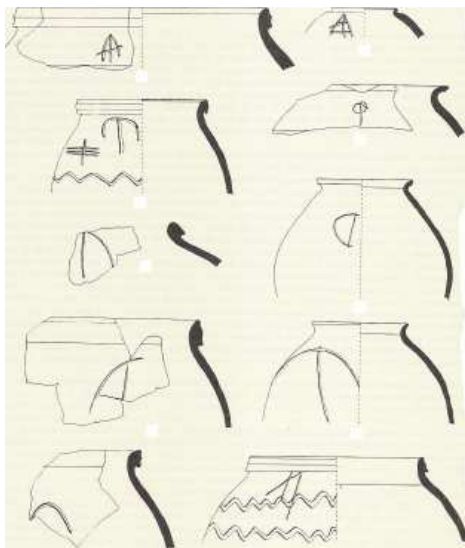
Keramikkens økonomiske betydning

Husholdningsvarene som ble produsert i Ebla, og i palassetts kontekst, er vanskelig å spore. Man har bare noen få tilfeller av forkullet organisk materiale fra Ebla. Keramikken fra ”Royal Palace G” kan si noe om hvordan jordbruksvarene ble brukt i palasset, som igjen sier noe om

handelen av disse varene. Ved å se på keramikkenes fasong og kontekst kan man si noe om innholdet og funksjonen til beholderne.

Merket keramikk, tegn og segl.

Merket keramikk har stor betydning for tolkningen av det arkeologiske materialet. Tegn på selve keramikken eller i form av seglavtrykk, er en typisk indikasjon på at man har med handel å gjøre. Det er snakk om handel av betydelig omfang satt i system. Merkingen av varene viser viktigheten av å dokumentere varenes opphav, kvalitet og destinasjon. Disse varene skulle ikke konsumeres av eieren selv, men lagres for å distribueres i ulike handelsnettverk.

Figur 26: Merket keramikk fra "Royal Palace G" (Hauptmann og Waetzoldt 1988, 105)

design sirkulerte. Beholderne med tegn har sannsynligvis kommet fra regioner under Eblas økonomiske kontroll (Mazzoni 1988, 89).

Tegn

En god del av keramikken i Ebla var merket med et kjennetegn før brenning, i form av innriss eller seglavtrykk. Det finnes også keramikk som var merket etter brenning. Disse tegnene sier noe om den interne sirkulasjonen av varene. Keramikk med innrissede tegn fantes det mange av i palassets kontekst. Det var ikke dekorative tegn, men funksjonelle tegn som skulle definere vareleveringen, for eksempel hvor den kom fra, hvor den skulle og kvaliteten på produktet. Det er mulig at disse tegnene tilhørte mindre produksjonsmiljø eller landsbyer, og ikke palassets administrasjon hvor segl med mer utviklet stil og

Segl

Segl er administrative redskaper og nyttige verktøy i organiseringen av handel. Det ble ikke funnet sylindarsegl eller bullae utenfor palasset fra Mardikh IIB1 og 2. Dette indikerer at både bruken og produksjonen av sylindarsegl i denne perioden var organisert under palassets administrasjon. Enkelte sylindarsegl fra Ebla har tekster, blant annet navn på personer med høy status. Ved å fysisk merke en vare med sitt personlige segl viste man hvem som kontrollerte tilgangen til denne varen. Dette var også tilfellet hvis man kontrollerte tilgangen på dokumentene over en vares produksjon, distribusjon og transformasjon. Fra rundt 1850

f.Kr. ble seglavtrykk også tatt i bruk på dokumenter (Magness-Gardiner 1987, 63). Dette viser en enda større kontroll over produksjon og handel mot slutten av "Middel Bronze Age I".

Seglene bar ofte det personlige navnet til eieren, slik at mottaker av varen med sikkerhet kunne stole på opphavet. Forseglinger på gaver i en alliansebygging mellom konger har en positiv, sosial virkning, og gjorde gavene mer personlig. Seglene fra Mardikh IIB1 hadde en embetsmessig karakter og høy kvalitet, som viser at segl ikke var allemannseie.

Dekorasjonene gav seglene en egen karakter, og skilte dem ut fra andre sylindarseglstiler blant annet fra Mesopotamia (Matthiae 1980, 86). Motivene på seglene var ofte mytiske skikkelser som representerte fruktbarhet og beskyttelse. Disse motivene på seglmerkene kan også ha vært ment for å beskytte og velsigne varen og mottakeren.

Sylindarseglene fra Mardikh IIIA gir inntrykk av å ha vært et beskjedent produkt, standardisert og til vanlig bruk (Matthiae 1980, 137). Seglene fra denne perioden hadde ikke en kunstnerisk egenart slik som seglene produsert i palasset i Mardikh IIB1. Det er ikke sikkert at produksjonen av segl var knyttet til palasset i Mardikh IIIA.

Det var en utviklet varemerking, og bare en brøkdel av for eksempel oljeproduksjonen ble lagret i "Royal Palace G". Disse omstendighetene gjør at en kan trekke den konklusjonen, at de ypperste varene sannsynligvis var for en direkte elitehandel mellom konger og stater. Noe som palassets administrasjon selv lagret og distribuerte.

Importkeramikk og identifisering av opphavssted

En annen vesentlig indikasjon på handel er importerte varer. Særlig er importert keramikk en god indikasjon på dette fordi det sannsynligvis har vært beholder for en vare. Det er funnet keramikk i Ebla som ikke er lokalprodusert, og en del av opphavsstedene er identifisert. Man kan dele inn importkeramikken i den som kommer fra naboregioner, og den som hører til en regional produksjon. Den keramikken som er fra naboregioner er lettere å finne opphavet til. Fra Eufrat-området kommer for eksempel de små krukkene og metalliske boller av "Smearred Wash Ware" (Mazzoni 1988, 85). Keramikk fra Amuq-regionen og Ugarit i "Royal Palace G" indikerer import av handelsvarer fra disse områdene. Det er også funnet fragmenter fra den anatoliske keramikken "Khirbet Kerak Ware" i palasset. Som nevnt tidligere ble disse datert til "Early Bronze III" og "Early Bronze IV". (Matthiae 1980, 102).

4.5 Prestisjevarehandel i Ebla

Spesialistene som var tilknyttet palasset administrasjon hadde som hovedoppgave å produsere prestisjevarer for elitens prestisjehandel. Prestisjevarene bar ofte et seremonielt preg, for eksempel vin- og drikkekar. Prestisjevarer kunne også være eksklusive husholdningsartikler som øl, vin, olje, eller tekstiler, metaller og dekorative gjenstander. Prestisjehandelen var viktig for å opprettholde elitens rikdom, og reprodusere den sosiale lagdelingen i samfunnet. Gjenstandene var symboler på høy rang (Clark 1986). Varene ble brukt som gaver for å opprettholde allianser, utvikle vennskap og samarbeid med andre byer og regioner. Prestisjevarene inngikk ofte i religiøse seremonier som offer og begravelser.

Skattene og gavene som palasset akkumulerte ble investert i prestisjevarehandelen. Varene var ikke tilgjengelig i det frie markedet. Det var en direkte handel fra produsent (en konge), til mottaker (en annen konge). Prestisjevarehandelen i Ebla hvilte på jordbruksoverskuddet som staten kontrollerte. Jordbruksproduktene ble brukt til å handle til seg de råstoffene som var nødvendig, blant annet i produksjonen av prestisjevarer som sølv, gull, tinn, kobber, edle steiner, tømmer og ull. Råstoffene i seg selv har trolig også vært en del av prestisjevarehandelen. Varene var vanskelig å få tak i, etterspørselen var stor, og karavaner som var lastet med edelsteiner og edle metaller var svært fristende for røvere (Brumfiel 1987, 112). Dette økte verdien på varene ytterligere, og stadig færre kunne få tilgang til slike råstoffer. Prestisjevarene ble noen ganger lagret for å bli gitt som gaver til ansatte i det øvre sosiale sjiktet (Junker 1999, 292). På denne måten kunne man beholde en ro blant eliten i staten, og unngå konflikter og misnøye. De sosiale rollene ble etablert, gjenopprettet, og vedlikeholdt ved å arrangere festmåltider (Dietler & Hayden 2001). Festmåltidene kan ha vært deler av overgangsritualer, kalender- og årstidsfester eller krigsforberedelser. Indikasjoner på at det ble holdt festmåltider ved "Royal Palace G", har vi fra utskjæringene på de rituelle bassengene. Ekteskapsallianser er også et eksempel på en allianse som knyttes til prestisjevarene. I Ebla har vi flere eksempler på at slike allianser ble inngått. En av dem er ekteskapsalliansen mellom kong Ebrum av Ebla sin datter og kongen i Emar (Pettinato 1981, 96).

4.6 Kommersiell handel

Den kommersielle handelen i Ebla er representert ved tre typer handel (Pettinato 1981, 185).

1. Kjøp og salg med bruk av en anerkjent interregional betalingsverdi. På bakgrunn av tekstene og metallringene fra Ebla, var den viktigste verdien trolig sølv.

Regnskapsdokumenter over import og eksport av sølv viser at dette ikke manglet i den administrerte økonomien i Ebla. Fra en av de økonomiske tekstene får vi vite at eblaittene kjøpte tekstiler, dyr og bitumen fra andre byer med sølv. Gull ble også brukt som betalingsverdi.

2. Handel hvor en vare er byttet mot en bedre vare. Dette gjelder for eksempel der sølv blir byttet mot lapis lazuli. Flere økonomiske tekster fra Ebla regner ut forholdene mellom de ulike verdiene.

3. Skatter kan også regnes som en form for handel. Ebla hadde behov for å importere sølv. I tillegg til å handle til seg sølv, ble enkelte områder pålagt å betale skatter til Eblastaten i sølv. De områdene som ble pålagt en slik skatt var i et sentrum-periferiforhold med Ebla. Slike relasjoner var ikke på et interregionalt nivå.

Ikke langt fra lapis lazuli-blokkene, ble det funnet et gjennomboret vektlodd i kalkstein på 946 gram, datert til 2400-2300 f.Kr. (Ascalone 2005, 239). Dette er med på å underbygge teorien om at lapis lazuli-blokkene hadde en standardvekt i handel, og peker mot en kommersiell handel. Andre elementer som kan tolkes i retning av en kommersiell handel er: sølv, gull, andre metaller og tekstiler brukt som betaling. Tekstene som omhandler lønninger, skatter og hyllingsgaver indikerer faste verdier på mange råstoffer og enkelte varegrupper. Regnskapene fra Ebla vitner om verdiomregningene og at det fantes en etablert forståelse av en gjenstands verdi, selv om mynter ikke ble brukt.

4.7 Langdistansehandel

Man vet at lapis lazuli har opphavssted langt fra Eblas områder. Det er umulig å vite om disse blokkene med lapis lazuli kom til Ebla gjennom en organisert langdistansehandel, ved egne utsendinger fra Ebla. Dette må i så fall ha vært nøye planlagt og organisert fra palasset/monarken, eller råstoffer som Ebla byttet til seg fra sine mellommenn. Vi vet fra skriftlige kilder at handelsmenn fra Ebla holdt til i fremmede byer, men ikke så langt unna

som den persiske Golf og Afghanistan. De ulike byene i Midtøsten kontrollerte ofte bare begrensede områder. På grunn av farer (røvere) langs rutene og geografiske hindringer, kunne det være vanskelig å drive med langdistansehandel. Klarte Ebla til en viss grad å kontrollere og beskytte store landområder, ville byen være tjent med en direkte handelslinje hvor man unngikk et kostbart mellomledd. Hvis Eblas mellomledd imidlertid var egne handelsmenn stasjonert i handelskolonier langs handelsruten, ble organiseringen av handelen mindre krevende og kostbar.

4.8 Oppsummering

Ebla satset trolig på produksjon av varer med høy kvalitet og status. Det ble satset på tekstiler, møbler og etterspurte jordbruksvarer som olje, vin og øl. En slik produksjon var viktig for å skaffe seg en konkurransedyktig handelsposisjon, både regionalt og interregionalt.

Møbelproduksjonen i Ebla var sannsynligvis en viktig del av det som gjorde Ebla til en betydningsfull handelsby. Tømmer var mangelvare både i Egypt og Mesopotamia. En varetransport av et møbel til Mesopotamia fra Ebla vitner derfor om en velorganisert og anerkjent handelsby i bronsealderens Midtøsten. Satsingen på denne typen varer var både naturlig og klokt i forhold til Eblas fordelaktige beliggenhet, og det faktumet at Ebla ikke besatt egne råvarer som metall eller edelstener. På denne måten kunne staten opparbeide seg en stor rikdom i form av sølv og gull, som trolig tok form av en betalingsverdi i bronsealder. Det arkeologiske materialet indikerer imidlertid at etterspørselen etter prestisjevarer var større i Mardikh IIB1 og IIB2 enn i Mardikh IIIA. Trolig fordi handelen ble mer markedsøkonomisk og prestisjehandelen ble mindre viktig. Dette kan også være resultater av en utskiftning av eliten i Ebla og at en annen gruppe mennesker bosatte seg i Ebla i Mardikh IIIA.

5 SENTRUM-PERIFERI I REGIONEN

Flere indikatorer i det arkeologiske og det skriftlige materialet tilsier at Ebla var et sentrum, med omkringliggende periferi. Det er vanskelig å bestemme utstrekningen av det man kan kalle "Eblastaten" og sentrum-periferirelasjonene i regionen. Det er ikke sikkert at de territorielle grensene i forhistorien var tydelig avgrenset eller påvirket handelsaktiviteten, trolig var posisjonen som handelspartner det viktigste. I dette kapitlet blir de topografisk-geografiske forholdene som gjør Ebla til et sentrum trukket frem. Deretter vil det bli gitt en beskrivelse av ulike handelsaktørens handelsorganisering, som sammen med Ebla utgjorde sentrum-periferi i regionen. Til slutt i kapitlet blir ferdselsårene og dyrene som ble brukt i handelsvirksomheten tatt med.

Den regionale handelen og forholdet Ebla hadde til nomadene, landsbyene og byene omkring var trolig grunnlaget for den økonomiske veksten. Handelsavtaler med de nærmeste maktsentrene var gunstig for å kunne få tilgang til ressurser i området, som for eksempel tømmer. Handelen i regionen var en forutsetning for interregional handel.

5.1 Topografisk-geografisk plassering

Mange naturlige faktorer spiller inn i hvor man velger å bosette seg. Det blir blant annet tatt hensyn til tilgjengelige naturressurser og mulighetene for å dyrke jorden. For å kunne få en bra avkastning, må en ha tilgang på vann, nytteplanter, dyrkbar jord og tilstrekkelig fuktighet (Wittvogel 1957, 13). Tilgangen til andre ressurser, som for eksempel salt, stein, tømmer eller metaller, kan gjøre en lokalitet attraktiv. Bosetningen i Ebla kan med sikkerhet dateres helt tilbake til 3500 f.Kr., og har sannsynligvis også eksistert før dette. Beliggenheten alene gjør Ebla til et senter blant ferdselsårer.

Lokalt

Selve byen innenfor murene, samt byene og landsbyene i nær omkrets av Tell Mardikh, beskrives her som det lokale Ebla. Jordbruksområdene hadde fordelaktig beliggenhet og gav et godt utgangspunkt for et jordbruksoverskudd. Områdene var under direkte kontroll av Eblas administrasjon, og var en del av Eblas landområder (Pettinato 1981, 119-120). Det vanskelig å få et klart bilde av hvor mye som var under direkte kontroll av Ebla. Ved hjelp av tekstene kan man imidlertid se et skille, mellom de områdene hvor jordbruksvarene og andre ressurser tilsynelatende var Eblas eiendom, og de områdene hvor handel, pakter og allianser

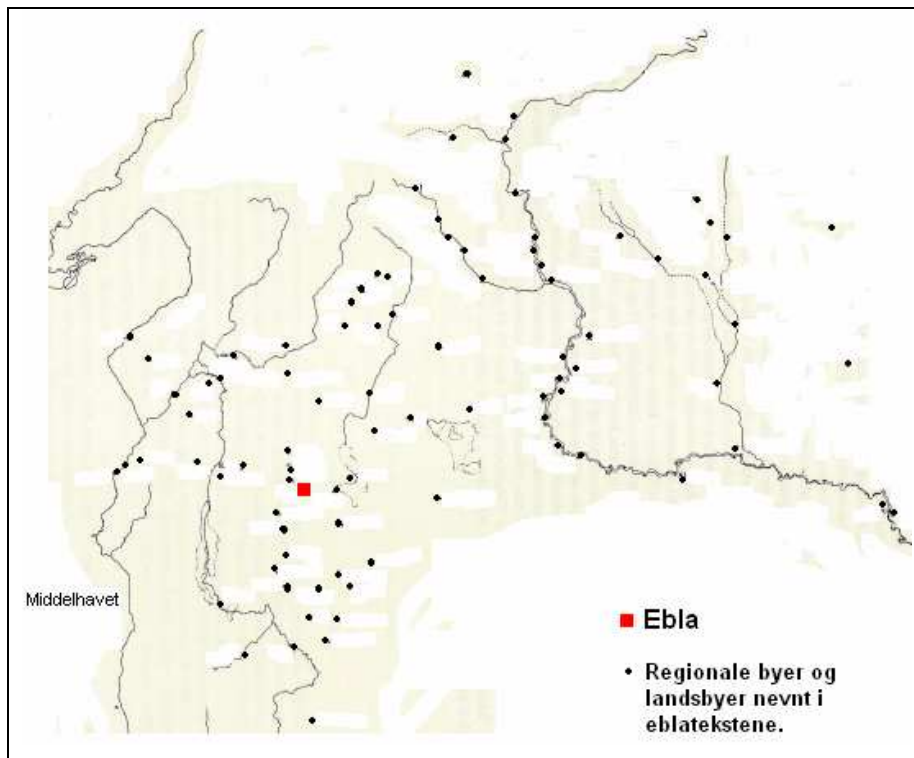
brakte områdene sammen. De gunstige, økologiske forholdene som var under Eblas territorium, førte til en tilflytning til området. I et dokument fra Ebla som omhandler jordbruk, får vi vite hvor effektivt jorden ble utnyttet: 17 ulike typer av hvete ble dyrket (Pettinato 1981, 157). I en annen jordbrukstekst fra Ebla beskrives et dyrkningsterritorium på 10 landsbyer og et område på mer enn 57 kvadratkilometer. Det totale jordbruksområdet som tilhørte Ebla kan ha dekket minst hundrevis, kanskje tusenvis av kvadratkilometer. I dette området var det generelt mer nedbør og flere trær som bandt opp fuktigheten i jorden i det tredje årtusen f.Kr. enn det er i dag (Rosen 2007, 144). Klimaet var egnet for dyrking av blant annet vindruer, oliven, bygg og hvete. Også fe, sau og geit ble holdt innenfor Eblas lokale område, for mat til befolkningen og de viktige sekundærproduktene ull og skinn til tekstilproduksjonen. I tillegg var husdyrhold viktig for transport og muskelkraft i jordbruk og handel.

Regionalt

Med det regionale Ebla menes her kontakten Ebla hadde med de omkringliggende byene, landsbyene og nomadene, som ikke var under direkte kontroll av Eblas administrasjon. Jeg vil begrense det regionale Ebla til å innbefatte dagens Syria, Libanon og deler av Israel og Mesopotamia. De forskjellige partene ble knyttet sammen av handel og allianser. Regionalt kan man si at Ebla lå midt i et nett av handelsveier, og i dette perspektivet passer begrepet ”port of trade” om Ebla. Her kunne handelsmenn fra de mange byene samles for å drive handel. Det var mange små og større sentralplasser i Midtøsten på denne tiden. Ikke alle sentralplassene hadde egne territorier, eller var like dominerende (Dark 1995, 102). Ebla kan også beskrives som en sentralplass med et eget omkringliggende territorium. Byens ulike funksjoner var sentrert rundt palasset. Mye tyder på at Ebla var dominerende, og hadde et større landområde enn andre sentralplasser i regionen. Den ytre grensen av innflytelse kan trekkes på grunnlag av topografiske hindringer, eller der man møter motstand fra en annen sentralplass. I Eblas tilfelle var for eksempel Middelhavet en naturlig hindring for Eblas videre ekspansjon. Det er dessuten indikasjoner i det skriftlige materialet fra Ebla på at Ebla hadde en pågående konflikt med byen Mari. Det ser ut til at forholdet mellom byene skiftet mellom sentrum og periferi. Sentralplassteorien er på enkelte områder sammenfallende med ”world-system-theory”, og sentralplasser eksisterer i et sentrum-periferiforhold.

Innenfor regionen ønsket pallassadministrasjonen i Ebla å legge føringer for produktstrømmen fra en del av de omkringliggende byene. Selvstendige byer i regionen, styrt av lokale konger, kunne likevel være bundet til Ebla gjennom avtaler (Matthiae 1980, 185). Avtalene favoriserte ofte Ebla, mot å betale skatt kunne Ebla garantere den andre parten selvstendighet.

Dette var muligens tilfellet for Hama. I eblatekstene er det dokumentert 17 byer eller områder som var styrt av kongens tjenestemenn, eller som var i "Ebla-kongens hender". Blant annet var Kanesh i Anatolia listet opp som en av disse byene. De aller fleste lokalitetene er identifisert som byer og landsbyer i Nord- og Sør-Levanten, men lokaliteter i Mesopotamia blir også nevnt (Pettinato 1981, 106). Lokalitetene fra Anatolia og Mesopotamia vil bli behandlet under neste kapittel, som interregionale kontakter.

**Figur 27: Nord-Syria samtidig med Ebla-arkivet
(Laget etter: (Hauptmann og Waetzoldt 1988, 154)**

Det er mulig at store deler av Nord-Syria var selvstendig fra Ebla, men at kontakten var svært tett. Kongedømmet Martu, sørøst for Ebla ble styrt av amoritter, og ble et problem for Mesopotamia da de beveget seg østover. Martu var også i konflikt med Ebla, og ble sannsynligvis lagt under Eblas kontroll etter krigshandlinger. (Pettinato 1991, 135-137). I tekster blir denne krigen referert som "sauelyndring" og "kampene i fjellene". I de administrative tekstene blir det rapportert at Ebla eksporterte varer til Martu, og fikk sauer i bytte.

Amorittene drev ikke bare husdyrhold. I en tekst fra Ebla skrives det om en "amorittsmed". Dette indikerer at amorittene var kjent for sitt metallarbeid over et stort område. Også

kongedømmet Dadanu i samme region, bestod av en amorittisk stamme i det tredje årtusen f.Kr. Denne gruppen var bosatte som Martu, og ikke nomader.

Kongedømmet Lumnan og Ebla hadde en viktig handelsallianse. I et historisk dokument ble det nedtegnet at prins Dubuhu-Ada fra Ebla overførte en stor sum penger til kongen av Lumnan. I gjengjeld skulle prinsen motta verdifulle varer, sannsynligvis verdifullt tre. Vi vet fra arkivet at Ebla importerte sedertrær fra Libanon, og Lumnan kan ha vært hovedleverandøren (Pettinato 1991, 131). Dersom Ebla hadde en vennskapsallianse med Lumnan, kan Ebla ha tatt del i Egypts import av tømmer fra Syria.

Fordi vi ikke vet utstrekningen av Eblas innflytelse og makt, kan det være problematisk å skille mellom den regionale og den interregionale handelskontakten. Sentrum-periferiforholdet og graden av kontroll over andre byer og landsbyer, minker imidlertid etter hvert som den geografiske avstanden blir større. Et sted på denne veien går overgangen til det interregionale.

Interregionalt

Det interregionale nivået i Midtøsten i "Early Bronze IVA", "Early Bronze IVB" og "Middle Bronze I" kan enten beskrives som flere stater og riker som eksisterte parallelt, eller som et stort "world system": regioner i samme økonomiske system, bundet sammen av handel. Regionene ble også bundet sammen av allianser og krigføring. De gjenstandene Ebla har importert fra Egypt og Sør-Levanten har kommet via vannveier og karavanerutene over land. Man vet for eksempel at det foregikk skipsfart fra Egypt til Byblos hvor Ebla sannsynligvis har hatt handelsrepresentanter (Mark 1998, 122). Kan Ebla ha hatt egne handelsfolk som reiste til Egypt via sjøveien? Det arkeologiske materialet i Ebla indikerer handelskontakt med andre regioner i Midtøsten. Hvordan disse gjenstandene har kommet til Ebla og hvordan en interregional handel kan ha sett ut, beskriver jeg videre i kapittel 6.

5.2 Pastorale nomader

Pastorale nomader kan defineres som mennesker som driver et mobilt og omfattende husdyrhold, som ikke nødvendigvis er avskjært fra jordbruk (Khazanov 1992, 2).

Husdyrholdet er først og fremst en økonomisk aktivitet, og styres av dyrenes muligheter for beite. Pastoral nomadisme kan deles inn i ulike former for økonomi, og varierer fra en blandet økonomi, til gjeter-jordbruk og til semi-nomadisme eller ren pastoral nomadisme. Graden av migrasjon varierer etter tilgangen på vann og beite. De ulike formene er imidlertid ikke like

synlige i det arkeologiske materialet. Anatoly Khazanov (1992) tar for seg Ilse Köhler-Rollefsons artikkel (1992). Artikkelen beskriver to separate samfunn som eksisterte samtidig på det transjordiske platået i ”Pottery Neolithic”, et jordbrukssamfunn og et nomadisk samfunn. Khazanov mener at disse to samfunnene like gjerne kan ha vært ett samfunn med to forskjellige spesialiseringer. Köhler-Rollefson mener derimot at de to grupperingene ble knyttet sammen i et handelsnettverk. Jeg mener dette er to sider av samme sak, fordi man i begge tilfeller snakker om et varebytte mellom gruppene. De pastorale nomadene har jordbruksvarer som en viktig del av kosten sin, og vice versa.

Produktene

De viktigste produktene i en pastoral økonomi er melk, ull, skinn og kjøtt. Dyr for transportbruk var også viktig i handelen, blant annet okser, esler, hester og kameler. De viktigste dyrene for pastorale nomader i Midtøsten er likevel sau og geit. Det pastorale overskuddet er generelt i form av buskapen, som kontinuerlig står på spill (Anfinset 2005, 152). Nomadene var viktige for Ebla, som handelspartnere og mellommenn i en langdistansehandel. Særlig var det viktig at ullhandelen med nomadene lyktes. Den store mengden av ull som ble importert til Ebla var til tekstilproduksjonen. Det er dokumentert import av sau og geit fra lokaliteter utenfor Eblas territorium, som trolig var fra pastoral-nomadiske grupper. De produktene eller varene som pastoral-nomadene mottok var jordbruksvarer som korn, oliven, vin, eller metaller for videre produksjon og handel, i tillegg til ferdigproduserte prestisjevarer for sosial organisering blant nomadene.

Organisering og Identitet

Analogistudier kan hjelpe oss i forståelsen av pastoral-nomaders levesett i forhistorien. Man kan trekke flere paralleller mellom dagens pastoral-nomader og pastoral-nomader i forhistorien. Pastoral-nomaders sosiale organisering kan på dette grunnlaget deles inn i to nivåer. På bunnen ligger familienivået hvor slektskap, ætten og klanen er de viktigste enhetene i den sosiale organisasjonen. Over dette finnes et større politisk nivå, som er et stammesamfunn med store allianser med opp til flere hundre tusen mennesker. Det politiske nivået er formet gjennom allianser og erobringer, og inkluderer også stammer og klaner som ikke er i slekt (Anfinset 2005, 152). De sesongmessige forflytningene er avhengig av flere faktorer: topografien, kvaliteten av beite, vann og konkurransen fra andre nomadiske stammer og bofaste bønder. Noen ganger kan det oppstå konflikter mellom de ulike nisjene i et område, andre ganger lever gruppene uproblematisk i et symbiotisk forhold, side om side (Barth 1956).

5.3 By/Ebla

Det var et definert hierarkisk styre i Ebla, og en sentralisering av varene. Både i tekstene og i det arkeologiske materialet er dette tydelig. Ubegrenset kontroll over arbeidskraft i en by gjør det mulig å bygge store palasser og andre monumentale byggverk (Wittfogel 1957, 39). For å kunne reise de byggverkene som stod på byhøyden i Ebla, var det nødvendig med frigjøring av arbeidskraft for en lengre periode. Eliten i Ebla hadde tilstrekkelig kontroll over byens økonomi til å sette i gang et slikt arbeid. De store materielle rikdommene, for eksempel i ”Royal Palace G”, var forbeholdt eliten.

Samtlige innbyggere i Ebla hadde alle rettigheter og privilegier og gikk under betegnelsen ”Eblas sønner”. Slaver, krigsfanger, handelsmenn, skriftlærde, sangere og prester, som ikke tilhørte byen, hadde ikke samme rettigheter. De skriftlige kildene gir opplysninger om flere i denne kategorien som oppholdt seg i Ebla. 112 fanger fra Ebal, Harran og Martu, kursholdere i skrivekunst, profeter, hellige menn og handelsmenn oppholdt seg i Ebla, og besøkte ulike handelssentre i regionen (Pettinato 1981, 113). ”Eblas sønner” var inndelt i ulike arbeidsområder, og oppavene var ansett som mer eller mindre betydningsfulle. Innbyggerne var delt inn i:

1. Konge/monark
2. Ansatte i administrasjonen
3. Handelsmenn
4. Håndverkere
5. Bønder
6. Arbeidere

For hver konge som ble valgt, kan det se ut som det ble valgt en ekstra person som hadde det overordnede ansvaret for administrasjonen. Ebla var delt inn i 14 administrative avdelinger. To avdelinger var innenfor bymuren, og 12 avdelinger med guvernører, styrte hele den territorielle staten. Det er på grunnlag av de ulike avdelingene, antall arbeidere og utdeling av bygg, at man kan sette innbyggertallet til minimum 260 000 personer. Innenfor selve bymuren var befolkningen på omtrent 40 000 personer. De to administrative avdelingene inne i byen bestod av fire kvarterer eller byporter, og byhøyden. Disse var delt inn i 8 enheter: 4 enheter for den nedre bydelen, og 4 enheter for byhøyden (Pettinato 1981, 137). Innenfor området Tell Mardikh og det omkringliggende jordbruksområdet, kan man definitivt snakke om en

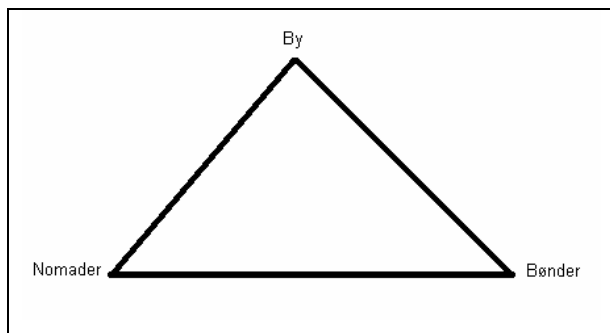
sentrum-periferirelasjon. Det ser ut til at det var en skjevfordeling av handelen og i de økonomiske fordelene i relasjonen. Samarbeidet med bøndene har trolig vært basert på skattlegging, og ikke på handel.

5.4 Bønder

Bøndene hadde fulle rettigheter som innbyggere av Ebla (Pettinato 1981, 120). De var fullstendig integrert i Eblas sosiale struktur, men etter hvert som Eblas dyrkningsområder ble utvidet, ble det en betydelig avstand mellom byen og bøndene, og trolig mindre kontroll fra palasset. De ulike typene jordbruksprodukter var fordelt blant de forskjellige landsbyene. Det var vanlig at bøndene også holdt husdyr (Anfinset 2005, 151), som et lite supplement til jordbruket. De skriftlige kildene fra Ebla redegjør for enorme mengder jordbruksvarer og dyr som tilhører staten i Ebla. Varene ble samlet inn og lagret under beskyttelse av palassets administrasjon. Et av dokumentene fra Ebla inneholder en inspeksjon av Eblas husdyrhold med registrering av 80 000 sauer. Foruten sauer, vær og søyer er det listet 31 140 lam, samt geiter, griser, og 417 kalver (Pettinato 1981, 164-165).

5.5 By, bønder, nomader

Sannsynligvis eksisterte det flere handelsavtaler mellom Ebla og de pastorale nomadene i området. Handel mellom pastoral-nomader og verden utenfor kan hovedsakelig deles inn i to grupper, en direkte handel med jordbruks- og urbane samfunn, og en posisjon som

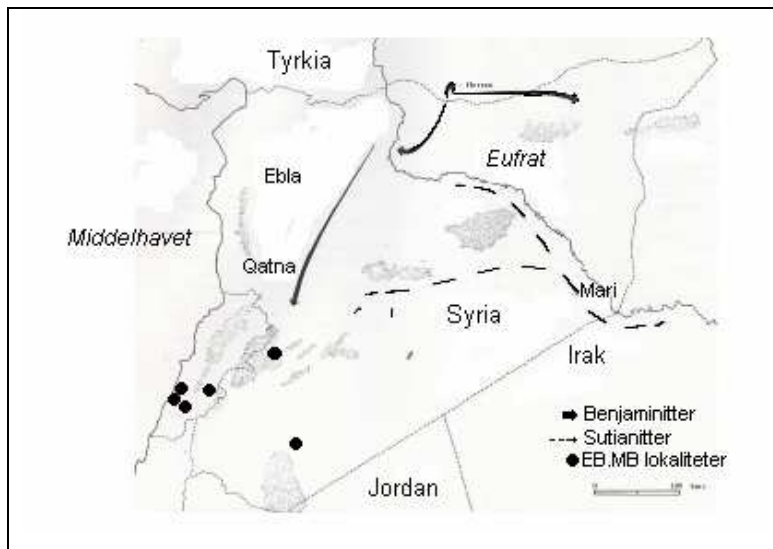

Figur 28: Økonomisk trekant

mellomleddet i handel mellom ulike bofaste samfunn (Khazanov 1984, 202). Det er sannsynlig at Ebla inngikk handelsavtaler, fredsavtaler og allianser med nomadiske grupper, for å kunne kjøpe husdyr, benytte seg av et samarbeid i langdistansehandel, og for å sikre fredstilstander. Ofte blir pastorale nomader som for eksempel amorittene, tolket som en gruppe av røvere som angrep byer.

Konfliktene var trolig flest ganger et resultat av bofaste grupper og byer som ønsket å kontrollere nomadenes bevegelser (Dever 1992). Pastoral-nomadenes bevegelser var som nevnt tidligere styrt av blant annet tilgjengelighet på beite og vann. Distansen på migrasjonen og rutene man kunne bruke var forskjellige, alt etter hvilke dyr gruppene eide. Dette påvirket handelssamarbeidet med Ebla, særlig hvis pastorale-nomadene var mellomleddet i en langdistansehandel. Den vanligste lengden på forflytningen med sau var 30-100 kilometer,

rutene med fe var mer begrenset, 30 kilometer, og senere pastoral-nomader som holdt kameler kunne migrere om lag 2000 kilometer (Prag 1985, 82).

Figur 29: Pastoral-nomadiske migrasjonruter i relasjon til "Early Bronze"- og "Middle Bronze"-lokaliteter, indikert i tekster fra Mari i det 19. og 18. århundre f.Kr. (Laget etter (Prag 1985, 87))

I Mardikh IIB1, 2 og IIIA samarbeidet Ebla trolig med pastoral-nomader som holdt sau og fe, og hadde en begrenset migrasjonslengde. Det var likevel nyttig for Ebla med denne transportmekanismen i den regionale handelen. På denne måten kunne Ebla nå byer i sin egen region, samt i Sør-Levanten og Anatolia. En kan tenke seg at et samarbeid med pastoral-nomader i denne type

oppgaver, var mindre kostbart enn å organisere egne eselkaravaner fra Ebla. Eselkaravanene ble sannsynligvis tatt i bruk for lengre avstander mellom Ebla og andre stater, en organisering som trengte store ressurser i form av varer og arbeidskraft. Bøndene som var tilknyttet Ebla, som i tillegg holdt fe, har trolig også hatt en viktig betydning i transport og bruken av dyrene som trekraft for eliten. Samarbeidet mellom Ebla og bøndene var imidlertid styrt av at staten kontrollerte det meste av jordbruksproduktene, det ble derfor ikke en handelsrelasjon som det var mellom bønder og pastoral-nomadene. Bøndene rundt Ebla som ikke selv holdt dyr, var trolig interessert i handel med pastoral-nomadene. Jordbruksproduktene var som nevnt tidligere en viktig del av pastoral-nomadenes kost.

5.6 Ferdsel over land

Dyrene

Domestisering av esler, hester og kameler var en del av den tredje fasen av domestisering, da man tok i bruk de sekundære produktene trekraft, melk, ull og møkk (Sherratt 1981). Man har indikasjoner på at også oksen ble brukt i transport og som trekraft (Pettinato 1981). Da man fikk vogner med hjul, kunne oksen dra en betydelig større last. Den kan ha vært brukt i transport av tømmer til Ebla fra Anti-Libanon-fjellene (Ovadia 1992, 3). Vogner ble brukt i krigføring i Mesopotamia i det tredje årtusen f.Kr. (Fields 2006, 10). Det tidligste

osteologiske beviset for domestiserte esler i Midtøsten er funnet på Tell Rubeidheh i Mesopotamia (Grigson 1995, 258). Beinmaterialet er datert til slutten av det fjerde årtusen f.Kr. Figurative beviser for domestiserte villesler er funnet i Egypt, Mesopotamia og Kypros, datert til det tredje årtusen f.Kr. Fra "Early Bronze Age I og II", 2900-2400 f.Kr. i Sør-Levanten er det funnet over 40 eselfiguriner i keramikk. Flere er utstyrt med last i form av en beholder eller krukke på de to ryggssidene (Ovadia 1992, 20-22). Det er få tekster fra Mardikh IIB1- IIIA i Ebla som nevner esler, men senere tekster fra Ebla beskriver bruk av eselkaravaner over lange avstander. I en av tekstene fra Mari blir det nevnt en karavane som bestod av 3000 esler (Grigson 1995, 258). Det er likevel sannsynlig at esler ble brukt i karavanetransport, særlig i den tidlige perioden i denne studien, i Mardikh IIB1 og B2.

Veiene

Figur 30: Handelsrute fra Mesopotamia til Middelhavet

Ferdselsårene i Midtøsten lå ofte i tørre elveleier (Wadi). Vannføringen førte til erosjon av grunnen, og når vannet forsvant dannet det seg en naturlig vei. Ebla lå i et område med god tilgang til hovedrutene som førte til andre regioner, og i et nett av regionale veier. Euftratruten bandt sammen Syria, Mari og Babylonia. Ebla ligger ikke ved Eufrats elvebredde, men avstanden tilsier at byen kunne hatt periodevis kontroll over området og varene som ankom Nord-Syria og som passerte Ebla fra Euftrat til Middelhavskysten. Midt i ferdselsåren mellom Eufrats elvebredder i Nord-Syria og Ugarit ligger Ebla. Fra Mari-dokumenter får vi vite om tre veier som gikk gjennom den syriske ørkenen til Quatna, "Lower road", "Middle road" og "Upper road". Den førstnevnte startet i Terqa og den andre i Khalabit. "Lower road" kan ha passert gjennom Palmyra: en tekstkilde fra Mari peker mot en direkte vei som knytter

sammen Mari, Palmyra og Nazala, mens ”Middle road” vet vi ikke hvor passerte. ”Upper road” begynte i Abattum, dette var den korteste og mest avsidesliggende veien til Quatna. Tilslutt blir det også nevnt en vei fra Emar sørvestover, som endte opp i Hama ved Orontes, og kom inn på den nord-sørgående ruten fra Khalab til Quatna. En av handelsveiene til Sør-Levanten var den som gikk langs Middelhavskysten, fra Tarsus til østsiden av Karasus elvedal, krysset Orontes, fortsatte kystlinjen til Ugarit og helt til Acco, rundt Karmelfjellet og fortsatte kystlinjen til Joppe og Gaza. Deretter gikk den enten til Elath og Arabia eller til Raphia og Egypt. (Astour 1995, 1414). Dette er bare noen av veiene som knyttet regionene sammen.

5.7 Oppsummering

Størstedelen av handelsaktiviteten til og fra Ebla gikk over regionale handelsruter. Det regionale handelsnettverket som Ebla var en del av bestod av en mengde større og mindre byer i Nord- og Sør-Syria, samt deler av øvre Mesopotamia og nedre Anatolia. Mengden av varer som sirkulerte i staten Ebla var enorm. Ebla mottok varer i form av skattlegging og handel fra regionen. Staten redistribuerte varene og styrte trolig handelsaktiviteten. Lokalt og regionalt var Ebla trolig et senter med en omkringliggende periferi. Ebla har hatt et stort og organisert militært apparat for å kunne beholde denne posisjonen. I tillegg var det svært viktig for Ebla med et godt samarbeid mellom de ulike gruppene i regionen.

6 EBLA I ET INTERREGIONALT PERSPEKTIV

Det arkeologiske materialet fra Mardikh IIB1, IIB2 og IIIA, samt de skriftlige kildene, vitner om at Ebla hadde omfattende kontakt på et interregionalt nivå. Denne kontakten kom til uttrykk gjennom handel, krig, allianser og fredsavtaler. Det skal hovedsaklig fokuseres på handelskontaktene i dette kapitlet, men også eksempler på annen interregional kontakt vil taes med. Eblas muligheter for handel og transport på et interregionalt nivå vil først bli beskrevet. Deretter følger en presentasjon av handelskontakten over Middelhavet, langs Eufkrat og Tigris, gjennom Levanten og til Anatolia. Ebla var en viktig handelspartner for alle disse regionene. Til slutt vil jeg samle trådene, og se om handelen i Ebla kan passe inn i "world system theory", og prøve å definere og avgrense den interregionale handelen.

Figur 31: Handelsnettverket i Midtøsten, Mardikh IIB1-III A

6.1 Potensial for interregional handel

Det finnes flere indikasjoner på direkte handel over lange avstander fra Ebla. Det faktum at man hadde muligheten til å konservere matvarene, gjorde at avstandene ikke var et problem i forhold til varenes holdbarhet. Omforming av druer til vin, korn til øl, oliven til olivenolje og behandlingen av melk til melkeprodukter, gjorde at jordbruksvarene var egnet til langdistansehandel. Mange av krukkene som ble funnet i Ebla var produsert for oppbevaring av flytende veske. Krukkene var merket med tegn og sylindarsegl. Dette peker mot en handel mellom stater, og at mottakerne av varene var administrative sentre i en annen by eller region. Merkingen av varer var viktig fordi mottaker ble sikret varens kvalitet og at varen kom fra riktig handelspartner.

Eblastaten hadde politiske relasjoner med maktsentre utenfor Eblas region, og fikk en sentral rolle i handelen takket være den geografiske plasseringen mellom ulike regioner. Den geografiske beliggenheten er årsaken til at man kan tenke seg Ebla som en ”port of trade” i en interregional handel. Dette gjelder særlig den handelen som gikk over land med eselkaravaner. Hazor i Sør-Levanten har passet inn i en ”port of trade”-beskrivelse, langs samme handelsrute som Ebla (Ilan 1995). Maritim arkeologi og undersøkelser av skipsvrak har vært et nyttig verktøy for å forstå når og hvordan skip hadde betydning for mobiliteten og graden av interregional handel (Gibbins og Adams 2001). Etter maritime teknologiske nyvinninger i bronsealderen ble havnebyer naturlige ”ports of trade”, slik som Ugarit, Byblos og Acco i Sør-Levanten. Av denne grunn kan Ebla ha sluttet å eksistere som ”port of trade” fra slutten av det tredje årtusen f.Kr. Tilgangen på ressurser utenfor sitt eget territorium må ikke alltid ha vært gjennom handel. Man kan ha reist langveis fra, for å selv hente ut ressurser i andre regioner. Dette kan særlig ha vært tilfellet når det gjelder ressursutnyttelsen av tømmer i Syria-Libanon-området. Flere tilgrensende områder kan ha tatt ut tømmer, men i en slik situasjon ville vennskapsallianser og fredsavtaler vært en nødvendighet. På sitt aller største kan Ebla ha vært en mektig statsmakt på lik linje med Egypt og Mesopotamia. I det fjerde dynasti i Egypt, 2500 f.Kr, med Cheops og Chephren som bygget de store pyramidene, økte den interregionale handelen i denne regionen (Pettinato 1981, 107). På samme tid ble alle de store, sumeriske byene i Mesopotamia samlet til én stat under Kish.

Grensene mellom de ulike ”stormaktene” er problematisk å sette, selv om flere skriftlige kilder fra ”Early”- og ”Middle Bronze” inneholder geografiske beskrivelser. På grunnlag av tekstene får man inntrykk av at det, i skjæringspunktet mellom de ulike regionene fantes en slags buffersone. Med dette menes at byene og landsbyene i disse områdene, flere ganger fikk nye statlige forhold å ta hensyn til. Maktfordelingen i disse områdene vekslet. Alle byene tilhørte imidlertid ikke en større regional statsmakt, men noen var enkeltstående, selvstyrte byer. Eksempelvis kontrollerte nomader i Sør-Levanten enkelte områder, mens Ebla og Egypt hadde sterke handelsforbindelser og avtaler med byer i Sør-Levanten. Byer i Sør-Levanten ble i ulike tidsperioder også direkte styrt av Egypt eller Ebla (Levy 1995; Pettinato 1991).

6.2 Middelhavet som handelsvei

Transport, effektivitet og sikkerhet var viktige elementer i langdistansehandel. Risikoen ved vareforflytning øker med avstand og geografiske utfordringer i landskapet. Ettersom den maritime aktiviteten økte utover det tredje årtusen f.Kr. fikk man et bedre utgangspunkt for interregional handelsaktivitet. Sjøgående skip gjorde at man kunne ta i bruk Middelhavet som ferdselsåre. Veien over Middelhavet til Egypt var en mindre tidkrevende rute enn eselkaravaner gjennom Sør-Levanten, til Sinai og Egypt. Utvikling innen marin teknologi, miljøkunnskaper og meteorologiske kunnskaper var viktig i forhold til overfartstidspunkt, og hvilke ruter man skulle velge. Transporten over Middelhavet var påvirket av årstiden. Dette gjorde at man i de mindre travle maritime handelsperiodene, konsentrerte seg om lokal handel, produksjon og andre aktiviteter. Det første beviset på bruken av skip på Middelhavet er skipsvraket "Ulu Burun". Vrakrestene fra dette skipet er funnet utenfor kysten av dagens Tyrkia og datert til det 14. århundre f.Kr. (Bass 1986). Sjøaktiviteten over Middelhavet var derfor trolig etablert lenge før dette, noe de skriftlige kildene indikerer. I tillegg til at Middelhavet knyttet sammen kystbyene i Levanten med Egypt, gav havet også en handelsrute mot øyene i Middelhavet. I følge Bass (1991) var "Ulu Burun"-skipet et kongelig skip, på vei til en annen konge med handelsvarer. Bass mener at skipet sannsynligvis kom fra en av de mykenske øyene, men utelukker ikke Egypt.

Det er imidlertid ikke noe som tyder på at Ebla hadde egne skipsflåter til handel over Middelhavet, eller at de hadde handelsmenn som reiste sjøveien til Egypt eller til øyene i Middelhavet. Det man derimot har indikasjoner på i det arkeologiske materialet, er at Ebla hadde en viktig handelsrelasjon med Byblos og Ugarit. De egyptiske stein- og alabastkrukkene som ble funnet i "Royal Palace G", ligner på gjenstander fra Byblos og Ugarit. De to hieroglyfinskrripsjonene fra det fjerde og sjette dynasti som ble funnet i "Royal Palace G", ankom trolig også Ebla via en av disse havnebyene (Pettinato 1991, 156).

Eblatekstene dokumenterer en ekteskapsinngåelse mellom en prinsesse fra Ebla og en konge fra Byblos. Prinsesse Tahir-Dashinu ankom Byblos og hadde med seg 1200 mann, 600 brød som matpakke og 3000 brød til ekteskapsseremonien. I tillegg forteller tekstmaterialet at byene Sarepta, Tyre og Sidon var administrert av embetsmenn fra Ebla. De andre byene som Byblos, Beirut, Arhatu, Arukatu og Lunnan var ikke styrt av Ebla. Disse kan imidlertid karakteriseres som tette vennsbyer. (Pettinato 1991, 128). En kan tenke seg at Ebla har hatt vennsbyallianser med Byblos, som sikret Ebla tilgang til varer fra Middelhavet og

tillatelse til å eksportere sine varer fra denne havnebyen. Vennskapsalliansen med Byblos var en stor fordel for Ebla fordi Byblos var den fremste maritime byen ved Middelhavet. Fra denne byen ble varer fra hele Asia eksportert til Kypros, Kreta og Egypt. Herfra kunne Ebla også importere viktige råstoffer. Flere tekster dokumenterer import og eksport mellom Ebla og denne ”port of trade”. Handelsvarene fra Ebla var tekstiler, metallobjekter og jordbruksprodukter som olje, vin, brød, parfymen og sauer. Ebla importerte lin, gull og sølv fra Byblos.

Egypt

Egyptys hovedinteresser i import var tømmer fra Syria, lapis lazuli, kopper og oljer. I Egypt var de første båtene papyrusflåter til bruk på Nilen. Den første referansen til egyptisk maritim deltagelse i Middelhavet var en rapport, organisert av Sneferu, fra fjerde dynasti, rundt 2500 f.Kr. (Wachsmann 1998, 9). Teksten rapporterer om import av 40 båter fylt med sedertrær, og om bygging av sedertreskip. Fra samme periode er det dokumentert oppreisningen av et egyptisk tempel i Byblos (Pettinato 1991, 159). Det egyptiske lokket med hieroglyfer som ble funnet i ”Royal Palace G” forteller om Pepi I som tilba gudinnen Hathor fra Dendra. Hathor ble tilbedt på kysten av Levanten og like til Byblos, hvor det har blitt funnet flere gjenstander med lignende innskrifter (Weiss 1985, 170). Sannsynligvis kom dette lokket til Ebla via Byblos som Ebla hadde handelsforbindelser med. Tømmerleveransen til Egypt kom trolig fra Byblos. Et relieff i Sahures grav, farao i det femte dynasti i det gamle kongedømmet rundt 2450 f.Kr., viser hvordan de egyptiske skipene så ut. Avbildningen viser avreise og retur av skip, sannsynligvis til og fra Syria (Greenhil og Morrison, 1995).

Figur 32: Handelsruter i Midtøsten

På kysten av Libanon, sør for Byblos ble det funnet et øksehodet, datert til 2700-2200 f.Kr. basert på stil. Det tilhørte mannskapet om bord på en kongelig båt, med oppdrag å eksportere sedertrær fra Libanon til Egypt (Wachsmann 1998, 11). Gullet som Ebla importerte fra Byblos har sannsynligvis kommet fra Egypt, og lapis lazuli kan Ebla ha tatt med seg til Byblos for eksport til Egypt. Egypt var ikke omtalt i tekstene fra Ebla, dette kan bety at handelen mellom Egypt og Ebla ikke var en direkte handel mellom statene. Derimot har mellommenn tatt del i handelen mellom disse to regionene. Over Middelhavet har handelen uunngåelig gått

via havnebyene på Middelhavskysten. Ugarit og Byblos var trolig ”ports of trade” som ikke selv hadde handelsskip. I disse havnebyene kunne regionene i innlandet transportere sine varer og Egypt og øyene i Middelhavet sine varer via sjøveien. En sjøreise over Middelhavet hadde ikke bare ett stoppested. Gjenstandene i Ulu Burun fra 1400-tallet f.Kr. hadde for eksempel varer fra Egypt, Kreta, Kypros, Sør-Levanten og Anatolia (Bass 1986). Egypt hadde også tilgang på varer fra Mesopotamia og den persiske Gulf via Rødehavet og rundt den arabiske halvøy. Da kamelkaravanene ble tatt i bruk, kunne man i tillegg komme seg til Mesopotamia ved å krysse den syriske ørkenen (Mark 1998).

Kreta og Kypros

Sølv var en viktig handelsvare fra Kreta. Tinn til bronseproduksjon ble importert til Kreta fra Anatolia og Levanten (Knapp 1992). Det har eksistert en handel mellom Egypt og Kreta, som gjenspeiler seg i det arkeologiske materialet. Det ble funnet skarabeersegl og steinkar på Kreta som er lokalprodusert i Egypt fra slutten av det tredje årtusen f.Kr. (Warren 1995, 12). Et sylindereglavtrykk som er funnet i Syria fra rundt 1800 f.Kr. har motiv fra en tyresportseanse, slik vi kjenner ”tyrehopperne” fra Knossostempelet (Morgan 1995, 29). Man har trodd at denne sporten har sitt opphav på Kreta, men lignende avbildninger finnes både i Syria, Egypt og India. Dette vitner om en tidlig interregional kontakt mellom øyene i Middelhavet og Midtøsten.

Til Kypros ble det importert varer fra Egypt, Syria og Kanaan, og disse varene er hovedsakelig funnet i graver. Importfunnene tyder på en nærmere kontakt med kulturer fra Levanten enn med andre øyer i Middelhavet i dette tidsrommet (Knapp 1992). Rundt kysten av Kypros var det flere naturlige havner som fungerte som ”Port of trade”. Oppfinnelser som langbåten og seilet, gjorde at transporten av både råmaterialer og ferdigproduserte varer økte. Det er usikkerhet rundt den første bruken av seil, men fra 2000 f.Kr. har man avbildninger av båter med seil (McGrail, 2001). Bruken av seil går sannsynligvis derfor enda lenger bak enn dette. Kypros var en viktig leverandør av kopper til områdene rundt Middelhavet. Det eblaittiske navnet på kopper; kaparum, er nevnt i tekster fra Ebla og kan være relatert til Cuprum, Kypros (Pettianto 1981, 226). Import av kopper til Ebla gikk gjennom Byblos, som også var en av Kypros ”ports of trade”.

Trefigurinen som ble funnet i L.2601, fra Mardikh IIB1, har paralleller med ikonografiske elementer fra den minoiske kulturen (Rehak 1995). Elementene øksen og kappen assosieres

med den minoiske ”presteherskeren”, og kan ha opphav i Syria. Dette vitner om en diffusjon av ideologi mellom Syria og øyene i Middelhavet.

6.3 Langs Euftrat og Tigris

Tross utfordringene med sterk strøm og steinete og grunne elveleier, ble Euftrat og Tigris brukt som vannveier. Båtene ble padlet eller tauet, men noen hadde også seil laget av ull eller siv (Casson 1971, 23). Elvene gjorde det mulig å frakte større mengder og tyngre varer mellom Mesopotamia og Syria, enn det som var mulig over land. Fra Syria kunne varene deretter ta veien videre til Anatolia, Sør-Levanten eller Middelhavet. Ebla organiserte trolig også eselkaravaner over steppene og ørkenen til Sør-Mesopotamia.

Ebla hadde kontakt med mange byer langs Euftrat fra nord til sør. Kontakt med byer langs Tigris, som for eksempel Ashur og Gasur, var også tilfellet (Pettinato 1991, 32). I et dokument fra ”Royal Palace G” er det beskrevet en handelsavtale som ble inngått hundre år før den tidsperioden jeg tar for meg, datert til 2500 f.Kr. Avtalen garanterte handelsmennene bevegelsesfrihet og skulle sørge for sikkerhet knyttet til handelsvirksomheten. Ebla på sin side godkjente at assyriske handelsmenn kunne bruke utvalgte handelssentre som Ebla kontrollerte, og kunne gi forsikring om diplomatisk immunitet når de var i disse områdene. Til gjengjeld tillot Ashur dannelsen av et nytt handelssenter i deres territorium (Pettinato 1991, 150). Dette eksemplet faller utenfor min tidsavgrensning, men sier mye om den organisere og nøye gjennomtenkte handelsaktiviteten som Ebla var en del av. Denne handelsavtalen kan fortsatt ha vært gjeldende i Mardikh IIB1 og B2.

Det var flere ikonografiske og stilistiske likhetstrekk mellom gjenstander fra Ebla og Mesopotamia, for eksempel på sylindarseglene og trefiguren fra L.2601 (Matthiae 1979, XVII). Dette indikerer at regionene Syria og Mesopotamia lenge hadde hatt en kontakt. De to områdene delte også mange av de samme religiøse uttrykkene. Det var allerede en diffusjon av religion, ideologi og kunnskaper som gikk begge veier. En naturlig del av kontakten mellom regionene var i form av handel. En stor del av handelsdokumentene fra Ebla og Mesopotamia, vitner om en direkte kontakt mellom de to statene. I tillegg foregikk også mye av handelen mellom regionene via mellomledd og selvstendige handelsmenn.

Den første mesopotamiske referansen til Ebla er i en økonomisk tekst fra det første Lagash - dynastiet, 2570-2342 f.Kr. Denne teksten nevner byen Adab, ved bredden av ”Ebla-kanalen” i Sumer. Opplysningen er tolket som at det eksisterte en Eblakoloni der, som gav navnet til en

lokal kanal. Tekster fra Ebla vitner også om en tilknytning til Adab, hvor det gjentatte ganger blir gjort regnskap for kultiske ofringer sendt fra Ebla til Adab (Pettinato 1991, 31). Dette kan ha vært en koloni av handelsmenn fra Ebla, som utgjorde statens utsendinger til Mesopotamia. Egne handelsmenn som mellommenn var en fordel for den aktive handelsstaten. Før denne økonomiske teksten finnes det ikke tekster som omtaler selve Ebla direkte.

I Mesopotamiske tekster kommer det imidlertid frem at denne regionen var interessert i byene, produktene og handelsveiene i Syria. Dokumentene refererer til import av sedertrær fra Libanon, kong Lagash sin beseiring av byene Kish, Akshak og Mari, og til en påstand om at alle handelsrutene fra den persiske Gulf til Middelhavet var gjort trygge, takket være Uruk og Lugalzagesi. Mesopotamias kontakt med Nord-Syria under Uruk-ekspansjonen, cirka 3500-2900 f.Kr. (Gates 2003, 29), gjorde at byene og ressursene i dette området var kjent. En handel mellom regionene var veletablert. Det aller første laget av bosetning i Ebla, Mardikh I, ble datert til 3500-2900 f.Kr. I Mardikh IIA, 2700-2400 f.Kr. uttryktes stadig et ønske om å utvide Mesopotamias territorium nordover i mesopotamiske skriftkilder. Til tross for at Ebla på samme tid var en viktig handelsby og en passasje til Middelhavet, var det ingen referanser til Ebla i disse tekstene. Dette kan tolkes som at Ebla var kontrollert av en annen by i denne perioden, eller at handelen fra Ebla stort sett var begrenset til Syria, Anatolia og Sør-Levanten.

Ebla ble nevnt i forskjellige sammenhenger i løpet av det akkadiske dynastiet, 2334-2111 f.Kr. Den første mesopotamiske herskeren som nevner Ebla er "Sargon den store" fra Akkad, 2334-2279 f.Kr. Teksten forteller at Sargon ber til Dagan i sin egen by Tuttul, og guden gir ham Mari, Iarmuti og Ebla, like til sedertrærne og fjellet av sølv (Pettinato 1991, 31). Tuttul-regionen ved Eufrat var en naturlig ferdselsåre til Syria. Det er imidlertid ikke snakk om et slag eller ødeleggelse av Ebla, slik det blir beskrevet i samme inskripsjon over byer i sør. Mye tyder på at Ebla har inngått handelsavtaler med Sargon, og tillatt akkadiske handelsmenn å åpne sine egne handelsruter og lagerbygninger. Blant annet måtte man gjennom Eblas territorium for å komme til tømmeret i Libanon. En noe senere Sargon-inskripsjon, lister opp alle byene både i Nord- og Sør-Mesopotamia som Sargon kontrollerte. I denne teksten er ikke Ebla nevnt, og dette indikerer at Ebla var utenfor de geografiske grensene til Sargons imperium.

En etterkommer av Sargon, Naram-Sin, 2254-2218 f.Kr., dokumenterer en krig mellom Akkad og Ebla. Krigen ender med tap for Ebla. Hendelsen kan relateres til ødeleggelsen av "Royal Palace G" i Ebla (Pettinato 1991, 34.) Det er ikke sikkert Ebla ble fullstendig beseiret av Naram-Sin etter brannen 2250 f.Kr., som markerer overgangen fra Mardikh IIB1 til IIB2. Palasset ble ødelagt, men det er intet brudd i den kulturelle utviklingen. Sannsynligvis var det en kontinuitet av de samme innbyggerne i Ebla.

I det andre Lagash-dynastiet, 2230-2111 f.Kr., blir Ebla nevnt i to tekster. I forbindelse med import av lin, og på statue B av guvernør Gudea: "From the city of Ursu, belonging to the Ebla mountainous region, Gudea imported pine logs, large fir trees, trunks of plane trees, and mountain trees" (Matthiae 1980, 179). Transport av tømmer krevde mange mennesker og mye organisering. Dersom det ble importert tømmer fra Eblas region til Mesopotamia, var det trolig en organisert avtale mellom staten i Ebla og kongen i Lagash. Eksporten av tekstiler fra Ebla var trolig like stor eller enda større enn tømmereksporten. Økonomiske tekster fra Mesopotamia rapporterer om ankomsten av tekstiler fra Ebla (Matthiae 1980, 179). Dette indikerer at produksjonen og handelen av tekstiler var stor og interregional i Mardikh IIB1 og B2. Foruten tekstilstykker ble det også importert klesplagg til Mesopotamia fra Ebla, blant annet til Kish (Matthiae 1980, 180).

I løpet av det tredje dynastiet i Ur minker referansene fra Neo-Sumeriske kilder, men vi får likevel noen indikasjoner på Eblas interregionale aktivitet i Mesopotamia. Innbyggere fra Ebla reiste til Mesopotamia, og flere bodde i Lagash, Umma og Drehem. Disse personene var sannsynligvis handelsutsendinger fra Ebla. I en tekst fra Nippur får vi vite at en person ved navn Khuziru representerte folk fra Tuttul og Iamatum, og mottok nesten 45 tonn bygg til mat for folk fra Mari, Ursaum og Ebla (Pettinato 1991, 25). Tekster fra Isin og Larsa, mellom 2017 og 1763 f.Kr., nevner handelsavtaler med Ebla, og skoger som tilhører Ebla. Tømmer var en viktig ressurs for både Mesopotamia og Egypt. I tillegg var tømmer viktig i Eblas møbelproduksjon. Som nevnt tidligere ble det dokumentert at det ble mottatt et verdifullt møbel fra Ebla. (Matthiae 1980, 181). Dette er skrevet i en økonomisk tekst fra Nippur, som sammenfaller med Mardikh IIB2. De forkullede tremøblene fra "Royal Palace G" og trefigurene, som sannsynligvis var deler av møbler, bekrefter en møbelproduksjon av høy kvalitet. Møblene var høyst sannsynlig en del av en lokal produksjon (Matthiae 1979, XV). Et brev datert til Mardikh IIB1 forteller at kongen i Ebla sender 10 tremøbler og 2 ornamenter til kongen i Khamazi ved Tigris (Matthiae 1980, 171). Kongen i Ebla ber om å få tilsendt gode

soldater i gjengjeld. Brevet har en vennlig tone og avsender innleder brevet med å fortelle at kongen i Khamazi er som en bror for ham. Et samarbeidsforhold på en avstand av denne karakteren, viser at Eblas innflytelse og interregionale samarbeid var på lik linje med Mesopotamias. Syria var ikke et perifert område i forhold til Mesopotamia i denne perioden. Denne teksten indikerer også at tremøblene fra Ebla hadde en betydelig verdi, og var et handelsprodukt ”designet” i ”Royal Palace G”.

6.4 Levanten

Fra skriftlige kilder får vi vite at Ebla hadde kontakt med sentre i Sør-Levanten, som for eksempel Ebal, Nebo, Gakam og Manuwat. Mye av den materielle kulturen i Sør-Levanten var lik den i Eblas region. Denne kulturelle likheten gjennom Levanten kan gjøre det vanskelig å identifisere spesifikke gjenstander til Sør-Levanten eller Nord-Levanten. Kontakten mellom Nord- og Sør-Levanten var ikke alltid vennlig, og i en av tekstene fra Ebla får vi beskrevet en krig mellom Ebla og Ebal, som Ebla vant. (Pettinato 1991, 133). Teksten teller opp krigsfangene og de døde fra Ebal. Disse kongedømmene i Sør-Levanten fungerte noen ganger som Eblas allierte. Et eksempel på dette er fra en tekst som omhandler en disputt mellom Mari og Ebla.

En mulig interregional handel over land gjennom Sør-Levanten til Egypt krevde handelsavtaler med sentre i Sør-Levanten. Hazor var en viktig ”port of trade” i Sør-Levanten i ”Middle Bronze I” (Ilan 1995, 307). Man har imidlertid ikke funnet tekster fra Ebla som omhandler Hazor. Derimot er de arkitektoniske likhetene mellom byene betydelige, og indikerer en kontakt og en diffusjon av ideer (Matthiae 1980, 205). Både Nord-Levanten og Egypt har styrt sentre i Sør-Levanten. Egypt foretok både militære reiser og handelsreiser langs kysten av Sør-Levanten, som er dokumentert i tekster datert til 2600 f.Kr. (Greenhill og Morrison, 1995). Byene langs kysten av Levanten fungerte som ”ports of trade”. Disse ”ports of trade” langs kysten, ble først og fremst besøkt av skip fra Egypt, Kreta og Kypros som importerte og eksporterte varer i disse byene.

6.5 Anatolia

Allerede fra Mardikh IIA har man funn av den typiske keramikktypen ”Khirbet Kerak” fra Anatolia i Ebla (Matthiae 1980, 102). Også fra Mardikh IIB1 ble det funnet fragmenter av ”Khirbet Kerak Ware” i ”Royal Palace G”. (Mazzoni 1988, 87). Dette viser en tidlig handelskontakt mellom områdene. Keramikken i seg selv var trolig ikke viktig for Ebla, men indikerer innføringen av et produkt fra Anatolia.

Anatolia var rik på metaller, ikke minst sølv og gull som Ebla hadde stor bruk for i produksjon og i kommersiell handel. Det var flere assyriske handelsposter i Anatolia, en av dem var Karum Kanesh. Mange tekster fra mellom det 20. og det 18. århundre f.Kr. fra Kanesh, kan bekrefte den assyriske handelsaktiviteten i denne byen (Yoffee 1995, 1393). Karum betyr egentlig havn, men fikk senere betydningen ”handelsmenneses kvarter”. Dette fordi handelsmennene transporterte varene sine dit via elver og kanaler, hvor de drev handel og bosatte seg. Sylindersegl som ble funnet i Kanesh, datert til 1900-1800 f.Kr, kan relateres til sylindersegl fra Ebla (Weiss 1995, 94). På dokumenter fra Kanesh datert til 1920-1840 f.Kr. finnes det seglavtrykk som også indikerer en relasjon til Ebla. Det er avbildet personer med likt kongelig hodeplagg som på de rituelle bassengene fra Mardikh IIIA. Klesplagg, stoler og bord er likt relieffene på bassengene fra Ebla. Ebla og Kanesh tilhørte trolig den samme kunstneriske tradisjonen.

Navnet Kanesh dukker opp i eblaittiske tekster, der det blir omtalt personer fra Kanesh som mottar gaver fra Ebla. Dette indikerer at det var en vennlig relasjon mellom de to statene. Kanesh er en av de 17 lokalitetene ”i Eblas hender” som nevnes i arkivet fra Ebla. En stor del av de assyriske handelsmennene i Karum Kanesh var trolig fra Ebla. Tekster fra Kappadokia, rundt 1900 f.Kr. opplyser om eblaitter som var i Karum Kanesh på samme tid som handelsmenn fra Ashur. Den ene teksten bekrefter en betaling fra Ebla på fire ”minas” sølv, og den andre rapporterer ankomsten av døde eblaitter til den Assyriske kolonien (Pettinato 1991, 37). Lu’atum var også nevnt blant de 17 lokalitetene. Denne byen var et viktig handelssenter med over 50 handelsposter. Teksten indikerer at Eblas innflytelse i Mardikh IIB1 strakk seg til de viktigste områdene i Anatolia. Det er også en mulighet for at Ebla kan ha hatt kontroll over områdene for metallutvinning (Pettinato 1991, 160). Handelsaktiviteten i Karum Kanesh, som Ebla var en del av, var grunnlagt på handelsmenneses dyktighet og at det ble oppnådd stor profitt (Yoffee 1995, 1393). Det er imidlertid en mulighet for at handelsmennene var utsendt til Karum Kanesh, og at de ulike assyriske byene hadde handelsavtaler med Kanesh. Et slikt forhold ser det ut til å ha vært mellom Ebla og Kanesh. Det er derfor ikke sikkert at det var snakk om en fri markedsøkonomi.

6.6 Kamelkaravaner

Domestiseringen av kamelen økte mulighetene til å lykkes i langdistansehandel også over land. Kamelen kunne krysse store ørkenområder fordi den benyttet seg av de marginale ressursene derfra. Kamelen spiste den vegetasjonen som var ubrukelig for andre dyr. Fra

denne maten kunne kamelen produsere både melk, kjøtt og ull. Domestiseringsprosessen for kamel er vanskeligere enn andre dyr å spore, blant annet fordi de to typene kamel: topuklet kamel og enpuklet kamel, kunne få avkom som var fertile (Köhler-Rollefson 1993). Funn av de ulike kamelbeinene kan ha vært villkameler som tilpasset seg de ulike klimatiske sonene. Det kan derfor være vanskelig å tidfeste domestiseringen av kamelen med sikkerhet. I Richard Bulliets publikasjon "The Camel and the Wheel" (1990), blir det argumentert for en domestisering av kamelen en gang mellom 3000-2500 f.Kr. på grunnlag av avbildninger, tekster, og dyrenes geografiske spredning. Det første beviset for domestisert kamel er datert til 2700-2400 f.Kr. En håndfull kamelhår, keramikk fylt med kamelgjødse og et stykke vevet tekstil laget av geit og kamelhår ble funnet i Shahri-Sokhta i Irans "Sistan-ørken" (Köhler-Rollefson 1993, 181-186). Etter hvert som kamel ble brukt i handelskaravanene i stedet for esler, fikk dette følger for Eblas handelsposisjon. Den strategiske beliggenheten i hovedruten mellom Mesopotamia og Egypt ble utfordret av alternative ruter. Nå kunne man lettere krysse større ørkenområder, og andre handelsruter kan ha blitt valgt. Det er imidlertid ikke sannsynlig at kamelen var et mye brukt transport dyr før fra midten av det andre årtusen f.Kr.

6.7 Oppsummering

I løpet av perioden på om lag 600 år, har den interregionale handelens karakter og omfang endret og utviklet seg. Fra 2000 f.Kr. øker Eblas deltagelse i en interregional handel. Gjenstander som indikerer import langveisfra blir stadig hyppigere. Fra 1800 f.Kr. er det funnet gjenstander fra Egypt, Anatolia og Mesopotamia. Skriftlige kilder vitner om eksport fra Ebla med en lang utstrekning. Etter 2000 f.Kr. får man en utvikling innen transport, og det blir mulig å få en mer effektiv interregional handel. Områdene hvor staten ønsket kontroll over ble stadig større og over lengre avstander. Ebla var trolig del av et "world system" hvor økonomien som lå til grunn for handelen var den samme. Dette interregionale systemet omfatter alle regionene som knyttes sammen i handel, både gjennom direkte langdistansehandel og handel via mellommenn. Det er imidlertid ikke sannsynlig at det var et sentrum-periferiforhold på et interregionalt plan. De større statene og regionene var selvstendige i forhold til hverandre og tok fritt del i den interregionale handelen.

7 KONKLUSJON

Ebla var en ledende handelsby både lokalt, regionalt og interregionalt. Eblas posisjon i handelsnettverket har ikke vært like viktig i alle periodene av Tell Mardikh-bosetningene, men i den avgrensede perioden i dette studiet har Ebla vært en sentral handelsby.

Beliggenheten midt mellom interregionale handelsruter, gjorde Ebla til et knutepunkt som fikk fordeler både som "port of trade" og som en sentralplass hvor staten redistribuerte varer fra områdene omkring. Området var fattig på naturlige råstoffer, men det fruktbare jordbrukslandet var grunnlaget for en omfattende produksjon. Ebla kunne tilby eksklusive jordbruksvarer i et interregionalt marked. Dyktige håndverkere produserte prestisjeobjekter som var etterspurt i flere større regioner.

Størsteparten av produksjonen og handelen var styrt av staten med en omfattende palassadministrasjon. Staten samlet inn store mengder ressurser i form av jordbruksprodukter fra de nærliggende områdene i et sentrum-periferi-forhold, og redistribuerte varene. I tillegg var staten del av et prestisjevarenettverk hvor også byer i andre regioner deltok. Dette var en interregional handel mellom stater.

Størrelsen på palassene, inndelingen av rommene og bruken av dem gir en forståelse av hvor organisert og omfattende handelen var. Både lagring og produksjon var knyttet til palassene både i Mardikh IIB1, IIB2 og IIIA. De skriftlige kildene indikerer også en sterk stat med nøye dokumentasjon og kontroll på produksjonen. I dette økonomiske systemet opererte ikke frittstående handelsmenn. Handelsmenn som ikke var tilknyttet eliten og staten var trolig del av et parallelt økonomisk system som kan ha vært markedsøkonomisk i større grad. Denne handelen eksisterte sannsynligvis kun på et lokalt nivå.

Produksjonen og handelen, organisert av staten, fungerte trolig i to systemer på et interregionalt nivå: en prestisjevarehandel og en markedsøkonomisk handel. Handelsdistansen og antallet deltagende stater i den interregionale handelen økte fra Mardikh IIB1 til Mardikh IIIA, og dermed ble handelen mer markedsøkonomisk. En større markedsøkonomisk handelskonkurransen mellom stater i Midtøsten førte til færre allianser og mindre aktivitet i prestisjevarehandelen. Dette får man indikasjoner i et mindre rikt materiale fra Mardikh IIIA. Samtidig blir det flere gjenstander knyttet til religion og kult i denne perioden. Fordi produksjonen var løsere knyttet til staten i Mardikh IIIA enn i Mardikh IIB1 og IIB2, ble

statens religiøse oppgaver da trolig viktigere for å beholde institusjonens makt. Dette kan være grunnen til at artefaktene knyttet til riter er flere fra denne perioden.

Gjenstandene i gull og lapis lazuli indikerer en handel med fjerntliggende strøk. Flere resultater fra "fingerprint"-analyser vil i fremtiden kunne opphavsbestemme en del av råstoffene i det arkeologiske materialet. Det vil derimot ikke nødvendigvis bidra til økt kunnskap om måten og rutene som varene forflyttet seg på, men muligens gi nye opplysninger om uttaksstedene for metaller. Den direkte handelskontakten fra Ebla strakk seg trolig til sør i Mesopotamia via elvene og til Anatolia og Sør-Levanten ved bruk av karavaner. Det er vanskelig å si med sikkerhet, men mye tyder på at handelen mellom Egypt gikk via mellommenn i Sør-Levanten eller "ports of trade" som Byblos og Ugarit. "Ports of trade" langs kysten var trolig også hvor kontakten med øyene i Middelhavet fant sted. En kan imidlertid ikke utelukke direkte handel over land mellom Ebla og Egypt. Handelen i Mardikh IIIA var mindre statssentrert enn handelen i Mardikh IIB1 og IIB2, det samme gjelder produksjonen av handelsvarene. Dette gav rom for en voksende privat handelsstand, som trolig kunne finansiere handelskaravaner til Egypt. I tillegg blir kameler tatt i bruk til transport og flere nomadiske grupper deltok i handel.

Ebla var en del av et større økonomisk "world system". Grunnlaget for å kunne si dette er det omfattende handelsnettverket i Midtøsten i "Early Bronze IV"- "Middle Bronze I". Store deler av Midtøsten opererte med like verdier på edle metaller og edle steiner. De ulike vektenhetene og standardverdiene i handel er oversettelig og gjenkjennbar i de ulike regionene. Det er imidlertid ikke noe som tilsier at de ulike regionene i dette verdenssystemet eksisterte i et sentrum-periferiforhold. Handelen mellom regionene var tilsynelatende likestilt.

8 LITTERATURLISTE

- Akkermans, P. og G. Schwartz
2003. *The Archaeology of Syria. From complex hunter-gatherers to early urban societies (ca. 16.000- 300 B.C).* Cambridge university press.
- Andrén, A.
1997. *Mellan ting och text, en introduksjon till de historiska arkeologierna.* Brutus Östling bokförlag. Symposion Stockholm/Stehag.
- Anfinset, N.
2005. *Secondary products, pastoral nomads and the introduction of metal, the 5. and the 4. millennia BC in the southern Levant and North-East Africa.* Department of Archaeology. University of Bergen.
- Archi, A.
1988. Zur Organisation der Arbeit in Ebla. I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla.* Heidelberger Orientverlag, s. 131-138.
- Archi, A. og M.G. Biga
2003. Avictory over Mari and the Fall of Ebla. I: *Journal of Cuneiform Studies, Vol. 55.* Bulletin of the American Schools of Oriental Research, s. 1-44.
- Ascalone, E.
2005. *Mesopotamia, Assyrians, Sumerians, Babylonians: dictionaries of civilization.* University of California press.
- Ashmore W. og A.B. Knapp
2003. *Archeaologies of landscape.* Blackwell Publishers.
- Astour, M.C.
1995. Overland Trade Routes in Ancient Western Asia. I: J.M. Sasson, m.fl: *Civilizations of the Ancient Near East, Vol III.* Charles Scribner's Sons, s. 1401-1420.
- Barth, F.
1956. Ecologic Relationships of Ethnic groups in Swat, North Pakistan. *American Anthropologist, No. 6,* s. 1079-1089.
- Bar-Yosef, O. og A. Khazanov
1992. Introduction. I: O. Bar-Yosef og A. Khazanov: *Pastoralism in the Levant, archaeological materials in anthropological perspectives.* Prehistory press, s.1-10.
- Bass, G.F.
1986. A Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun (Kash), Campaign. *American Journal of Archaeology* 90.

1991. Evidence of Trade from Bronze Age Shipwrecks. I: N.H. Gale: *Studies in Mediterranean Archaeology, Vol. XC. Bronze Age Trade in the Mediterranean.* Paul Åströms förlag, s. 69-82.

1995. Sea and River Craft in the Ancient Near East. I: J.M. Sasson, m.fl: *Civilization of the Ancient Near East, Vol III.* Charles Schribner's Sons, s. 1421-1432.

- Bermant, C. og M. Weitzman
1979. *Ebla , A Revelation in Archaeology*. Times Books.
- Biers, W.R.
1980. *The Archaeology of Greece*. Cornell university press.
- Bietak, M.
1995. Connections between Egypt and The Minoan World, New results from Tell el-Dab'a/Avaris. I: W.V. Davies, og L. Schofield: *Egypt, the Aegean and the Levant*, British Museum press, s. 19-28.
- Bleiberg, E.
1995. The Economy of Ancient Egypt. I: J.M. Sasson, m.fl: *Civilization of the Ancient Near East, Vol III*. Charles Schribner's Sons, s. 1373-1386.
- Brink og Green
2008. *Commemorating the dead: texts and artifacts in context: studies of Roman, Jewish, and Christian burials*. Walter de Gruyter, Berlin.
- Brumfiel, E.M.
1987. Elite and utilitarian crafts in the Aztec state. I: E.M. Brumfiel, og E. Earle: *Specialization, exchange, and complex societies*. Cambridge university press, s. 102-118.
- Brumfiel, E.M. og E. Earle
1987. *Specialization, exchange, and complex societies*. Cambridge university press.
- Bulliet, R.W.
1990. *The Camel and the Wheel*. Columbia university press.
- Burns, R.
1992. *Monuments of Syria. An historical guide*. New York university press.
- Casson, L.
1971. *Ships and seamanship in the ancient world*. Princeton university press.
1994. *Ships and Seafaring in ancient times*. British Museum press.
- Clark, G.
1986. *Symbols of excellence, precious materials as expressions of status*. Cambridge university press.
- Collon, D.
1990. Near Eastern seals. University of California press/British Museum.
- Crawford, H.
1998. *Dilmun and its Gulf neighbours*. Cambridge university press.
- Dark, K.R.
1995. *Theoretical Archaeology*. Duckworth, London.
- Davidovic, V.
1988. Gurush in the Administrative Texts from Ebla. I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*. Heidelberger Orientverlag, s. 199-204.

- Dever, W. G.
 1992. Pastoralism and the End of the Urban Early Bronze Age in Palestine. I: O. Bar-Yosef, og A. Khazanov: *Pastoralism in the Levant, Archaeological Materials in Anthropological Perspectives. Monographs in World Archaeology NO. 10*. Prehistory press, Madison Wisconsin, s. 83-92.
1995. Social structure in the Early Bronze IV period in Palestine. I: T.E. Levy: *The Archaeology of Society in the Holy Land*. Leicester university press, s. 282-296.
- Dietler, M. og B. Hayden
 2001. *Feasts: Archaeological and Ethnographic perspectives on food, politics, and power*. Smithsonian books.
- Dolce, R.
 1988. Some Aspects of the Primary Economic Structures of Ebla in the Third and Second milleniums B.C: Stores and workplaces (Tf. VII-X). I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*. Heidelberger Orientverlag, s. 35-46.
- Earle, T.K.
 1977. A Reappraisal of Redistribution: Complex Hawaiian Chiefdoms. I: T.K. Earl, og J.E. Ericson: *Exchange Systems in Prehistory*. Academic press, s. 213-228.
1987. Specialization and the production of wealth: Hawaiian chiefdoms and the Inka empire. I: E.M. Brumfiel, og T.K. Earle: *Specialization, exchange, and complex societies*. Cambridge university press, s. 64-75.
1991. *Chiefdoms: Power, Economy, and Ideology*. Cambridge university press.
2002. *Bronze Age Economics. The beginnings of political economies*. Westview press.
- Ekholm K. og J. Friedman
 1982. "Capital" Imperialism and Exploitation in Ancient World-Systems. *Review IV, No. 1*, s. 87-109.
- Fields, N.
 2006. *Bronze Age War Chariots*. New Vanguard, 119. Osprey publishing.
- Gates, C.
 2003. *Ancient cities: the archaeology of urban life in the ancient Near East and Egypt, Greece, and Rome*. Routledge, London.
- Gibbins D. og J. Adams
 2001. Shipwrecks and maritime archaeology. I: *World Archaeology, Vol. 32, No. 3. Shipwrecks*. Taylor & Francis, Ltd, s. 279-291.
- Gills B.K. og A.G. Frank
 1991. 5000 Years of World System History: The cumulation of accumulation. I: C. Chase-Dunn, og T. Hall: *Core/Periphery Relations in Pre-Capitalist Worlds*. Boulder, CO, Westview, s.67-112.
- Gilman, A.
 1991. Trajectories towards social complexity in the later prehistory of the Mediterranean. I: T.K. Earle: *Chiefdoms: power, economy, and ideology*. Cambridge university press, s 146-168.

- Greenhill, B. og J. Morrison
1995. *The archaeology of boats and ships – an introduction*, Conway Maritime press.
- Grigson, C.
1995. Plough and Pasture in the early economy of the Southern Levant. I: T.E. Levy: *The Archaeology of Society in the Holy Land*. Leicester university press, s. 245-268.
- Haaland, R.
2007. Porridge and Pot, Bread and Oven: Food ways and Symbolism in Africa and the Near East from the Neolithic to the present. I: *Cambridge Archaeological Journal 17*. Cambridge university press, s. 165-182.
- Hall, T.D.
1999. World-System and Evolution: An Appraisal. I: P.N. Kardulias: *World-System Theory in Practice, Leadership, Production, and Exchange*.
- Hodder, I. og C. Orton
1976. *Spatial Analysis in Archaeology*. Cambridge university press.
- Hodges, R.
1982. *Dark Age Economics. The origins of towns and trade AD 600-1000*. Duckworth, London.
- Ilan, D.
1995. The dawn of internationalism- the Middle Bronze Age. I: T.E. Levy: *The Archaeology of Society in the Holy land*. Leicester university press, s. 297-319.
- Johnson, A.G.
1972. A test of the utility of Central Place Theory in archaeology. I: P.J. Ucko, mfl: *Man, settlement and urbanism*. Duckworth, London, s. 769-785.
- Junker, L.L.
1999. *Raiding, Trading, and Feasting, The Political Economy of Philippine Chiefdoms*. University of Hawai'i press.
- Khazanov, A.M.
1994. *Nomads and the outside world*. The university of Wisconsin press.
- Knapp, A.B.
1989. Complexity and collapse in the north Jordan Valley: archaeometry and society in the Middle-Late Bronze Ages. *IEJ*. 39, s. 129-148.

1992. Bronze Age Mediterranean Island Cultures and Ancient Near East. I: *The Biblical Archaeologist, Vol. 55, No. 2*. The American Schools of Oriental Research, s. 52-72

1994. Emergence, Development and Decline on Bronze Age Cypros. I: C. Mathers, og S. Stoddart: *Development and Decline In the Mediterranean Bronze Age*. Collis publications, s. 271- 304.
- Kohl, P.
1987. The ancient economy, transferable technologies and the Bronze Age world-system: a view from the Northeastern frontier of the ancient Near East. I: M. Rowlands, m.fl: *Centre and periphery in the ancient world*. Cambridge university press, s. 13-24.

- Kotter, W.
1986. Spatial Aspects of the Urban Development of Palestine During the Middle Bronze Age. Ikke-publisert doktoravhandling. University of Arizona.
- Kristiansen, K. og T.B. Larsson
2005. *The rise of Bronze Age Society, Travels, Transmission and Transformations*. Cambridge university press.
- Kuhrt, A.
1995. The ancient Near East: c.3000-330 BC, 2.b I: *Routledge History of the ancient world*. Routledge, London.
- Köhler-Rollefson, I.
1992. A Model of the Development of Nomadic Pastoralism on the Transjordanian Plateau. I: O. Bar-Yosef, og A. Khazanov: *Pastoralism in the Levant, Archaeological Materials in Anthropological Perspectives*. Prehistory press, s. 11-18.

1993. Camels and Camel Pastoralism in Arabia. I: *The Biblical Archaeologist, Vol. 56, No. 4, Nomadic Pastoralism: Past and present*, The American Schools of Oriental Research, s. 181-186.
- LaBianca, Ø.S.
1990. *Sedentarization and nomadization: food system cycles at Hesban and Vicinity in Transjordan*. Andrew university press, Michigan
- Larsen, M.T.
1987. Commercial networks in the Ancient Near East. I: M. Rowlands, m.fl: *Centre and periphery in the ancient world*. Cambridge university press, s. 47-56.
- Lilyquist, C.
1993. Granulation and Glass: Chronological and Stylistic Investigations at Selected Sites, ca. 2500-1499 B.C.E. I: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, s. 29-94.
- Magness-Gardiner, B.
1990. The function of cylinder seals in Syrian palace archives. I: T.G. Palaima: *Aegean Seals, Sealings and Administration*. Proceedings of the NEH-Dickson Conference. University of Texas, Aegaeum 5. Université de Liège, s. 61-82.
- Maguire, L.C.
1995. Tell el-Dab'a: The Cypriot Connection. I: W.V. Davies, og L. Schofield: *Egypt, the Aegean and the Levant*, British Museum press, s. 54-65.
- Malmgren, K.
2003. *Klavdhia-Tremithos, A Middle and Late Cypriote Bronze Age Site*. Paul Åströms förlag.
- Mann, M.
1986. *The Sources of Social Power: A history of power from the beginning to A.D. 1760*. Cambridge university press.
- Marfoe, L.
1987. Cedar forest to silver mountain: social change and development of long-distance trade in early Near Eastern societies. I: Rowlands, m.fl: *Centre and Periphery In The Ancient World*. Cambridge university press, s. 25-35.

- Mark, S.
1998. *From Egypt to Mesopotamia, A study of predynastic trade routes*. Chatham publishing.
- Matthiae, P.
1979. *Ebla in the period of amorite dynasties and the dynasty of akkad: recent archaeological discoveries at tell Mardikh (1975)*. Undena publications, mailibu.

1980. *Ebla, An Empire Rediscovered*. Hodder and Stoughton.

1988. On the Economic Foundations of the Early Syrian Culture of Ebla. I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*. Heidelberger Orientverlag, s. 75-80.
- Mauss, M.
1954. *Gaven, utvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*. Oversatt til norsk av T.H. Eriksen, 1995. Cappelen akademiske forlag AS.
- Mazzoni, S.
1988. Economic Features of the Pottery Equipment of Palace G. I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*. Heidelberger Orientverlag, s. 81-106.
- McGeehan Liritzis, V.
1996. *The role and development of metallurgy in the Late Neolithic and Early Bronze Age of Greece*. Paul Åströms förlag.
- McGrail, S.
2001. *Boats of the world – from the Stone Age to Medieval Times*. Oxford university press.
- Mellaart, J.
1978. *The Archaeology of Ancient Turkey*. The Bodley Head, London Sydney Toronto.
- Michalowski, P.
1985. Third Millennium Contacts: Observations on the Relationships between Mari and Ebla. I: *Journal of the American Oriental Society, Vol. 105, No. 2*. American Oriental Society, s. 293-302.
- Miller, D. og C. Tilley
1984. Ideology, power and prehistory: An introduction. I: D. Miller, og C. Tilley: *Ideology, power and prehistory*. Cambridge university press, s. 1-16.
- Morgan, L.
1995. Minoan Painting and Egypt: The Case of Tell el-Dab'a. I: W.V. Davies, og L. Schofield: *Egypt, the Aegean and the Levant*. British Museum press, s. 29-53.
- Morphy, H.
1995. Aboriginal art in a global context. I: D. Miller: *Worlds apart: modernity through the prism of the local-*, s. 211-239.
- Naveh, J.
1975. *Origins of the alphabets, introduction to archaeology*, Palphot LTD.
- Olsen, B.
1997. *Fra ting til tekst, teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.

- Ovadia, E.
1992. The Domestication of the Ass and Pack Transport by Animals: A Case of Technological Change. I: O. Bar-Yosef, og A. Khazanov: *Pastoralism in the Levant, Archaeological materials in Anthropological perspectives*. Prehistory press, s. 3-22.
- Pettinato, G.
1979. *Old canaanite texts of the third millennium*. Undena publications.
1981. *The Archives of Ebla, An Empire Inscribed in Clay*. Doubleday & Company, Inc.
1991. *Ebla, a New Look at History*. The Johns Hopkins university press.
- Peyronel, L.
2003. Spinning and weaving at Tell Mardikh-Ebla (Syria): some observations on spindle-whorls and loom-weights from Bronze and Iron Ages. Fra: *First International Conference on Ancient Textiles, Lund, Sweden and Copenhagen, Denmark*. David Brown Book Co, 2007.
- Pinnock, F.
1988. Observations on the Trade of Lapis Lazuli in the IIIrd Millenium B.C. I: H. Waetzoldt, og H. Hauptmann: *Wirtschaft und Gesellschaft von Ebla*. Heidelberger Orientverlag, s. 107-110.
- Polanyi, K.
1957. *Trade and Market in the Early Empires*. Chicago: Regnery. The free press, Glencoe, Illinois,
1963. *Ports of Trade in Early Societies. The Journal of Economic History, Vol. 23, No. 1*. Cambridge university press, s. 30-45.
- Porter, A.
2002. The Dynamics of Death: Ancestors, pastoralism, and the origins of a third-millennium city in Syria. *Bulletin American Schools of Oriental Research*, s. 1-36.
- Prag, K.
1985. Ancient and modern pastoral migration in the Levant. I: *Levant, Vol XVII*, s. 81-88.
- Rehak, P.
1995. *The role of the ruler in the prehistoric Aegean*. Proceedings of a panel discussion presented at the annual meeting of the Archaeological institute of America, New Orleans, Louisiana, 28.des.1992. University of Texas at Austin.
- Renfrew, C.
1984. *Approaches to Social Archaeology*. Edinburgh university press.
- Rian, D.
1978. *Ebla og Jerusalem, to aktuelle, arkeologiske utgravningssteder*. Menighetsfakultetet.
- Roaf, M.
1990. *Cultural Atlas of Mesopotamia and the ancient Near East*. Andromeda, Oxford.
- Rosen, A.M.
2007. *Civilizing Climate, social responses to climate change in the ancient Near East*. AltaMira press.

- Rostow
1978. *The World Economy: History and prospect*. London.
- Shils, E.
1975. *Center and Periphery. Essays in macrosociology*. The university of Chicago press.
- Smith, A.
1776. *An inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations*. Strahan og Cadell, London
- Smith, M.E.
2004. The Archaeology of Ancient State Economies. I: *Annual Review of Anthropology*, Vol.33. State university of New York, s. 73-102.
- Snell, D.C.
1995. Methods of Exchange and Coinage in Ancient Western Asia I: J.M. Sasson, m.fl: *Civilizations of the Ancient Near East, Vol III*. Charles Scriber's Sons, s. 1487-1500.
- Steadman, S.R.
2005. Reliquaries on the Landscape: Mounds as matrices of human cognition. I: S. Pollock, og R. Bernbeck: *Archaeologies of the Middle East, critical perspectives*. Balckwell publishing, s. 286-307.
- Stein, G.J.
1999. *Rethinking world-systems*. The university of Arizona press, Tucson.
- Thomas, J.
2001. Archaeology of Place and Landscape. I: I. Hodder: *Archaeological Theory Today*. Polity, s. 141-164.
- Trigger, B.G.
2003. *Understanding Early Civilizations, A Comparative Study*. Cambridge university press.
- Van der Toorn, K.
1995. Theology, Priests, and Worship in Canaan and Ancient Israel. I: J.M. Sasson, m.fl: *Civilization of the Ancient Near East, Vol III*. Charles Schribner's Sons, s. 2043-2058.
- Wachsmann, S.
1998. *Seagoing Ships & Seamanship in the Bronze Age Levant*. Chatham publishing, London.
- Wallerstein, I.
1974. *Det moderne verdenssystemet I og II*. Oversatt til norsk av E.J. Ree, og J. Sandemose, 1978 og 1979. Gyldendal norsk forlag- Oslo.
- Warren, P.
1995. Minoan Crete and Pharaonic Egypt. I: W.V. Davies, og L. Schofield: *Egypt, the Aegean and the Levant*. British Museum press, s. 1-18.
- Weinstein, J.M.
1975. Egyptian Relations with Palestine in the Middle Kingdom. I: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 217, s.1-16.

1995. Reflections on the Chronology of Tell el-Dab'a. I: W.V. Davies, og L. Schofield: *Egypt, the Aegean and the Levant*, British Museum press, s. 84-90.

- Weiss, H.
1985. *Ebla to Damascus. Art and Archaeology of Ancient Syria*. University of Washington press.
- Welbourn, A.
1984. Endo ceramics and power strategies. I: D. Miller, og C. Tilley: *Ideology, power and prehistory*. Cambridge university press, Cambridge, s. 17-24.
- Wirth, E.
1971. *Syrien, eine geographische Landeskunde*. Darmstadt.
- Wittfogel, K.A.
1957. *Oriental Despotism*. Yale university press.
- Yoffee, N.
1981. *Explaining trade in ancient western Asia*, undena publications.

1995. The Economy of Ancient Western Asia. I: J.M. Sasson: *Civilisations of the Ancient Near East III*. Charles Scribner's Sons, s. 1387-1399.
- Zimansky, P.
2005. Archaeology and Texts in the Ancient Near East. I: S. Pollock, og R. Bernbeck: *Archaeology of the Middle East, critical perspectives*. Blackwell publishing, s. 308-326.